

APPENDIX TERTIA,

SIVE

TH. RUINARTI COMMENTARIUS HISTORICUS

DE

PERSECUTIONE VANDALICA.

193 Quamvis ex Victoris Vitensis Historia, quam modo exhibuimus, præcipua quæque Vandalicæ persecutionis capita haurienda sint, rem tamen nemini ingrati nos esse facturos arbitrati sumus, si ea quæ passim in probatis et vetustis auctoribus de eodem argumento occurrunt, hic in unum congerantur, ut hoc subsidio non solum ea quæ forte a Victore paulo strictius narrata fuerunt, fusius exponantur, sed ut ipsa etiam quæ ab eodem auctore fuerunt omissa, quatenus in tanta rerum ac temporum longinquitate licet, quocumque modo a nobis suppleri possint. Et quidem cum Arianicæ in Africa per Vandalos persecutionis describendæ provincia nobis obtigerit, nobis non licuit quidquam prætermittere, quod ad tam nobilem historiæ ecclesiasticæ portionem illustrandam conducere videretur. Verum ut absque ulla confusione narratio procedat, visum est operæ pretium eam in aliquot capita partiri.

CAPUT PRIMUM.

Vandalorum in Gallias irruptio.

1. Non una est auctorum de Vandalorum origine sententia. Hi, teste Procopio, libro 1 de Bello Vandalico, Gothicæ nationis portio, Arii placitis, sicut et cæteræ nationes barbaræ, additi, ad Mæotidem olim sedes habuere: quibus ob rem necessariarum penuriam dimissis, ascita secum Alanorum gente, primum in eas regiones quæ circa Rhenum sitæ sunt, tunc a Francis possessas, irrupere; tum paulo post simul cum aliis feris et barbaris nationibus in varias imperii Romani provincias ingressi, eas penitus devastarunt. At Hadrianus Valesius initio libri in Rerum Francicarum mirum sibi videri ait, hanc de Vandalorum origine opinionem cuiquam potuisse probari, quam nimirum omnium antiquorum testimoniis plane oppositam esse **194** contendit: cum, ut ipse ait, Vandalos, quos alii Vindilos, alii Vandilos, alii Vandalios appellant, Pliinius Secundus inter genera Germanorum quinque; Tacitus inter antiquas Germanicæ gentes numeret: cumque Dio Cassius in libro LXXII, Julius Capitolinus, Eutropius, Tabula Theodosiana, ac Hieronymus, eos Marcomanis et Quadis Germanorum populis confines circa Danubium et Albis caput ponant. Sed idem auctor postea innuit Procopii sententiam, Salviani, Sidonii, aliorumque scriptorum auctoritate confirmari posse: unde cum isti iis temporibus floruerint quibus Vandali in variis imperii Romani provinciis adhuc grassabantur, hanc opinionem de posteriorum saltem Vandalorum origine tunc receptissimam fuisse nemo diffiteri potest.

2. Hos omnes barbaros Stiliconis perfidia evocatos fuisse affirmant veteres simul et recentiores historici, quorum opera ad imperium Eucherio filio suo conciliandum uti volebat: atque ita perfidus ille, inquit Paulus Orosius sub libri VII fine, ut unum puerum purpura indueret, totius generis humani sanguinem dedit. Porro Vandalorum conatibus primi obstitere Franci; quos, viginti ex illis ferme millibus ferro peremptis, Godigiseloque eorum rege occiso, usque ad interuentionem delevisent, nisi Alanis ad Vandalorum auxilium accurrentibus, ipsi postmodum Fran i fugati fuissent. Inde Vandali simul cum Alanis conjuncti, substituto in Godigiseli locum Gunderico ejus filio, Rhenum transiere, et Gallias, quas Stilico

A præsiidiis destituerat, invaserunt. Id Arcadio vi et Probo consulibus, sub anni scilicet 406 finem et sequentis initium, contigisse tradunt nonnulli veteres historicorum scriptores, Prosper, Cassiodorus, etc.; quam tamen cladem biennio post, Basso et Philippo consulibus, duobus scilicet annis antequam Roma ab Alarico Gothorum rege caperetur, alii cum Paulo Orosio et Marcellino comite evenisse volunt. In hoc autem consentiunt omnes, ea tempestate Gallias primo, tum Hispanias, ac tandem Africanas provincias exagatas fuisse: quæ clades eo atrociores fuere, quo ipsi qui eas inferebant, animis efferrationes erant. Etenim præter eam quam invehit hæretica fraus crudelitatem, nulla naturali lenitate, nullo urbanitatis succo Vandalorum mores, uti apud Romanos, erant conditi.

3. Qua vero sævitia, quove furore in Gallias primo irruerint, describit testis omni exceptione major, sanctus Hieronymus in epistola ad Agerruchiam, ubi sic loquitur: *Præsentium miseriarum parva percurram. Innumerabiles et ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes et Pyrenæum est, quod Oceano et Rheno includitur, Quados, Vandalus, Sarmata, Alani, Gipedes, Heruli, Saxonas, Burgundiones, Alemanni, et, o lugenda respublica! hostes Pannonii vastarunt. Etenim Assur venit cum illis. Deinde recensens nobiliores Galliarum civitates quæ ea occasione excisæ aut direptæ fuerunt, sic prosequitur: Magontiacum, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, et in ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti, Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ; extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetæ. Argentoratus translatus in Germaniam. Aquitanicæ, Novemque populorum, Lugdunensis et Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes, populata sunt cuncta, quas et ipsas fors gladius et intus vastat fames. Non possum absque lacrymis Tulosæ facere mentionem, quæ ut **195** huc usque non rueret, sancti episcopi Exuperii merita præstiterunt. Alias in Silliconem invehit idem sanctus Hieronymus, quem semibarbarum proditorem appellat, quod nempe ille e Vandalorum gente originem ducens ad primas imperii dignitates evectus, nostris, inquit, contra nos opibus armasset inimicos. In epistola ad Heliodorum de eju modi barbarorum incursionibus loquens, matronas nobiles et virgines Dei ludibrio habitas, episcopos captos, presbyteros et diversos clericorum gradus interfectos, ecclesias eversas, equos ad altaria stabulatos, martyrum effossas reliquias, et alia similia commemorat, quibus Romanus orbis jam ante urbis Romæ excidium fuerat obrutus.*

4. Easdem vero Galliarum calamitates deplorat Salvianus presbyter Massiliensis, qui et ipse rebus gestis præsens aderat. Sic enim inter alia de iis qui urbium excidia evaserant, loquitur libro VI, de Gubernatione Dei: *Omnis civitas busum erat, malis et post excidia crescentibus. Nam quos hostis in excidio non occiderat, post excidium calamitatis obruebat: cum id quod in excidio evaserat morti, post excidium non superasset calamitati. Alios enim impressa altius vulnera longis mortibus necabant, alios ambustos hostium flammis, etiam post flammam pœna torquebat. Alii interibant fame, alii nuditate; alii tabescentes, alii rigentes; ac sic in unum exitum mortis per diversa moriendi genera corruerant. Et quid plura? excidium unius*

urbis affligebantur quoque alix civitates. Jacebant siquidem passim, quod ipse vidi atque sustinui, utriusque sexus cadavera nuda, lacera, urbis oculos incestantia, aribus canibusque laniata : lues erat videntium felor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur ; ac sic etiam qui excidiis supradictis urbis non interfuerant, mala alieni excidii perfererant. Nec ea putandum est a Salviano more oratorio dicta fuisse cum exaggeratione, ut populos ad pœnitentiam provocaret, cum ea omnia quæ nobis supersunt istorum temporum monumenta idem prorsus attestentur. Hujus rei testem locupletissimum adducimus auctorem libri de Providentia divina, qui sub sancti Prosperi nomine vulgatus est. Illic autem extrema quæque in his cladibus Gallos pertulisse affirmat in ejusdem opusculi prologo, ubi patriæ suæ, quas præ oculis habebat, calamitates deplorat. Nullam urbem, nullum oppidum ; non castella aut arces, imo nec ipsos agros excidium evasisse ait, uno verbo :

Si totus Gallos sese effudisset in agros
Oceanus, vastis plus supereset aquis.

Nec minus in homines quam in urbes sævitum fuisse scribit idem auctor ; nulli ut sexui aut ætati barbari parentes, obvios quosque trucidarent.

Nec querar extinctam nullo discrimine plebem :
Mors quoque primorum cesset ab invidia.
Quid pueri insontes ? quid commiseræ puellæ,
Nulla quibus dederat crimina vita brevis ?
Quare templa Dei licuit populariter igni ?
Cur violata sacri vasa ministerii ?
Non honor innuptas devotæ virginitalis,
Nec textit viduas religionis amor.
Ipsi desertis qui vitam ducere in antris,
Suerrant laudantes nocte dieque Deum,
Non aliam subiere necem, quam quisque profanus :
Idem turbo bonos sustulit aique malos.
Nulla sacerdotes reverentia nominis alui
Discrevit miseri supplicii populi.
Sic duri cæsi flagris, sic igne perusti ;
Inclusæ vinclis sic gemuere manus.

196 5. His calamitatibus decennio integro Gallias afflictatas fuisse laudatus auctor testatur, quod tamen de Gothis potissimum intelligi debet. Vandalos autem cæterosque barbaros eorum socios aliquandiu in Galliis substituisse tradit Paulus Orosius libro vii, cap. 40, quod Pyrenæi jugis præpediti fuerint, ne cito in Hispanias pertingerent. *Excitate per Silicium*, inquit, *gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multæque cum his alix Francos proterant, Rhenum transeant, Gallias invadunt, directoque impetu ad Pyrenæum usque perveniunt ; cujus obice ad tempus repulsa, per circumjacentes provincias refunduntur.* Laudat præcipue idem auctor Didymum et Verinianum fratres duos nobiles atque locupletes, qui cum servis suis aliisque quos tumultuatum collegerant, rusticis militibus, Honorio principi fide servata, Hispanias non solum a Constantino tyranno, sed etiam a barbarorum incursionibus, quandiu vixere tutati sunt ; sed isti interea per Gallias diffusi, omnia ferro flammeque depopulabantur.

6. Porro cum istæ nationes barbaræ Ariana labe infectæ, aut variis gentiliū superstitionibus adhuc addictæ essent, non minus animarum quam corporum salutem insidiabantur ; nec dubium est quin his temporibus ob fidei integritatem servandam multi ex nostris Gallis graviora perpassi fuerint supplicia. Et quidem licet nemo de his rebus singulares commentarios, saltem qui ad nos usque pervenerint, ediderit, nonnulla tamen adhuc tum in historiis, tum in Fastis ecclesiasticis vestigia supersunt, ex quibus facile colligitur, et frequenter tunc temporis, et illustrata fuisse complurium sanctorum martyria. Huc certe revocari possunt quæ supra ex prologo libri de Providentia divina retulimus num. 4. Celebrat autem Ecclesia Remensis die 14 Decembris beatissimi Nicasii pontificis sui festum, qui cum virgine Eutropiæ ipsius sorore, Florentio diacono et Jocundo lectore in ipso

A ecclesiæ limine martyrium gloriosum fecit ; qua item occasione complures omnis sexus, ætatis et conditionis barbarorum manibus occubuerunt. Quorum moriem, etsi nonnulli ad Attilæ Hunnorum regis tempora referre conentur ; cum scilicet post annos circiter 43 Remorum urbæ ab eodem rege iterum expugnata fuisse dicitur : manet tamen inconcussa nobilis istius Ecclesiæ traditio, quæ Niciasium cæterosque ejus socios martyres a Vandalis fuisse interemptos constanter aseverat ; quam quidem traditionem jam sæculo nono et decimo pro antiqua habitam fuisse ex Hincmaro et Flodoardo colligi potest. Quin, et cum innumeræ fere barbaræ nationes istis temporibus Gallias invadarint, mirum non est quod alii Vandalos, alii Hunnos, aut Alanos ejusmodi cladum fecerint auctores. Cæterum barbari per varia Remorum ditionis loca discurrerent, quos forte irabebant obvios interficiebant : e quorum numero nonnulli, qui postea miraculis claruerunt, martyrum titulo condecorati sunt. Ex his est Aderius in Chaniaco vico passus, cujus reliquæ sub Gervasio pontifice sæculo undecimo miraculis detectæ, magna postmodum in veneratione a circumstantibus populis habitæ fuerunt. Celebrior fuit Oriculus, cum duabus sororibus suis Oricula et Basilica interemptus apud Sindunum Dulcomensis pagi vicum ; quorum sacra corpora ob bellorum tumultus in urbem allata, in perelebri archimonasterio Remigiano religiosissime asservantur. Colitur apud Attrebatas Diogenes, quem aiunt a Romano pontifice directum, et beato Nicasio primum istorum populorum antisitem **197** consecratum, in communi Galliæ Belgiæ clade trucidatum fuisse. At nulla hanc in rem habentur veterum testimonia, ut observavit Bollandiani tomo I, Februarii die 6, in præmissis ad sancti Vedasti vitam. Eadem quoque tempestate involutum fuisse Veromanduorum Augustam nonnulli tradiderunt ; at Laudunum seu, ut veteres scribunt, Lugdunum cladatum, a barbaris oppugnatum quidem fuisse, sed miime expugnatum, testis est auctor antiquus libri de Vita sanctæ Salbergæ.

B

7. Eamdem quam Remorum civitas sortem altera Belgiæ metropolis, Augusta scilicet Trevirorum, experta est : quam etsi non recensuerit Hieronymus loco laudato inter præcipuas Galliarum civitates quæ tunc a barbaris directæ fuerunt, communem tamen hanc cladem pertulisse extra dubium videtur, cum, teste Salviano initio libri vi de Gubernatione Dei, in istis barbarorum incursionibus usque quater directæ et eversa fuerit. Id diserte asserit vetus auctor, qui primorum istius urbis episcoporum gesta descripsit, in vita sancti Materni. Et quidem in hac ipsa Vandalorum irruptione, de qua nunc agimus, Valentinum Trevirensem episcopum barbarorum gladio occubuisse tradit Andreas Saussayus in martyrologio Gallicano die 16 Julii ; qua item die Valentini Trevirensis episcopi memoria in Romano Martyrologio celebratur, sed absque ulla de ipsius mortis tempore aut aliis circumstantiis facta mentione. Nec Valentini meminit Browerus, qui Trevirenses Annales conscripsit, in quibus tamen multa de Vandalis habet.

C

8. Post Belgicarum regionum devastationes, totum etiam corpus omnium Galliarum, ut loquitur Salvianus libro vii, *Vandalorum incendio exarsit.* Et quidem in varias earum provincias diffusi, quo furore apud Belgas sævierant, in cæteris quoque regionibus de hacchati sunt. Bisuntini, Maxime Sequanorum provincia gens præcipua, Antidium episcopus et martyrem a Vandalis occisum celebrant die 17 Junii. In Pseuduno castro apud Aduos in prima Lugdunensi, ut probat noster Mabillonius in sæculi quarti Benedictini parte ii, pag. 494, passi sunt Florentinus et Hilarius martyres, die 27 Septembris in vulgatis martyrologiis celebrati ; quos nonnulli ex nominis similitudine decepti apud Sedunum, quod nunc est Valesiæ superioris caput, martyrium complexisso arbitrati sunt. At Pseudunum diserte habent vetera

D

martyrologii Usuardi exemplaria nos. ipsumque A autographum quod penes nos habemus. Quin et in vetustissimo codice ms. monasterii Remigiani apud Remos, ab annis circiter 800 scripto, habetur passio integra eorundem martyrum, in qua apud Pseudonum castrum in finibus Aduorum martyrii coronam adepti fuisse dicuntur. Ad eandem quoque persecutionem revocant Constantienses, secundæ Lugdunensis populi, Heterium martyrem die 16 Julii, quem in insula Gersuo occisum tradit Saussayus in martyrologio Gallicano. Idem auctor alios quoque trecentos sexaginta sex martyres, quos eadem persecutio in Vastinensi quartæ Lugdunensis pago per celebri sustulit, die 26 Decembris commemorat. Quin et Praterius episcopus Autisiodorensis ipsa consecrationis suæ die a barbaris urbem suam devastantibus martyrio coronatus est, ex vetustissimis Autisiodorensium Annalibus, inquit Papirius Massonus in Historia calamitatum Galliæ; quo loco barbaros ibi memoratos non alios a Vandalis fuisse censet. His etiam adju- B gendus est Desiderius 198 Lingonensium episcopus, quem cum innumera cleri et populi sui multitudine interemptum a Vandalis fuisse tradunt, cujus festivitas die 23 Maii in Fastis Ecclesiæ recolitur. Passi quoque iisdem temporibus dicuntur Valerius Desiderii archidiaconus, et Prudentius martyres, quorum martyrologium Gallicanum, prioris quidem die 22 Octobris, alterius vero 6 ejusdem mensis festum commemorat. Desiderii episcopi item a Vandalis occisi celebris est memoria apud Genuenses Liguriæ populos, teste Ferrario in Catalogo generali sanctorum Italiæ die 23 Maii. Sed is ipse est qui a Lingonensibus celebratur, ut videre est apud Bollaudianos die 23 Maii. Quin et eundem ipsum etiam esse suspicor quem Saussayus die 19 ejusdem mensis, et alii etiam cum illo auctores apud Carnotenses passum commemorant. Huc etiam revocari forsitan debet Ausonius martyr Engolismensis; quamvis enim vulgo sub rege Chroco Valeriani temporibus martyr occubuisse dicatur; quæ tamen de eo narrantur, videntur melius hisce temporibus congruere. Apud Arceyas Trecentis diocesis oppidum, die 16 Augusti recolitur festum sancti BALSEMI, quem pariter aiunt sub Vandalis martyrio coronatum. Sed si vera sit hæc traditio, alius iste dicendus est a Balsemio sancti Basoli nepote; cum constet Basolum diu post hanc persecutionem, Ægidii scilicet archiepiscopi temporibus, Remos accessisse.

9. Alii denique martyres aliis in locis venerationi habentur, quos sub Vandalis martyrio coronatos passim ferunt, sed de quibus fusius agere non vacat. Et quidem ex iis nonnulli sub Chroco rege, quem imperatoris Valeriani temporibus in Gallias irrupisse volunt, passi dicuntur; quamvis non desint qui et hæc Chroci tempora simul cum istis de quibus agimus Vandalorum persecutionibus commisceant. Istorum quippe temporum monumenta tot rebus dubiis et incertis, imo et quandoque certissime falsis permista sunt, ut vix illis, maxime quæ ad chronologiam spectant, adhiberi possit tota fides. Neminem tamen inficiari posse existimo, eos sanctos, quos unanimi omnium consensu Vandalorum gladiis occubuisse profanæ simul et sacræ veteres historiæ referunt, ad hæc de qua agimus persecutionem ut plurimum esse revocandos. Nec obstat quod eorum plerique sub Vandalis adhuc gentilium superstitionibus addictis passi memorentur; cum certum sit has nationes barbaras, etiam postquam Christianæ religioni nomen dederunt, diutius aliquot paganorum superstitiones retinuisse. Quin et plerosque ex illis adhuc gentium erroribus tunc temporis fuisse detentos dubium non est. Sed ad alia transeundum; jam quippe de istis paulo fusius quam par erat egimus, quantum ea omittere fas non fuit quæ ad nostræ gentis martyres nonnihil illustrandos conferre poterant.

CAPUT II.

Hispaniæ a Vandalis occupatæ et oppressæ.

1. Direptis Galliis, Vandali in Hispanias ingressi, eas pariter ferro et flamma depopulati sunt. Actus namque, ut loquitur Orosius lib. vii, cap. 28, magnis eruentisque discursibus, graves rebus atque hominibus vastationes intulere. Quod contigisse scribit idem auctor, cum post Didymi et Veriniani fratrum necem, Honoriaci, sic vocabantur barbari quidam in militia societatem a Romanis allecti, quibus 199 Pyrenæorum custodia a Constante Constantini tyranni filio tradita fuerat, aditu patefacto, cunctas gentes, quæ per Gallias vagabantur, Hispaniarum provinciis immiserunt, ut exinde majorem et ipsi prædandi licentiam haberent. Hispanias a Vandalis occupatas fuisse Honorio viii et Theodosio iii consulis, id est æræ Christianæ anno 409, testis est Prosper in Chronico, cum Cassiodoro et aliis. Consentit Idatius in Fastis consularibus; in Chronico autem non consules solum aut æram ex quibus annus colligi potest, sed ipsum etiam diem quo ista calamitas patriæ suæ contigerat, exprimit his verbis: *Alani, et Vandali, et Suevi Hispanias ingressi æra 447, alii iv calendas, alii iii Idus Octobris memorant, die 4. tertia feria, Honorio viii et Theodosio Arcadii filio iii consulis.*

2. Eo autem furore quo in Galliis sævierant Vandali, Hispanias aggressi sunt. Quod uno verbo exponit Salvianus, illorum temporum scriptor disertissimus, cum libro vii de Gubernatione Dei iisdem flammis quibus arserant Galli, Hispanos etiam arisæ refert. Sed has calamitates paulo fusius exponit Idatius Lemicensis in Gallæcia episcopus, qui rebus gestis ut plurimum præsens adfuit. Sic quippe inter alia habet: *Debaccantibus per Hispanias barbaris, et sæviæ nihilominus pestilentie malo, opes et conditam in urbibus substantiam tyrannicus exactor diripit, et miles exhausti; famæ dira grassatur, adeo ut humanæ carnes ab humano genere vi famis fuerint devoratae; matres quoque necatis vel coctis per se natorum suorum sint pastæ corporibus. Bestiæ occisorum gladio, fame, pestilentia, cadaveribus assuetæ, quosque hominum fortiores interimunt, eorumque carnibus pastæ passim in humani generis efferantur interitum. Et quidem sanctus Augustinus ab Honorato Thigavensi episcopo interrogatus quid in barbarorum irruptione pastoribus ecclesiarum agendum esset, exemplum Hispanorum antistitum iis verbis proponit, ex quibus colligere licet magnas tunc temporis in Hispania clades contigisse. Etenim urbes penitus eversas, et populos in captivitate abductos, aliasque ejusmodi calamitates commemorat. Ita enim, inquit sanctus doctor in epistola ad eum quem laudavimus Honoratum, novæ editionis 228, alias 180, quidam sancti episcopi de Hispania profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, partim preceptis, partim obsidione consumptis, partim captivitate dispersis; sed multo plures, illie manentibus propter quos manerent, sub eorumdem periculis densitate manserunt.*

3. Dinturniore vero in Hispaniis Vandalorum moram fuisse nemo ambigit. Siquidem illi devictis Romanorum copiis sub Godigisto duce, uti narrat Procopius libro i de Bello Vandalico, sed scribendum est Gunderico, in Hispaniis consederunt. Romanos sub Castino magistro militum a barbaris in Hispania devictos fuisse Honorio iii et Theodosio x consulis, id est æræ Christianæ anno 422, cum Bonifacium civitatem a societate belli rejecisset, ex Prosperi Chronico discimus, cui Cassiodorus et Idatius suffragantur. Ejusdem barbarorum in Romanis victoriæ meminit Salvianus libro vii de Gubernatione Dei, ubi non semel observat Hispanos a Vandalis, id est ab infirmis, ut ipse vocat, et ignavissimis hostibus fuisse devictos et plane subacto, Deo sic disponente ut vel sic agnoscentes plagam cælestis manus de præteritis penitentiam agerent. Cæterum subversis, inquit

Idatius in **200** Chronico, memorata *plagarum gra-*
uisione Hispaniæ provinciis, barbari ad pacem incen-
dam Domino miserante conversi sunt, quod altero post
 eorum in Hispaniis ingressum anno contigisse scri-
 bit. Conditiones vero quibus Romani post tot clades
 in Hispaniis residui Vandalorum servituti mancipati
 fuerint Paulus Orosius libro vii, cap. 28, fusius ex-
 ponit. A barbari Hispaniarum provincias inter sese
 sorte dividentes, Gallaciæ, ut scribit Idatius, Van-
 dali et Suevi occupavere; Alani Lusitaniam et Car-
 thaginensem provinciam; Vandali, cognomento Si-
 lingi, Bæticam; Hispani, qui in castellis et civitatibus
 communem cladem evaserant, barbarorum per diver-
 sas provincias dominantium imperio omnino sub-
 jectis. Quin et Hugo Grotius in prolegomenis ad
 Historias Vandalorum, Gothorum, etc., in ipso Andalusie
 Hispaniarum provinciæ nomine, imperii Vandalici
 vestigia superesse apud Hispaniam asseverat,
 quam nempe regionem olim *Vandalusiam*, seu Van-
 dalico idiomate *Wandaloth*, ab istis barbaris appella-
 tam fuisse contendit. Laudat autem Paulus Orosius
 loco laudato barbaros, quod post initum fœdus ita
 miles facti fuerint, ut eos tot cladibus Hispanias af-
 fectisse pœniteret, et quidam invenirentur Romani,
 qui sub Vandalorum dominio *pauperem libertatem*
 habere mallent, *quam inter Romanos tributariam sol-*
situdinem sustinere. Sed quam brevis pax illa fuit,
 si tamen unquam fuisse dicenda est. Quam enim pa-
 cem barbari cum aliis habuissent, a quibus natura,
 moribus et religione adeo erant alieni, qui nec eam
 inter sese unquam habere potuerunt?

4. Varios bellorum tumultus quibus tunc temporis
 Hispaniæ exagitatae fuerunt, describere ad nostrum
 non pertinet institutum: sed intactam prætermittere
 non licet gravissimam persecutionem quam adversus
 orthodoxos in Hispania eo tempore fuisse commotam
 asseverat Gregorius Turonensis antistes libro ii
 Historiæ Francorum, cap. 2: in hoc tamen falsus, quod
 regem sub quo illam fuisse excitatam scribit, appel-
 lat *Trasimundum*. Sed hoc nomine Gensericum ab eo
 semper designatum fuisse ex narrationis serie et
 potissimum ex capite sequenti facile colligitur, ubi
 successorem Trasimundi *Honoricum* nominatum scri-
 bit. Quod qua ratione contigerit, parum interest fu-
 sius inquirere; sed persecutionem illam acerbissimam
 fuisse patet, ex eo quod tyrannus, attestante
 eodem Gregorio, orthodoxos per totam Hispaniam,
 ut Africanæ perfidiæ consentirent, tormentis ac diversis
 mortibus impelleret.

5. At idem auctor loco laudato narrat nobilis cujus-
 dam puellæ martyrii, quod huc ipsius verbis re-
 ferre visum est. *Factum est, inquit, ut puella quæ-*
dam religiosa, prædives opibus, et secundum sæculi
dignitatem nobilitate senatoria florens, et, quod his
omnibus est nobilitas, fide catholica pollens, Deoque
omnipotenti irreprehensibiliter serviens, ad hanc quæ-
sitionem adduceretur. Cumque regis fuisset oblata con-
spectibus, cepit eam primum ad rebaptizandum blandis
sermonibus illicere. Quæ cum venenosum ejus jaculum
fidei parma propelleret, præcipit rex facultates ejus au-
ferri quæ jam mente possidebat regna paradisi, deinde
explicitis applicatam sine spe præsentis vitæ torqueri.
Quid plura? post multas quæstiones, post ablatos ter-
renorum divitiarum thesauros, cum ad hoc frangi non
posset ut beatam scinderet Trinitatem, ad rebaptizan-
dum invita deducitur. Cumque in illud cœnosam lava-
cium vi cogeretur immergi, ac proclamaret: Patrem
*cum Filio ac Spiritum **201** sanctum unius credo esse*
substantiæ essentiæque: digno aquas unguine cunctas
insecit, id est fluxu ventris aspergit. Ex hinc ad legiti-
mam deducta quæstionem, post eculeos, post fluminas et
ungulas, Christi Domino capitis decisione sacratur.
 Hæc Gregorius, quæ præcul diabolo ex vetustioribus
 monumentis excerptat. Idque conjicere licet ex *legiti-*
matæ quæstionis voce, quam vetus auctor Hispanus
 passionis sancti Vincentii, alique scriptores antiqui
 qui martyrum agones describere, ad designandam

quæstionem cæteri sæviorem adhibuerunt. Hoc au-
 tem potissimum ægre ferimus, quod sacræ istius
 Virginis nomen Gregorius reticuerit. Ipsam quidem
 Vincentiam appellant vulgati auctores Hispani apud
 Tamayum Salazarem in martyrologio Hispanico die
 15 Martii, sed ex Dextro, id est suppositio, et nullius
 prorsus fidei auctore; quam aiunt anno 421 Cauriæ
 martyrium consummasse. Ejus tamen festivitatem
 die 16 Maii commemorat Higuera. Cæterum Cauria
 civitas est Lusitanie haud ignobilis, episcopatus se-
 des, Emeritensi olim, nunc vero Compostellanæ me-
 tropoli subjecta. Verum etsi cætera quæ ab illis
 auctoribus de Vincentia proferuntur, utcumque tole-
 rari possent, nullo tamen pacto componi potest an-
 nus ab iis assignatus cum Gunderici successore,
 quem persecutionis istius auctorem Gregorius indi-
 cat. Idatius nempe Gunderici mortem ad quartum
 Valentiniiani imperatoris annum revocat, quam uno
 scilicet anno contigisse scribit, antequam Gensericus
 ejus successor in Africam transmitteret; sed non
 ante annum 428 aut saltem 427 Vandalos in Africam
 ingressos fuisse dixerit; proindeque ista virgo ante
 annum 427 aut 426 passa dici non potest.

6. Cæterum ad eandem quoque Vandalorum in
 Hispaniis persecutionem Victoriæ cujusdam viduæ
 martyrium revocarem, quam idem Tamayus Horei
 in Hispania sub Vandalis coronatam fuisse commemo-
 rat die 17 Novembris, si aliquem hujus rei vadem
 haberemus præter idem Dextri nebulonis pseudo-
 chronicum, ejusque propugnatores, ut ne dicam illu-
 stratores: sed cum nevinem præter hunc falsum
 testem proferat Tamayus, ullam ipsi fidem adhibere
 nobis religio est. Hic porro erant Hispaniarum etatus,
 cum Vandali post Baleares insulas devastatas, ut lo-
 quitur Idatius in Chronico, eversamque Carthaginæ
 Spartariam, tum Hispalim, nobilissimas urbes, uno
 verbo *post Hispanias penitus deprædatis* in Africam
 a Bonifacio comite acti sunt, ea occasione quam
 sequenti capite expositori sumus.

CAPUT III.

Vandalorum in Africam ingressus.

1. Quæ causa fuerit Vandalorum in Africam ad-
 ventus, Procopii verbis exponendum est, qui libro i
 Historiæ Vandalicæ his verbis rem narrat: *Africæ*
calamitas sic event. Duo Romani duces erant, Ætius
et Bonifacius, validi ambo, bellique rerum peritia se-
cundi ætatis suæ nemini. His emulatus circa civilis
regimen intercedebant. Cæterum tanta erat animi magni-
tudo, virtutesque aliæ, ut si quis utrumvis Romanorum
ultimum dicat, a vero non sit abiturus. Ita omnis Ro-
mana laus in illos duos confuserat. Horum alterum,
Bonifacium Placidia, hæc erat imperatoris Valenti-
niani mater, Constantii relicta, Theodosii magni
*filia, **202** et Honorii soror, quæ filii nomine imper-*
ium administrabat, toti præfecit Africæ. Dolebat id
Ætio, sed minime displicere sibi rem ostendebat. Non-
dum enim in apertum odia proruperant, sed sub persona
amicitiæ tegebantur. Profectum jam in Africam Bonifa-
cium criminari apud Placidiam Ætius cepit ut regni
appetivorem, et ipsi et imperatori Africam erepturum.
Neque rem exploratu difficilem. Si enim Romam Boni-
facium vocaret, non venturum. Hæc ut audiit femina,
laudatum Ætii consilium sequitur. At occuparat jam
Ætius clam scribere Bonifacio matrem imperatoris in-
sidiis ipsius in exitium struere: ejus rei indicium præ-
dixit, fore ut sine causa subito revocaretur. Hæc erant
quæ litteris ipsius continerantur. Quibus nequitiam
spretis Bonifacius, simul aderant qui ipsum ad imper-
atorem accerent, negavit se aut imperatori aut matri
ejus pariturum, Ætii monita silentio premens. His
Placidia intellectis tam Ætium fidsimum principi
credidit, quam suspectum habuit Bonifacium. Hic vero
nec parem se imperatoris potentia sentiens, nec salutem
sperans si Romam proficereur, consulare cepit
quomodo Vandalos sibi adjungeret, qui Africæ propin-
quam Hispaniam obtinebant. Mortuo ibi Godigislo,

fili successerant duo, natus justa matrefamilias Guntharis, Gizerichus aliter genitus, quorum ille ætate et ingenio socors, aliter vero ad bella plurimum exercitus et solertiæ æximus. Missis igitur in Hispaniam Bonifacius de amicorum numero potissimis cum ambobus Godigisli filius æquum iniiit fœlus, ut cuique ipsorum tertia pars Africæ cederet; quod si quis bello impeteretur, commune periculum esset. Hæc pacti, Vandali fretum ad Gades transeverunt in Africam venire.

2. Ex hac autem Procopii narratione colligi potest Bonifacium, vivente adhuc Gunderico, fœlus cum Vandalis inisse, quamvis illi nonnisi post ipsius mortem in Africam transfretarint. Nec ab ea sententia alienus videtur fuisse Idatius, qui in Chronico, ad primum Valentiniani imperatoris annum, refert Vandalos post direptas Hispanias Mauritaniam invasisse; deinde quarto Valentiniani anno Gunderici mortem consignat; ac denique anno sequenti observat Vandalos sub Genserico rege, relictis Hispaniis, in Africam transmisisse. Quin et Gunderici mortem in Hispania funestam fuisse narrat Idatius, auctor qui in hac parte omni exceptione major videtur, et ex eo sanctus Isidorus in brevi Vandalorum historia. Aiunt quippe illi auctores Gundericum, capta Hispanensi urbe, omnia sibi licere autumantem, in civitatis basilicam, quam sancto Vincentio sacram fuisse Isidorus Grotii et Rodericus affirmant, manus irreverenter immisisse, propter quod a celis divina manu punitum fuisse, statimque in ipsis templi foribus a dæmone correptum et miserabiliter exagitatum animam exhalasse scribunt. Alii tamen, ut se ab ipsis Vandalis accepisse testatur Procopius, Guntharium, sic ille Gundericum appellare solet, Genserici fratris sui dols occisum fuisse memorabant. At, ut ut sit ea de re, communis est omnium sententia Vandalos sub Genserico duce Africam occupasse, nec ea de re quisquam, ut puto, inficiari potest.

3. Hic autem mirari subit, Idatium, qui semel et iterum Vandalorum Africæ invasionem commemorat, nihil de Bonifacio hac occasione dixisse. At Prosper, qui Bonifacii defectionem narrat, ipsi simul et Romanis adversus eum bellum gerentibus barbararum nationum in Africam ingressum attribuit. Exinde, inquit, gentibus quæ navibus uti nesciebant, **203** dum a concertantibus in auxilium vocantur, mare pervium factum est... *Gens Vandalorum ab Hispania in Africam transit.* Idem habet auctor Historiæ miscellæ, quæ vulgo sub Pauli diaconi nomine circumfertur. Sed paulo inferius culpam omnem in solum Bonifacium rejicit. *Bonifacius vero, inquit lib. xiv, sentiens se non posse tuto Africam tenere, cernensque periculum instare; in perniciem reipublicæ effervescente, Vandalorum Alanorumque gentem cum Genserico suo rege ab Hispaniis evocatos Africæ intronisit, qui cunctam pene Africam ferro, flamma, rapinis crudelissime devastantes, catholicam insuper fidem Ariana impietate subvertere.* His accedit Jornaudes de rebus Geticis cap. 53, ubi refert Gizerichum regem Vandalorum a Bonifacio, ut in Africam veniret, fuisse invitatum, cum in Valentiniani Augusti offensam incurrens, non aliter quam reipublicæ malo vindicare se potuisset. Vandalos a Gothis ex Hispania pulsos in Africam transmisisse Hierio et Ardabure consulibus scribit Cassiodorus in Chronico.

4. Verum etsi illi auctores nullam penitus facinoris quo Ætius Augustam simul et Bonifacium delusit, mentionem fecerint, non tamen hanc historiam a Procopio aut conflictam fuisse, aut ex falso rumore acceptam inferendum esse putamus. Imo, si paulo accuratius ea quæ ab Idatio aut a Prospero ea occasione referuntur discutere lubet, aliquot forsitan istius rei vestigia reperiantur in eorum verbis, ex quibus veritatem expiscari licebit. Prosper nempe Bonifacium bellum *publico nomine* illatum fuisse ait, non solummodo quod ejus *intra Africam potentia gloriaque augetur*, sed etiam *quia ad Italiam venire ubiuerat.* Illum vero invitum ab imperatoris obsequio

defecisse vel ex eo patet quod in ipso belli initio ad Romanorum partes redierit, ubi sese prima obtulit occasio; imo, ut narrat Idatius, in *æmulationem Ætii de Africa per Placidiam evocatus in Italiam, ad palatium rediit*; et statim amoto Ætio, magister militum factus est; resque eo tandem devenere, ut aperto prælio Bonifacius et Ætius in sese invicem dimicarent, idque Placidie Augustæ instinctu, si Marcellino comiti credamus; quæ sane omnia Procopii narrationem egregie confirmant: nam, uti ex Procopio infra dicturi sumus, Placidia tandem, cognitis Ætii fraudibus, erga Bonifacium semper se benevolam præbuit.

5. At licet Bonifacii inimicorum peccatam voluntatem excusare animus non sit, cum tamen sui ipsius culpa ejusmodi struendis adversus se calumniis occasionem præbuisse fatendum est. Quippe cum defuncta priore conjuge sua, alteram ex Vandalorum gente duxisset, et æmulis eum calumniandi ansam, et imperatoribus mala de ipso suspicandi locum præbuit. Id forsitan ipsi etiam vitio vertebatur, quod Castinum magistrum militum in Hispania adversus Vandalos moventem, ob privatas quasdam similitudines, ante aliquot annos dimisisset, indeque res Romanorum infelicem habuissent exitum. Quam vero male audierit etiam apud amicos Bonifacium, occasione nuptiarum, quas ut diximus, cum uxore Vandala contraxerat, discimus ex sancto Augustino, qui alias ejus virtutes tantopere commendaverat. Ipsum enim ob id facinus graviter reprehendit sanctissimus antistes epistola novæ editionis 220, ubi conquiretur quod licet uxorem istam, nonnisi post ejuratam Arianorum sectam, et emissam fidei catholice professionem, sibi conjunxisset, exinde **204** tamen Ariani adeo in ejus domo prævaluerant, ut filiam ex ea, ut quidem videtur, susceptam Arianorum ritu baptizari obtinuissent: quin et *niai*, inquit, *fama salea fuerit, quædam ancilla Deo dicata* per eosdem hæreticos rebaptizata fuerunt. Hæc Augustinus, qui amicitiam, quam olim cum Bonifacio habuerat, memor, eum priusquam Vandalos in Africam introduxisset, ad meliorem frugem reducere conabatur. Id etiam sanctum virum maxime angebat, quod populi ex extremis Africæ partibus barbari, qui nunquam Romanorum armis subijci potuerant, occasionem opportunam nacti, in Romanorum provincias effusi essent, easque penitus devastarent: ex quibus rebus, tum Ecclesiæ, tum etiam reipublicæ innumera prope modum incommoda consequerantur. Sed hæc omnia nonnisi levia quædam gravissimarum calamitatum quæ paulo post contigerunt præludia fuere.

6. Bonifacius itaque, qui Ætii proditio e Romani imperii publicus hostis dictus fuerat, cum bellum adversus se indictum sustineret propriis viribus non posset, pacto cum Vandalis inito, eos in sui ipsius et reipublicæ exitum in Africam accessivum. Illos ex omni ætate et conditione octoginta hominum millia numero tunc fuisse scribit Victor Vitensis libro 1, num. 4. Cumque eo animo venissent ut extinctis aut penitus servituti redactis incolis, in ea provincia figerent sedes, universa penitus depopulabantur, nec ætati, nec sexui parentes. Et quidem Idatius Vandalos *omnes simul cum eorum familiis* in Mauritaniam et Africam, relictis Hispaniis, transmisisse observat, quod mense Maio, Olympiade ccccii, anno 5 Valentiniani iii, contigisse scribit. Sed certior videtur consul nota quæ in Prospero Chronico habetur, ubi Gensericus rex Vandalorum ex Hispania in Africam transisse dicitur, Hierio et Ardabure consulibus, id est æræ vulgaris anno 427.

7. Cum vero Africa tot tantisque tumultibus ageretur, quæ quidem omnia in Bonifacii rejiciebantur rebellionem; qui Romæ erant familiares ipsius et antiqui amici, quibusque nota olim fuerant hominis morum probitas et animi virtus, persuadere sibi non poterant tantum virum regnandi cupidine abreptum a Romano imperio defecisse. Quare communi cum Placidia Augusta consilio, quidam ex illis, uti narrat

Procopius libro laudato, Cartilaginem proficiscuntur, rem propius exploraturi. Ibi collocuti cum Bonifacio, visis etiam fraudulentis Ætli litteris, reque uti erat omnino comperta, citissime in Italiam revertuntur, universam rerum seriem, quoque artificio subornata fuerat ista proditio, Augustæ atque etiam cæteris Bonificii necessariis retulerunt. Omnia Ætli fraudibus contigisse tunc primum intellexit Placidia, cuius tamen cum potentiam reformidaret, ejusque opus haberet industria ad sustentandas imperii vacillantibus vires, factum dissimulavit. Sed omni negotii cæmitis Bonificii amicis declarato, eos obtestata est ut Bonificium in imperatoris fidem et obsequium revocare modis omnibus conarentur, sese ipsam gravi jurejurando obstringens nunquam ei pro defectione nocituram. Et quidem, ni fallor, huc revocari debet Darii comitis in Africam adventus; cui gratulatur sanctus Augustinus epistola 229 quod in Africam missus fuerit pacis, absque pugna, aut sanguinis effusione, conciliandæ causæ. Qui enim pugnant, inquit ad illum sanctus antistes, *si boni sunt, pacem, sed per sanguinem* 205 *querunt; tu autem nec cujusquam sanguis quereretur missus es.* Nec spe sua frustratus est Darius; nam, ni prosequitur Procopius, et rerum gestarum series satis probat, Augustæ amicorumque precibus libentis animo paruit Bonificium, statimque societatis cum Barbaris inite pœnitentiæ ductus, quæ peribus, qua promissis eos interpellavit, ut in Hispanias reverterentur. Quod cum illi facere præfracte detrectarent, bello aperto dimicatum est. At cum in eo Bonificius comes simul cum Aspre Orientalium copiarum duce victus atque fugatus a barbaris fuisset, tota pene Africa in Vandalorum potestatem devenit.

8. Rem porro plane admirabilem ea occasione contigisse Marciano, qui postea imperator fuit, narrat Procopius, quam hic referre libet. Is tunc Asparis domesticus, cum aliis multis Romanorum a Vandalis in prælio captus fuerat. Cum vero quadam die subditi inter alios captivos dormiret Marcianus, Gensericus vili aquilam alis extensis super eum volitantem, ne ab æstu fervescente aliquid pateretur incommodi. Rediligenter perpensa, coniecit barbarus Marcianum aliquando ad imperii fasces perventurum; quare eam librum abire permisit jurejurando obligatum nunquam se adversus Vandalorum gentem militaturam. Unde, inquit idem auctor, ille *Theodosio postea mortuo ad imperium proventus, optimum se cætera principem præstitit; at res Africæ quales invenerat reliquit.* Eandem historiam habet Evagrius scholasticus libro II Historiæ ecclesiasticæ, cap. 4, sed quam ex Procopio de cæpsit. Marcianum tamen, ut *imperatorem decebat*, commotum adversus Vandalos ad bellum se parasse asseverat Theodorus Lector lib. 1, cum scilicet ea didicisset quæ Gensericus in excidio urbis Romæ adversus Augustas patraverat; re tamen infecta et vivis excessit.

9. At Gensericus, fugato Bonifacio, more barbarorum victoria abutens, cuncta simul, sacra scilicet et profana, in Africanis provinciis devastabat; idque tanta cum atrocitate, ut et ipsi barbari ad crudelius quam innata eorum feritas soleret, cum Afris agendum, occultis quadam vi sese stimulos faterentur. Id testatur Salvianus libro VII de Gubernatione Dei. *Ille utique cælestis manus, inquit, quæ eos, Vandalos scilicet, ad puniendam Hispanorum flagitia illic traxerat, etiam ad vastandam Africam transire cogebat. Ipsi denique futebantur non suum esse quod facerent, agi enim se divino jussu ac perurgeti. Ex quo intelligi potest quanta sint mala nostra, ad quos vastandos atque cruciandos ire barbari compelluntur inviti.* Idem innuit Jornandes de rebus Geticis cap. 33, scribens *Gizerichum* in Africa ad divinitatem, *ut fertur, accepta potestate diu, regnasse.* Idem auctor Genserici corporis habitum moresque animi et ingenium egregie repræsentat loco laudato, cuius verba huc proferre juvenit; necque enim cuiquam ingratum fore existimo

A hominis adeo famosi imaginem veris ac nativi coloribus depictam aspirere. *Erat, inquit, Gizerichus Romanorum clade in Urbe notissimus, statura mediocris, et equi casu claudicans, animo profundus, sermone rarus, luxuriæ contemptor; iru turbidus, habendi cupidus, ad sollicitandas gentes providentissimus, semina contentionum jacere, odia miscere paratus.* Eunem Idatius atque Isidorus locis superius a me laudatis, *ex fide catholica apostatam effectum in Arianam transiisse perfidiam, ut aliquorum relatio habet, observant; quod an sit verum, divinare non licet.* Certe Vandalis hæresi Arianæ, quam a Gothis popularibus suis hauserant, addictissimus fuisse ex Procopio jam supra diximus: cui Salvianus passim, atque 206 auctores consentiunt.

10. Quisnam vero tunc fuerit Africæ status, ex Possidio discendum est, in Vita sancti Augustini, suæ patriæ calamitates his verbis deplorante capite 28: *Divina, inquit, voluntate et potestate provenit ut manus ingens diversis telis armata et bellis exercitata immantium gentium Vandalorum et Alanorum, commixtam secum habens Gothorum gentem, aliarumque diversarum personas, ex Hispaniæ partibus transmarinis, navibus Africæ influxisset et irruisset, universaque per loca Mauritaniarum, etiam ad alias nostras transiens provincias et regiones, omni sævienti crudelitate et atrocitate, cuncta quæ potuit exspoliatione, cædibus, dirersisque tormentis, incendiis aliisque innumerabilibus et infandis malis depopulata est; nulli sexui, nulli parcens ætati, nec ipsis Dei sacerdotibus vel ministris, nec ipsis ecclesiarum ornamentis, seu instrumentis vel ædificiis.* Et paulo inferius: *Videbat ille homo Dei, sanctus Augustinus, civitates excidio perditas, pariterque cum ædificiis villarum habitantes, alios hostili nece extinctos, alios effugatos atque dispersos; ecclesias sacerdotibus ac ministris destitutas, Virginesque sacras, et quosque continentes ubique dissipatos; et in his alios tormentis defecisse, alios gladio interemptos esse, alios in captivitate perdita animi et corporis integritate ac fidei, malo more ac duro hostibus deservire; hymnos Dei et laudes de ecclesiis deperisse; ædificia ecclesiarum quamplurimis locis ignibus concremata, solemnia quæ Deo debentur de propriis locis desisse sacrificia, sacramenta divina vel non quæri, vel quærenti qui tradat non facile reperiri; in ipsas montium silvas et cavernas petrarum, et speluncas confugientes, vel ad quasque munitiones, alios fuisse expugnatos, et interfectos, alios ita necessariis sustentaculis evolutos atque privatos, ut fame contabescerent, ipsosque ecclesiarum præpositos et clericos, qui forte Dei beneficio vel eos non incurrerant, vel incurrentes evaserant, rebus omnibus exspoliatos atque nudatos, egentissimos mendicare; nec eis omnibus ad omnia quibus fulciendi essent subveniri posse: vix tres superstites ex innumerabilibus ecclesiis, hoc est Carthaginensem, Hipponensem et Cirtensem, quæ Dei beneficio excisæ non sunt, et earum permanent civitates, et divino et humano fulcæ præsidio; licet post ejus obitum urbs Hipponensis incolis destituta ab hostibus fuerit concremata.* Hæc ille de Vandalorum invasione, qui Hipponem, uti paulo inferius narrat, quatuordecim mensium spatio obsessam tenuerunt, defuncto Augustino tertio ejusdem obsidionis mense, Theodosio XII et Valentiniano III consulibus, id est anno æræ Christianæ 430, die v kalendas Septembris, cum annos vixisset 75 menses 9 dies 15.

11. Cæterum hanc Africanæ regionis cladem accurate ac sincere a Possidio fuisse descriptam confirmari potest ex Capreoli Carthaginensis antistitis epistola excusatoria ad Ephesinæ synodi generalis Patres, qua nec ipsum, nec ex Africanis episcopis quemquam ad eam synodum occurrere potuisse asseverat, ob miserimum totius Africæ statum, cum nequidem intra Africæ limites, ut ea de re tractarent, in unum convenire ipsis licuisset. *Omnis, inquit, hac tempestate viæ aditus præclusus est. Etenim effusa hostium multitudo, et ingens ubique provinciarum vastatio, quæ incolia partim extinctis, partim in fugam actis, absolutam*

desolationis speciem, quoque versum longe lateque porrigitur, oculis offert, promptam illam cœcundam jaculationem ademit. Laudarunt Cyrillus ac cum eo universi Patres Capreoli in servanda fidei integritate sollicitudine, cuius epistolam nihil aliud spirantem quam *ut expurgata novitate*, inquit Vincentius 207 Lirinensis in secundo commonitorio, *antiquitas defenderetur*, publicis synodi geatis inseri mandavit Cyrillus Alexandrinus, synodi præses, actione 1; ob idque Bessula Capreoli diaconus inter Patres concilio interfuit. Aliam item ejusdem Capreoli epistolam adversus Nestorianos ad Vitalem et Constantium, seu potius Tonantium, Hispanos, e codice ms. monasterii Herivalloensis erutam primus integram edidit Jacobus Sirmondus, quæ postea sæpius recusa est. Denique Capreoli cum sancti titulo, quem ipsi etiam Vincentius loco laudat tribuit, memoria in veteri Carthaginensis ecclesiæ calendario, ... *cal. Agusti* recollitur, quod hic observare visum est, cum non omnes alii antistes in isto calendario designati hac sanctitatis nota honorentur.

CAPUT IV.

Geneserici Vandalorum regis persecutionis initia.

1. Cum inclinatis imperii rebus Valentinianus imper esset ad compescendos Vandalorum conatus, pax cum illis per Trigetium legatum eo pacto sancita est, ut una Africa portio barbaris relinqueretur, altera sub potestate Romanorum permanente. Alteram pacis hujus conditionem memorat Procopius lib. 1 Historiæ Vandalicæ, quod scilicet Genesericus annuum Valentiniano imperatori tributum penderet, dato ei in obsidem Hunerico filio; quem tamen postmodum, firmata inter utrumque amicitia, Valentinianum ad patrem remisit idem auctor asseverat. Hæc omnia sacramento confirmata fuisse scribit Isidorus in Vandalorum Brevis Historia æra 467. Sed locum et tempus initii fœderis signat Prosper in Chronico, hanc pacem Hippone in idus Februarii factam fuisse scribens, Theodosio xv et Valentiniano iv consulibus, id est, æræ vulgaris anno 455, quod et ex Cassiodori Chronico confirmatur.

2. Verum si pacis hujus beneficio orthodoxi qui sub Romanorum ditissime remanserant, utcumque securi a barbarorum insultibus fuere, gravior inde adversus illos qui Vandalis subjecti fuerunt exorta est tempestas; quos nempe Genesericus vi aperta ad Ariarum hæresim pertrahere conatus est. Persecutionem hanc altero post initum sædus anno consignat Prosper sub Ætio ii et Sigisvulto consulibus, anno scilicet 457, ubi hæc habet: *Gezerichus rex Vandalorum intra habitationis suæ limites volens catholicam fidem Ariana impietate subvertere, quosdam nostrorum episcopos catenus persecutus est, ut eos privatos jure basilicarum suarum etiam civitatibus pelleret, cum ipsorum constantia nullis superbissimi regis terroribus cederet.* Horum antistitem tres recensentur in editione Chronici Prosperi Labeano tomo I Bibliothecæ novæ, pag. 51, quorum nomina in cæteris desiderantur. Ii sunt Possidius, Novatus et Severianus, qui ibidem dicuntur cæteris fuisse clariore. Quinam vero fuerint illi præsules, divinare non licet. Celebres tunc fuere Possidius Calamensis in Numidia antistes, ob vitam sancti Augustini ab eo editam nemini ignotus, et Novatus, Sitifensis in Mauritania cognomine episcopus, qui Collationi Carthaginensi in causa Donatistarum adfuerunt, et concilio Carthaginensi adversus Pelagianos sub Aurelio episcopo subscriperunt. Certe Novatum Sitifensem adhuc superstitem fuisse sub Augustini vitæ finem ex ejusdem sancti viri epistola 229 ad Darium comitem superius laudata certum est.

208 3. At vero non solum adversus episcopos hanc persecutionem commotam fuisse patet ex iis quæ idem Prosper de Arcadio ejusque sociis subjungit, quos diversis pœnis exagitatos martyrio tandem glorioso vitam finisse idem auctor testatur. Is ipse est Arcadius, ad quem pro fide orthodoxa exsulantem

A exstat epistola Antonini Constantinæ episcopi, qua eum ad martyrium fortiter pro fidei catholicæ defensione subeundum adhortatur; quam quidem epistolam diversam esse ab ea quæ a Gennadio tribuitur Honorato Constantinæ episcopo, suspicatus est Baronius ad annum Christi 447, propterea quod in editis sub Antonini nomine vulgata sit. Idem Utulus Auberto Miræo sucum fecit in Aucuario scriptorum ecclesiasticorum, capite 114, ubi recenset Antouinum Constantiniensem episcopum, qui scripsit epistolam consolatoriam ad Arcadium actum in exsilium a Geneserico Vandalorum rege, etc., quasi alius esset ab Honorato quem Gennadius in Catalogo commemorat. Eum tamen unum et eundem fuisse jam consentiunt viri eruditi, qui Antoninus Honoratus appellatur. Omnem sane dubitandi locum tollit antiquus codex manuscriptorum bibliothecæ nostræ Sancti Germaui a Pratis, ab annis circiter centum supra mille caractere Merovingico seu Franco-Gallico conscriptus, in quo Gennadii Catalogus Hieronymiani subjungitur; atque in eo auctor illius de qua agimus epistolæ, sine ulla falsi suspicione Honoratus Antoninus dicitur. Sic quippe habet numero 225, qui capiti 96 editionis Miræi respondet: *Honoratus Antoninus Constantiæ civitatis episcopus scripsit ad Arcadium, qui pro confessione fidei catholicæ in Africa partibus a Geneserico rege missus exsulabat, epistolam ad labores pro Christo ferendos cohortatoriam, et exemplis præsentibus, et Scripturarum relationibus roboratam; et quod confessionis fidei perseverantia non solum purgat peccata, sed et meritum procuret martyrii.* Ibi tamen pro Constantiæ legendum est Constantinæ, quod nomen ista civitas habuit a Constantino Magno, cum alias Ciria appellaretur. Etiam nunc sub eodem Constantinæ nomine celebrem esse scribit vir de re litteraria optime meritus Gisbertus Cuperus, in notis ad Lactantii libram de Moribus persecutorum ad cap. 43, ubi eversionem æri incisam exhibet, curiosisque observationibus illustrat.

C 4. Porro Antoninus successisse videtur Fortunato ejusdem Constantinæ civitatis antistiti, qui anno 411 Collationi Carthaginensi inter catholicos et donatistas habitæ interfuit, et anno 416 synodo Milevitanæ. Sed quo anno in Cirtensis ecclesiæ thronum conscenderit mihi plane incertum est. Solius ejus epistolæ ad Arcadium meminere tum Gennadius, tum Honorius Augustodunensis; sed etsi brevior sit, ea est tamen quæ suo auctori locum inter ecclesiasticos scriptores jure merito acquisierit, quod nemo qui eam legerit inficiabitur. Vix enim aliud reperire est in isto sæculo scriptum quod magis priorum temporum venam, apostolicumque vigorem spiret: quare hanc exhibere hic integrum visum est operæ pretium, maxime quod ad martyrium Vandalicæ persecutionis historiam plane pertineat.

EPISTOLA COHORTATORIA.

HONORATI ANTONINI CONSTANTINÆ EPISCOPI
ad Arcadium pro fide exsulantem.

(Hanc epistolam dedimus Patrol. tom. L, col. 567.)

212 5. His Honorati litteris excitatus Arcadius, gloriosum agone, quem pro fide orthodoxa exsulans jam inceperat, pretiosio sine consummarit. Contemptis nempe quibus affluēbat ingentibus divitiis, rejectaque ea quæ ipsi offerebatur, et qua adeo antea valuerat, regis amicitia, imo et pro nibilo ducens, conjugis affectum, post superata forti animo diversa tormentorum genera, quibus ejus constantia tentata fuit, gloriosa tandem morte pro Christo illustre martyrium complevit cum tribus aliis suis contribulibus, ut refert Prosper in Chronico his verbis. *Ætio ii et Sigisvulto consulibus*, id est, secundum nostrum computandi modum, anno 437, per idem tempus quatuor Hispani viri, Arcadius, Probus, Paschasius et Eutychianus, dudum apud Genesericum merito sapientiæ ac fidelis obsequii cari clarique habebantur; quos rex ut

copulatiores sibi faceret, in Arianam perfidiam transire praecepit. Sed illi hoc facinus constantissime respuentes, exciatio in rabidissimam iram barbaro, primum proscripti, deinde in exsilium acti, tum atrocissimis suppliciis execrati, ad postremum diversis mortibus interempti illustri martyrio mirabiliter occubuerunt. His subjungit idem auctor Paulilli pueri catholici certamen, qui maluit ex aulico ditissimo vile pro Christi nomine mancipium fieri, quam ejurare fidei catholice professionem. Puer autem, inquit, Paulillus nomine, frater Eutychiani et Paschasii, pro elegantia formæ atque ingenii admodum regi acceptus, cum a professione atque amore catholice fidei nullis minis deturberi posset, festibus diu cæsus, et ad infamam servitutem damnatus est: ideo, ut apparet, non interfectus, ne de superata sævitia impii regis etiam ætus illa gloriaretur.

6. Horum sanctorum memoriam celebrant veterum simul et recentiorum martyrologiorum scriptores, ex quibus Ado locum Prosperi integrum martyrologio suo inseruit ad diem 13 Novembris, quod et postea in Romano quoque Martyrologio factum est. At Usuardus solum ea retulit quæ ad quatuor priores continent, nihil de Paulillo commemorans, sicut nec Florus, in cujus martyrologio iidem sancti pariter recensentur, sed die præcedenti. Ibi etiam, sicut et in Cæsiana Prosperi Chronici editione, qui inter ipsos quartus sub nomine Eutychiani recensetur, appellatur *Eutychius*. Eorumdem Christi martyrum festivitatem, veluti suorum concivium, celebrant Hispaniæ scriptores. Et merito quidem. Eos enim Hispanos fuisse, vel ex Prosperi loco quem supra descripsimus constat. Plura præ cæteris habet de iis Tamayus Sa'azar in martyrologio Hispanico, ubi eorum acta ad diem 13 Novembris ex variis auctoribus consarcinavit. Quin et ibi epitaphium eorum sepulcro, uti refert, inscriptum laudat, in quo Arcadius Toleti, cæteri Salmantica nati dicuntur, vocanturque martyrum Vandalicæ persecutionis in Africa primitiæ. Postremum hunc titulum eis esse debitum, ex epistola Honorati Antonini, quam supra 213 retulimus, nemo potest inficiari. Ibi enim Arcadium sic Honoratus alloquitur num. 5: *Signifer es Christi, in acie primus ambulans. Si tu cecideris, ab aliorum morte non eris immunitus*, etc. Sed quæ præterea de istis martyribus ex recentioribus narrat idem auctor, nemo facile admittit absque aliquo vade certioris fidei.

7. Cæterum multo plures hæc tempestate martyres et confessores pro Christi asserenda divinitate in Africa decertasse auctores laudati innuunt, quamvis paucorum solummodo nomina brevitalis studio recensuerunt. Nec etiam defuere sanctissimi præsules, qui sese veluti muros æreos pro domus Domini defensione Genserici conatibus opponerent: ex quorum numero aliquot laudat Gennadius in catalogo scriptorum ecclesiasticorum qui, accepto calamo, fidei catholice veritatem contra Arianos scriptis egregie propugnant. Celebris inter alios fuit Victor Cartennæ in Mauritania episcopus, qui librum a se adversus Arianos editum ipsimet regi Genserico offerri curavit, ut se didicisse testatur Gennadius cap. 77 ex ejusdem libri prologo. De hoc vide supra pag. 469 (*Nobis col. 340, num. 50*). Ad idem quoque procul dubio tempus revocari debet breviarium fidei adversus eosdem Arianos conscriptum, quod cum aliis quatuor veterum auctorum opusculis edidit Jacobus Sirmundus anno 1630. Et quidem jam supra observavimus in nota 20 ad Victorem Viteusem (*Supra col. 188, n. e*), Sebastianum comitem a Genserico sollicitatum ut patriam religionem abnegaret, ex isto brevuario responsum hausisse quæ tyranni conatus irritos fecit. Iisdem temporibus prodiit in lucem *Liber seu Declaratio quorumque locorum de Trinitate contra Vârîmodum Arianæ sectæ diaconum*, quodquidem opus editum est in Bibliotheca Patrum, ubi ipsius auctor in præfatione operi præfixa se apud Neapolim Campaniæ urbem constitutum scripsisse testatur eo tempore quo *Ariani de infidelium regum gloriabantur superbia*: quem librum, veluti armarium

A instructissimum, catholicis contra Arianos proponit, ut exinde quid hæreticorum cavillationibus respondeant, haurire possint, cum ab iis impeterentur. Inno Varimadus diaconus Arianos, adversus quem liber iste scriptus est, non alius videtur esse, uti suspicatur Sirmundus in præfatione ad opuscula quinque dogmatica superius laudata, quam Marivadus diaconus, quem, teste ipsomet Victore Viteusi lib. 1, num. 46, adhuc vivente Genserico Ilunericus *singulariter honorabat*. Porro ejusdem operis auctorem facit Petrus Franciscus Chiffletius Vigilius Tapensem episcopum, in opusculo 2 de Vindictis hujus Africani episcopi elucubrationum, quod etiam hoc nomine edidit in libros tres distributum. Sed refragantur codices mss., qui, ipsomet attestante Chiffletio, idem opus Idatio episcopo tribuunt. Chiffletii opinionem impugnat V. C. Joseph Antelmius in dissertatione quam nuper edidit de symboli Athanasiani auctore, sect. 2. Verum etsi persuasum nobis sit Idatium episcopum hujus operis auctorem, nequaquam esse Idatium Clarium episcopum Hispanum, qui Theodosii Magni temporibus ob accusatum Priscillianum hæreticum celebris fuit, ut perique ex recentioribus nominum similitudine decepti arbitrati sunt; non tamen inficiari possumus ipsum alteri Idatio, Lemicæ scilicet in Gallæcia episcopo, ascribi posse, quem Genserici temporibus floruisse constat, cum Vandali Hispania relicta in Africam transfretarunt. Et quidem ipsemet in Chronico, quod ad tertium usque 214 imperatoris Anthemii annum perduxit, se rebus gestis quæ narrat præsentem ut plurimum fuisse passim testatur.

8. Paulo post istud tempus, cum scilicet Carthaginem jam Gensericus invasisset, Cerealis Ca tellensis episcopus librum adversus Maximinum Arianæ sectæ episcopum conscripsit, qui exstat in Bibliotheca Patrum, laudaturque a Gennadio cap. 66. Idem Cerealis in Notitia Africana recensetur inter Mauritanicæ Cæsariensis episcopos, qui Ilunericus regis mandato Carthaginem convenerunt pro reddenda fidei sæ ratione, de quo supra diximus pag. 179. Floruit in eadem provincia Voconius Castellanus, seu, ut habet nostrum vetus exemplar, *Castallanæ* Mauritanicæ urbis episcopus, cujus varia opuscula recenset Gennadius cap. 78. Vide supra col. 173 (*Nobis col. 343, num. 75*). Denique *grandi opinione celebris* apud eundem auctorem, cap. 75, dicitur Asclepius Afer in docendo *ex tempore*, qui etiam adversus Arianos sicut et contra Donatistas multa scripsisse memoratur. Sed illius sedis nomen varie varii codices scribunt, ita tamen ut nullus a corruptione videatur immunis. Editi habent, *Asclepius Afer in Bagaiensi territorio vici non grandis episcopus*; nostrum vero Gennadii exemplar vetustissimum habet, in *Gabaensi territorio Vicinigrantis*, etc.; alia manu, non tamen adeo antiqua, *Vicine civitatis*. Priorem tamen lectionem confirmat codex Fiseamensis, ut monuit me noster dominus Guillelmus *Fillasre*, ubi in *Navigensi territorio Vicinigrantis episcopus* dicitur. Honorius cap. 72 eundem simpliciter in *Baiensi territorio episcopum* appellat. Et quidem hic forte nomen alicujus vici designatur. Episcopos enim in *villis et in fundis, et per agros* in Africa fuisse nemo nescit, quod ex Collocatione Carthaginensi cap. 181 et 182, aliisque vetustis monumentis absque magno negotio probari posset. Sed his diutius immorari non vacat. Cæteros vero auctores qui subsequentibus temporibus florere prætermitto, inter quos enituit potissimum beatus Fulgentius, de quo plura suo loco dicturi sumus.

CAPUT V

Gensericus capta Carthagine in ipsius cives sævit.

1. Gensericus, de cujus fide ob pacem sacramentum, uti diximus, confirmatam, securus videbatur imperator, videns Romanis alio detentis, eas urbes quæ sibi ipsi non parebant, se haud magno negotio invasurum, repentino impetu Carthaginem advolsans, eam suo subiecit imperio, ratus, capta totius Africae urbe

præcipua, cum senatum virosque nobiles in sua haberet potestate, fore ut nulli deinceps sibi resistendo pares essent. At tanta cum sævitia in istius miserimæ urbis cives exarsit, ut nisi omnes fere istius ævi auctores testes eorum quæ hac occasione Gensericus patravit haberemus, omnem prorsus fidelem excedere viderentur. Item aliorum verbis exponere juvat, ne quis forte me celeberrimæ civitatis calamitatem exaggerasse existat. Sic itaque de hoc excidio loquitur Prosper in Chronico: *Theodosio xvii et Festo consultus, id est æræ vulgaris anno 439, Ætio rebus quæ in Galliis componebantur intento, Gensericus, de cujus amicitia nihil metuebatur, xiv kalendas Novembris Carthaginem dolo pacis invadit, omnesque opes ejus, excruciativè diverso tormentorum genere civibus, in jus suum vertit; nec ab ecclesiarum despoliatione abstinens, quas et sacris vasibus exinanitas et sacerdotum administratione privatas, non jam divini cultus loca, sed suorum 215 jussit esse habitacula; in universum captivi populi ordinem sævus, sed præcipue nobilitati et religioni indensus, ut non discerneret hominibus magis an Deo bellum intulisset. Hanc autem captivitatem Carthago subiit anno postquam Romana esse cœperat 585. Eadem habet Isidorus in Historia Vandalorum æra 467. Ille violata sacramenti religione Carthaginem dolo pacis invadit, etc., ut Prosper; quibus addit: *Arianam pestilentiam per totam Africam inromittit, sacerdotes ecclesiæ pellit, martyres plurimos efficit; et, juxta prophetiam Danielis, demutatis mysteriis sanctorum ecclesias Christi hostibus tradidit. Quæ ultima verba ex Idatii Chronico mutuata est. Diem vero notat Marcellinus comes x kalendas Novembris, quo assedit Carthaginem a Gensericco occupatam fuisse. At præferenda est Prosperi et Idatii auctoritas.**

2. De Africanarum provinciarum ipsiusque Carthaginis excidio plura habet Salvianus Massiliensis presbyter in libro de Gubernatione Dei, quorum sextus et duo sequentes fere sunt toti de hoc argumento. Has vero calamitates divinæ severitati tribuendas non esse, dicit idem auctor, sed Afrorum scelere deputandas, qui Vandalos gravi, antequam illuc pergerent, ac longa iniquitate traxerant. Eorumdem Afrorum vitia et depravatos mores ita exaggerat, ut nullum apud ipsos bonum, sed totum malum fuisse asservere non dubitet, quod nempe *exclusa naturæ originalis sinceritate, aliam, quodammodo in his naturam vitia fecissent. Eorum potissimum impudicitiam insectatur libro vii. At libro sequenti in eos maxime invehit, quod nulla in servos Dei, potissimum monachos, sanctos Dei appellat, reverentia tenerentur, quos contra irridebant, maledicebant, detestabantur, insectabantur, ea omnia in illos pene facientes quæ in Salvatore nostrum Judæorum impietas ante fecit quam ad effusionem ipsam divini sanguinis perveniret. Tum paulo post subiungit: *Inter Africæ civitates, et maxime intra Carthaginis muros, palliatum et pallidum, et recisus comarum fluentium jubeis usque ad cutem tonsum videre, tam infelix ille populus quam infidelis sine convicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut, etc., ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut populo apparuit, contumelias, sacrilegia et maledictiones excepit. Nec solum hoc, sed improbissimis flagitiosorum hominum cachinnis, et detestantibus ridentium sibilis quasi taureis cœdebat, vere, ut si quis ca inscius rerum fieri videret non aliquem hominem ludificari, sed novum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur. Hæc et alia plura Salvianus more suo populos ad prænitentiam provocandi desiderio abreptus. Sed de hac Carthaginis clade consulendus est potissimum Victor Vitensis libro primo: ex quo discimus Quodvultdeum Carthaginis episcopum cum maxima cleri sui parte, vetustæ navi impositum ut undis absorberentur, Neapolim Campaniæ feliciter appulisse. De isto agemus infra cap. 9.**

3. Cæterum quo nobiliores erant Carthaginensis urbis cives, eo miserrabilior fuit illorum casus. Cum

A enim timeret Gensericus ne, si illi vel modicum quid ex pristina auctoritate retineret, aliquando sibi infensiores essent futuri, universos qui aliqua dignitate pollebant, vel generis nobilitate cæteris præstantiores utinamque videbantur, bonis omnibus spoliatos trans mare navigare compulit, nisi maluissent ad viliorum mancipiorum conditionem redigi. Priorem sortem beati Fulgentii avum 216 passum fuisse discimus ex ejusdem sancti vita, cap. 1, ubi Gordianus, sic enim appellabatur, ex senatorum Carthaginensium numero impositam peregrinationem libenti animo suscepisse dicitur, volens saltem, facultatibus perditis, non perdere libertatem.

4. Aliorum quorundam fortunam docent nos Theodoriti epistole, qui e patria profugi, post pergratas varias Orientis provincias in Syriam usque pertigerunt. Celebris inter cæteros fuit Cœlestiacus, aut, ut aliæ editiones habent, Cœlestianus quidam, quem idem Theodoritus Appellioni commendat ejus epistola 29; in qua Carthaginensium vices deplorans, egregie urbis istius cladem describit. Quæ Carthaginense, inquit, passi sunt, Æschyli et Sophoclis tragædiæ egerent, atque horum quoque linguam fortasse vinceret malorum magnitudo. Illa enim a Romanis ipsis quondam vix capti, imo quæ cum maxima Roma de principatu sæpe certarat, eamque in summum discrimen adduxerat, ludibrium modo facta est barbarorum. Et qui celeberrimam ejus curiam ornabant, orbe toto nunc errant, vitam ex hospitalium hominum manibus sustentantes, vitamque spectantibus lacrymas, et rerum humanarum instabilitatem volubilitatemque declarant. Alios equidem ridi complures inde profectos, et timui: nescio enim, quod ait Scriptura (Prov. xxvii, 1), quid superventura pariat dies. Tum Appellioni Cœlestiacum speciali affectu commendat, qui magnum ex calamitatibus quibus afflictabatur faciebat in pietate proventum. Veneror autem, inquit, in primis præstantissimum et magnificentissimum Cœlestiacum, qui et calamitatem æquo fert animo, et felicitatis mutationem in occasionem vertit philosophiæ, universorumque Rectorem laudat, et hoc conducere arbitratur, quod ille aut fieri jussit, aut ne feret non prohibuit. Ineffabilis namque est divinæ Providentiæ ratio. Hunc una cum uxore ac filiis peregrinantem Abrahamitica benevolentia excipiat magnificentia tua. De animi enim tui magnitudine confusus hospites istos introduco, et liberalem dexteram tuam ostendo.

5. Extant apud eundem Theodoritum varii litteræ ad episcopos nonnullos, aliosque viros nobiles datæ de eodem argumento, in quibus laudat summam Cœlestiaci in his calamitatibus perferendis patientiam. Paupertatem autem, inquit epistola 34 ad Patricium comitem, facile ita fert, quomodo pauci divitias. Utitur etiam hac occasione piissimum autem ut rerum humanarum fragilitatem ob oculos poneret eorum ad quos scribebat. Sic ad Stasimum comitem et primatem loquitur epistola 35: *Expono magnificentiam tuam patriam illi (Cœlestiaci) esse omnibus olim decontatam Libyam, civitatem vero spectatissimam Carthaginem, tribum et familiam in senatu clarissimam, tum opes magnas, et supra quam opus erat affluentem. Verum hæc omnia fabula nunc sunt, et rebus destituta narratio.... Talis nimirum est hominum felicitas, etc. Eadem ferme repetit in epistola 30 ad Avium Sophistam, et in epistola 32 ad Theodistum Beroæ episcopum. Sed observatione digna sunt quæ de eodem Cœlestiaci scribit ad Donnum Antiocheum episcopum, epistola 31. Præstantissimo, inquit, et magnificentissimo Cœlestiaci patria quidem celeberrima Carthago, genus vero quod illa fuit spectabile. At nunc ex ea pulsus exteris oras peragravit, et Dei amantium manum circumspicit. Habet præterea onus necessarium, quod illi curas auget, uxorem et filios et famulos, quorum causa pluribus eget impensis. Ego vero illius animum admiratus sum. Sic enim quasi secundis ventis ferretur, gubernatorem laudat, et gravem tempestatem nihili 217 facit. Pietatem namque ex calamitate sua*

luc atus est, felicissimamque hunc illi fructum in felicitas attulit. Nam dum prospera fortuna uteretur, hujusmodi sermones non admittebat: illa vero spoliatus, simul abiecit impietatem, et pietatis diritias nunc possidet, quarum gratia adversitatem istam contemnit. Hæc paulo fusius referre visum est, ut exinde pateat calamitates et vitæ hujus miserias ut plurimum illis esse pernecessarias qui salutis suæ consulere volunt, cum alias divitiis et honoribus affluentibus ne de ea quidem cogitare in mentem veniat.

6. Sed et alios quoque Africanos cives et patria extorres, litteris suis commendare curavit idem Theodoritus. Exstat ex iis una, numero scilicet 52, ad Itham Edessæ episcopum, sicut et sequens ad Sophronium episcopum Constantinæ, in quibus episcopum quendam ex Africa ob barbarorum crudelitatem profugum, nomine Cyprianum, eorum pietati committit. Sed hic omittere non licet quod ejusdem Africanæ persecutionis occasione scribit idem Theodoritus epistola 70, ad Eustathium Ægarum antistitem, pro Maria nobili puella, quæ in communi patriæ clade in servam vendita, in Syriam usque pervenerat. Res est ipsius verbis exponenda, quæ interpretatione non indigent. *Tragedia dignum est quod de Maria nobilissima narratur. Hæc enim, ut ipsa refert, et alii quidam testati sunt, filia est magnificentissimi Eudæmonis, sed in illa calamitate quæ Africam invasit, avitam libertatem amisit, et mancipata et servituti. Mercatores vero eam a barbaris emptam populis quibusdam nostris vendiderunt. Vendita porro est una cum ipsa et puella, ipsius olim famula domestica. Itaque acerbum servitutis jugum pariter ducebant ancilla et domina. Ceterum discrimen ignorare famula novit, nec oblita est pristinae dominationis, sed benevolentiam in calamitate reservavit, et post communiam dominorum famulatum, famulabatur etiam illi quæ conserva putabatur, pedes ablucens, lectulum sternens, et reliqua similiter officia procurans. Res ad emporum notitiam pervenit: inde vulgata per urbem hujus libertas, et probitas ancillæ. Quæ cum didicissent qui apud nos degunt milites fidelissimi, ego enim tunc aberam, pretio emptoribus restitui, illam a servitute vindicarunt. Ego vero post reditum, et de calamitatis causa, et de laudabili militum studio certior factus, illis quidem fausta precatus sum: nobilissimam vero puellam quidam et religiosissimis diaconis [Al. edit. piissimæ cuidam diaconissæ] commendari, et annonam illi affatim præberi jussi. Jam decem elapsi menses erant, cum patrem audiens adhuc vivere, magistratumque gerere in Occidente, redire ad illum, ut par erat, concupivit. Et cum affirmarent nonnulli ad nudinas quæ apud vos nunc aguntur complures ab Occidente mercatores venturos, postulavit ut cum litteris meis proficisceretur. Hæc ego de causa epistolam scripsi, pietatem tuam obtulans ut generosæ stirpis curam gerat, et religione predicto cupiam jubeat, ut cum naviculariis et gubernatoribus, mercatoribusque agat, et fidem eam viris committat, qui patri restituere queant. Prorsus enim lucrum ingens referent, qui filiam ad patrem præter spem omnem humanam perduxerint. Hæc Theodoritus ad episcopum Ægarum, quæ civitas olim erat episcopalis sedes sub Anazarbensi metropoli, in extrema Ciliciæ parte, ad quam negotiatores ex diversis orbis partibus solebant convenire.*

7. Huic vero historiæ aliam adjungit Baronius Julię ejusdem virginis, quæ non solum, sicut Maria, post captam a Vandalis 218 Carthaginem pariter in Syriam abducta et vendita fuit, sed præterea servitutem, aliasque calamitates glorioso tandem martyrio complecti. Hæc est Julia virgo celebris cujus agoneum idem Baronius ex Adonis martyrologio, seu potius ut ipsemet observat in notis ad Martyrologium Romanum, ex Adonis appendice profert ad annum 440.

^a Cod. Remig., *inocultus tantæ martyris impendatur Ferte, nullus cultus tantæ martyri, etc.*

^b Capo Corso, promontorium in Corsicæ insula

A Nos vero ejus passionis gesta integra ex codice manuscripto, quem cum Bollandiana editione contulimus, nacti, ea operæ pretium duximus hic exhibere. Quamvis enim non ab iis scripta fuerint qui rebus gestis præsentibus adfuerunt, non tamen iis deneganda omnino fides qui res prout eas a patribus suis acceperant, absque ullis fictionum additamentis posteritati mandare saterunt. Nec quemquam movere debet quod in his Julia a paganis deorum sacrificia curantibus passa dicatur. Non enim adeo erant extirpati tunc temporis gentiles, ut in locis saltem dissitis sacrificia consueta plane omiserint. Et quidem sæculo sequenti sanctus pater Benedictus, attestante Gregorio Magno libro II Dialogorum, cap. 8, ethnicos prope Casinum montem demorantes ad fidem adduxit, eorumque delubrum Apollinis sacrum, silvamque eorum superstitioni dicatam, quæ adhuc supererant, plane evertit ac destruxit. Quin et Cyrus, homo gentilis, eo ipso tempore quo Carthaginem invaserunt Vandalis, primas Romani imperii dignitates obtinebat, qui et altero post captam hanc urbem anno consul renuntiatus fuit. Non multum postea Marcellianus, et ipse ethnicus, dux Romani exercitus adversus Gensericum cum Heracliano constitutus fuit sub Leone imperatore. Sed quid externa querere exempla opus est? cum ex sancto Gregorio constet adhuc suo tempore gentiles plurimos fuisse in Corsica insula, ubi ipsa Julia passa dicitur. Is enim lib. VII, indict. 4, epistola 2, Petro Corsicæ episcopo gratulatur quod gentilium conversioni procurandæ sollicitè incumberet, quorum multos ejus opera ab idolorum cultu jam revocatos fuisse testatur. Porro sanctæ Julię virginis et martyris memoria celebris est in martyrologiis tum antiquis tum recentioribus, quæ ejus festum diem 22 Maii recolunt. Hæc item die memoratur a Ferrario in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, ubi ait Juliam apud Bonifacium Corsicæ oppidum fuisse occisam. Sacrum vero ipsius corpus in insula Gorona remansit usque ad annum 765, quo a Desiderio Longobardorum rege Brixiam translatum est, ubi in monasterio Benedictino, a se Ansæ uxoris suæ suasionibus magnificentissime constructo pro Angelberga eorum filia, collocatum fuit, ibique hæcenus summa populi devotione celebratur.

PASSIO

SANCTE JULIÆ VIRGINIS ET MARTYRIS

(Ex cod. ms. archimonasterii Remigii S. Remensis cum edit. coll.)

219 INCIPIT PROLOGUS.

I. Scriptum est, fratres carissimi: Narrabunt ea filii sui, ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur quæcunque operatus est Deus in sanctis suis (Psal. LXXVII, 6 et seq.). Illis namque diebus, requirentibus nobis a senioribus qualis fuit vita sanctæ martyris Julię, vel quod tropæum ejus passionis obtinuerit palma [Bull., palmam] martyrii, hoc nobis plena fide gestorum retulerunt sibi a parentibus suis ita fuisse relatum: quod nos idem posteritati qualicunque paginula, non tam elegantia sermonis quam simplicitate fidelissima, lectoribus credimus transmittendum, ne fortasse senescente fide, in occultis tantæ martyris passio impendatur, quæ a b capite Corsicæ effusione sanguinis in amore Domini nostri Jesu Christi totam provinciam consecravit.

INCIPIT PASSIO.

II. In tempore illo cum civitas Carthago capta fuisset, tunc beata Julia ex ea captiva dueta est, atque sortito in servitium pervenit cuiusdam viri nomine

finibus versus Italiam. Tota nunc insula subest Genuensium dominio

Eusebii. Sed venerabilis martyr apostolicum observabat præceptum. Serviebat domino carnali, non quasi ad oculum serviens, sed tanquam Deo omni imperio ^a sublimi subdita (*Ephes. vi, 6; Col. iii, 22*) famulabatur. Et licet ^b paganus fuisset dominus ejus, admirabatur tantam ejus servitii virtutem: propter quod etiam in aliquo venerabatur constantiam ejusdem religionis. At ubi expleto servitio famulatus sui requies ei data fuisset, aut lectioni vacabat, aut orationibus insistebat. Igitur cum se cibi contritione in amorem Dei [*Boll.*, affligeret] affligeret, nullatenus a domino suo nec blandimentis, nec monitionibus, vel unius diei, ut fertur, jejuniis potuit relaxari, nisi solum Resurrectionis ^c dominicæ diei. Pallebat vultus ejus jejunio, sed fides firma durabat: arescebant membra afflictione, sed mens cælo intenta verbis Dei quotidie pascabatur; pallebat violis abstinentiæ, [*Forte* athescebat] ardescebat liliis castitatis.

III. Itaque dominus ejus carnalis Eusebius, civis Syriæ Palæstinæ, ad Gallias cum pretiosissimis mercimoniis properans, inopinantibus nobis, quod pretiosum habuit Capite Corsicæ reliquit. Igitur cum ibidem fortissimis remigiis navim suam anchoris sisterent, vident **220** eminus ritus sacrificiorum ibidem a paganis impendi. Statim præceps Eusebius cum suis omnibus ad sacrificandum descendit. Eadem vero die taurum dæmonibus suis immolabant. Interea cum illi crapulis bacchantur, sancta vero Julia propter illorum errorem de imo pectoris alta suspiria protraheret, nuntiatum est Felici ^d a satellitibus suis, in navi esse puellam quæ cultum deorum irrideret. Alloquitur Eusebium filius serpentis, dicens: Quare non omnes qui tecum sunt, ad cultum deorum nostrorum descenderunt? Prætoræ audio ibi esse puellam quæ nomina deorum nostrorum deridet. Ad hæc Eusebius respondit: Puellam quam dicis, nullo modo a cultu vel superstitione Christianorum amovere prævalui, neque sub interminatione ad nostram religionem adducere potui; et nisi mihi fidelissimo servitio famulatus sui necessaria esset, jam eam penitus afficerem. Tunc Felix Saxo dixit ad eum: Aut eam diis nostris vota solvere compelle, aut certe dabo tibi de meis quatuor [*Cod. Rom.*, ancillis] ancillas, quæ tibi plauerint meliores; aut pretium quod taxatum fuerit, tantum da mihi eam. Ad hæc Eusebius respondit: Si mihi integrum censum tuum dare volueris, non poterit ad ejusdem meritum servitii comparari.

IV. Tunc habito consilio venenatissimus serpens convivium præparavit, ubi Eusebius poculis crapulatus, alto somno sopitus est. Statim genitalium turba furens navim conscenderunt, atque exinde sanctam Juliam ad litus deposuerunt. Tunc Felix Saxo dixit ad eam: Sacrifica diis, puella: ego pro te doming

^a *Boll.*, imperio subdita publice famulabatur.

^b Papebrochius censet reponi debere *Arianus*, aut *Saracenus*. At tota passionis series exigit ut legatur paganus.

^c His verbis quaslibet dominicæ dies intellige, ut in plerisque sequioris ævi auctoribus. Vide epistolam 11 S. Leonis editionis Quesnelianæ quæ est ad *Dioscorum Alexandrinum*.

^d *Cod. Bodec.* apud *Boll.*, addit, qui major erat inter turbas immolantium. In Adonis appendice dicitur princeps quod forte præcipuus esset loci illius. Infra dicitur *Felix Saxo*, forte *Sago*, a *Sagouna* Corsicæ urbe nunc diruta, ut suspicatur Papebrochius. Apud *Ferrarium* in Catalogo sanctorum Italiæ dicitur *Felix Tribunus*.

^e Lectionem *cod. Bodecensis* retinimus. Florentinus et Remig. habent, *Cumque laxasset claustra sepulcri subjecta meritis, ex ore ejus columba rajido petiit astra volutu. Ibidem, etc.*

^f *Cod. Remig.* addit, quæ nunc vulgo *Gorgona* dicitur. Est autem inter Corsicam insulam et oram Tusciæ sita. olim *Pisaorum*, nunc, sicut et *Pisa*

A tuo quantum petierit dabo, et nexum tuæ conditionis absolvo. Sancta vero Julia respondit: Libertas mea Christi servitium est, cui ego quotidie pura mente deservio. Cæterum istum vestrum errorem non solum non venero, verum etiam et detestor. Tunc Felix Saxo jubet eam alapis cædi. Sancta vero Julia ait: Si Dominus meus Jesus Christus propter me sputa et alapas in facie accepit, quare non ego [*Forte* propter ipsum] propter me ipsam alapis cædar, et pro sputis lacrymis meis maxillæ meæ rigentur? Iterum sævissimus draco jussit eam crinibus torqueri. Venerabilis Dei martyr torquetur, flagellatur. Illa vero in confessione sua clamabat: illum confiteor qui propter me flagellis cæsus est: nam si Dominus meus propter me spinis est coronatus, et tropæum crucis suscepit, quare non ego per molliam capillorum meorum, et per ejus vexillum fidei sustinam hujus passionis certamina, ut merear pervenire ad martyrii palmam?

V. Itaque festinus draco, ne sævitæ suæ damna pateretur, statim jussit sanctam Christi famulam in patibulo crucis imponi; et expergefacto Eusebio ibidem maxima perdomuit carnis certamina victrix ultima. Cumque ille soporis frena laxasset, sancta illa anima carne soluta, martyrii palma roseata, ad astra cælorum lætum cum angelis petit volatum, ibidem in thalamo crucis dotalia sua, astantibus angelis, plena fide confessionis recitavit, et sanguinis sui effusione subscripsit: atque per eos divina dispensatione in insula *Margarita* ^f nuntiatum **221** est sanctorum congregationi monachorum. Quicquid festim navim conscenderunt, et levantes vela, præstante sibi vento solatiu, subito pervenerunt in Capite Corsicæ, et iquirentes ita invenerunt, sicut eis ab angelis fuerat revelatum. Qui cum omni reverentia deponentes corpus sanctæ martyris Christi de cruce, posuerunt eam in navi, et levantes vela navigaverunt sub omni celeritate regredientes præstante sibi vento *s.*

VI. Tunc obviaverunt eis monachi cum navi de insula quæ dicitur ^a *Capraria*, præstante sibi vento magnum solatiu; et mirati sunt quod contra venti fortitudinem in modum volucrum vela plena iter suum agerent. Qui accedentes et diligentissime requirentes, quæ virtus Dei esset in navi, exposuerunt eis omnia per ordinem sicut gesta fuerant, et postulantes ab eis reliquiarum benedictionem impetraverunt et regressi sunt in sua. Illi autem pervenerunt in insulam *Gorgonensem*, et deponentes corpus ejus de navi, et condientes eam aromatibus posuerunt in monumento cum gaudio magno. Gesta autem sunt hæc xi calendæ Junii. In quo loco florent orationes sanctorum ad laudem Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen

ipsa, magno Etruriæ duci subdita. De *Gorgonæ* insulæ monachis *Gregorius Magnus* in lib. 1, epist. 50.

^a *Cod. Bo 1.*, prospero vento pervenerunt ad monasterium suum, etc.

^b Insula *Capraria* media est inter *Corsicam* et *Gorgonam*, Hujusce insulæ monachos ob conversationem sanctam laudat *Augustinus* epist. 48 ad *Eudoxium* eorum abbatem data. Masececi adversus fratrem suum *Gildonem* in *Africa* rebellantem pugnatorem, noctes in orationibus cum *Caprariæ* insulæ monachis transegit; quin et eorum aliquot secum in *Africam* duxit, ut ipse armis, illi vero precibus pugnarent. Post noctem in hymnis et orationibus pervigilem transactam munius ipsis celestium sacramentorum mysterii prælium inivit, atque cum priva militum manu ingentem rebellium exercitum in fugam verit, ut narrat *Paulus Orosius*, auctor illorum temporum, lib. vii, cap. 95. Monachos *Etrusci* mari insularum a *Fabiola* visitatos fuisse scribit *Hieronymus* in ejusdem *Fabiolæ* epitaphio. Vide *Baronium* et auctores ab eo laudatos ad annum 598. Cæterum *codex Bodec.* nihil habet de hoc *Caprariæ* monachorum occurso.

CAPUT VI.

Genesericus Romam invadit, variasque imperii provincias devastat.

1. Cum Genesericus capta Carthagine nihil sibi in Africa metuendum esse sciret, Siciliam aggressus est, idque eodem anno quo Carthaginem invaserat, ut scribit auctor Chronici Paschalis; sed eam irruptionem cum Idatio, Prospero et Cassiodoro, anno sequenti potius consignandam esse censent viri eruditi, Valentiniano scilicet Augusto v et Anatolio consulibus, id est anno vulgaris æræ 440. Hæc est procul dubio patriæ suæ calamitas, quam Paschasinus Lilybætanus in Sicilia episcopus deplorat in epistola ad Leonem Magnum pontificem, in qua nuditatem et animæ ærumnas, *amariissima captivitate faciente*, se incurrisse conqueritur. Et quidem gravem fuisse istam Siciliæ calamitatem ex aliis quoque auctoribus qui ea de re scripserunt, colligi potest. Testatur quippe Isidorus in brevi Vandalorum Historia, æra 467, Genesericum, direpta omni Sicilia, etiam Panormum, totius insulæ caput, obsidione cinxisse. Id vero hausit ex Idatii episcopi Chronico, qui gravem ea occasione persecutionem adversus catholicos in eadem provincia a barbaro rege cominotam fuisse scribit, instigante scilicet Maximino Arianae sectæ fautore, quod ab orthodoxis antistitibus paulo antea fuisset eundemnatus. Hæc sunt Idatii verba: *Genesericus Siciliam deprædatus, Panormum diu obsedit: qui damnati a catholicis episcopis Maximi, apud Ciliam Ariarum 222 ducis, adversum catholicos præcipitur insinuat, ut eos quoque pacto in impietatem cogeret Ariarum: nonnullis declinantibus, aliquanti durante in catholica fide consummavere martyrium*. Eam tamen provinciam, sicut et Brutios, Genesericum invadere nunquam potuisse testatur Theodoricus rex Gothorum, apud Cassiodorum lib. 1 Variarum, epist. 4, quod eas Cassiodorus avus fortiter tutatus fuisset.

2. Totus itaque huic expeditioni incumbere Genesericus, *Siciliam*, inquit Prosper in Chronico, et post eum Cassiodorus, *graviter affligens*, cum coeptum opus, audito Sebastiani comitis in Africam adventu, interrupt: veritus quippe ne tantus vir sibi absenti aliqua negotia faceretur, statim Carthaginem rediit. Verum nihil aliud Sebastianum quam salutem propriam consulere fuga quæret. Hic enim post Bonifacii, cuius filiam duxerat, mortem, socero suo substitutus, paulo post Ætio locum cedere coactus fuerat, a quo statim et palatio, ut Idatius scribit, expulsus est. Elapsus deinde aliis mot annis *exsul et profugus*, eodem Idatio teste, *ad palatium Orientis navigavit*, exindeque simili fortuna fugatus, ad *Theodoridem*, sic ille Theodoricum appellat, Gothorum regem confugit; ac tandem in Africam ad Vandalos transiens, post aliquod temporis intervallum, confectis adversus eum calumniis, Geneserici jussu apud Carthaginem occisus est. Quæ omnia variis in locis ab Idatio commemorata, suo articulo Marcellinus comes concludit, ad annum 435. Prosper vero ejus ex Hispania in Africam adventum anno 440 consignat. Laudanda autem in ipso perissimum est summa ejus in conservanda orthodoxæ fidei puritate constantia, de qua Victor Vitensis lib. 1, num. 6; unde occasione sumperunt nonnulli ipsius nomen in fastis ecclesiasticis inscribendi, ut diximus nota 20 ad Victorem (*Supracol. 188, n. c.*).

3. Cum autem hæc in Africa et Sicilia gererentur, Theodosius Augustus, comparata ingenti classe, adversus Vandalos bellum movit, sed infelici exitu, ut Prosper refert ad annum 441, quo Cyrus consulatum gerebat. Ariobinda nempe et alii duces, quos imperator classi præfecerat, *negotium longis cunctationibus differentes, Sicilia magis oneri quam Africæ præsidio fuerunt*. Quin et cum anno sequenti, Dioscoro scilicet et Eudoxio consulibus, Hunni sub Attila rege in Thraciam et Illyricum ingressi, has provincias depopularentur, Theodosius exercitum revocare coactus est quem in Vandalos direxerat. An vero istam

A in Orientales provincias irruptionem proprio motu suscepit Attila, aut certe a Geneserico, viro callidissimo, ad id fuerit pecunia instigatus, ut nonnulli volunt, incertum est.

4. Cæterum Valentinianus omni spe Carthagine imperio vindicandæ frustratus, tertio postquam a Vandalis capta fuerat anno, Dioscoro et Eudoxio consulibus, id est anno 442, pacem cum Geneserico renovavit, *Africa*, ut refert Prosper, et cum eo Cassiodorus, et alii, *certis spatiis inter utrumque divisa*, Byzacenam, Tripolitaniam, et provinciam quæ proconsularis dicebatur, barbaris dimisit imperator, relictis Mauritania utraque Cæsariensis scilicet et Siliensis, Numidia, et ea regione quæ veteris olim Mauritaniæ pars erat postea sub Tingitanæ nomine cognita, sed quæ ad Hispaniarum dioccesim pertinebat. Numidiæ partem adiecit Victor Vitensis libro 1, num. 4, ubi Byzacenam, Abaritanam, atque Getuliam, et partem Numidiæ Genesericum 223 sibi reservasse scribit, data exercitui proconsulari seu Zeugitana, *Cæteras, inquit, provincias licet exterminatas Valentiniano adhuc defendente*. Hic porro in memoriam revocare juvat Leonis, rebus gestis plus quàm nomine Magni, Romani pontificis, pro Ecclesia Dei sibi commissa summam sollicitudinem, qui veritus ne inter tantos bellorum tumultus, quibus agitabatur Africa, ecclesiasticæ discipline vigor aliquod dispendium pateretur, pacis obtentu, quam inter imperatorem et Genesericum confirmatam fuisse mox dicebamus, opportunam esse censuit occasionem mittendi in istas regiones legati, qui vice sua rebus omnibus provideret. *Potentium episcopum*, ad id opus a beato pontifice electum fuisse, atque in Africam transmississe discimus ex ipsius epistola ad episcopos per Mauritaniam Cæsariensem constitutos data, quæ in prioribus editionibus ordine 87, in Quesnelliana vero editione omnium prima est. In ea vero epistola reprehendit vigilantissimus pontifex Mauritaniæ episcopos, quod vel ob temporum perturbationes, aut ambientium præsumptiones, aut certe ob populares tumultus indulgentiores facti, indignos aliquot ad pastorale fastigium evexissent; quos ex ordine dejici imperavit, servata tamen ea moderatione quam temporis acerbissimi necessitas exigebat. Ibidem præscribit quid *sanctulus Dei quæ integritatem pudoris in oppressione barbarica perdididerant, faciendum esset*. Concilio Chalcedonensi, quod durante hæc tranquillitate contra Eutychetem habitum est anno 451, nonnulli ex Africanis episcopis adfuerunt. Ex his duo, scilicet *Valerianus Bassianensis*, et alter *Bassianus Afrus*, subscribere actione 16. Jam antea actione 6 memorati fuerant *Aurelius episcopus Adrumetinus*, et *Rusticianus episcopus Africanus*.

5. Respirabant itaque paululum in altera Africa parte veræ fidei cultores, qui sub Valentiniani ditione remanserant. At qui Geneserici subiacebant imperio, extrema quæque patiebantur, ut vix quidem iis tuto respirare liceret, ut fusius narrat Victor Vitensis lib. 1, num. 7. Non minus in suos sævit tyrannus, cum optimates quosdam e suis vitæ suæ insidiatus fuisse intellexisset. Iam, ut aliorum præveniret coactus, quos ad idem audendum, data occasione, pronos fore suspicabatur, plurimos variis suppliciis veratos interim jussit. Et *iam malis*, inquit Prosper ad annum 442, quo consulis erant Dioscorus et Eudoxius, *regis suspicio exitio fuit, ut hac sui cura plus virium perderet quam si bello superaretur*.

6. Valuit tamen aliquid apud regem barbarum Valentiniani Augusti nomen, quo nempe supplicante, ut loquitur Victor Vitensis lib. 1, num. 8, *Carthaginensi Ecclesiæ post longum silentium desolationis episcopum ordinari tyrannus permisit*, annis scilicet circiter tredecim postquam Quodvuldens navi vetustæ impositus in exsilium pulsus fuerat. Ad hæc dignitatem evectus est Deogratias, vir sanctissimus, cujus egregias virtutes, et potissimum summam adversus eos qui ex urbe Roma in Africam captivi do-

portati fuerant, caritatem pluribus laudat Victor noster libro laudato, num. 8. Ejus inaugurationis diem et annum, imo et ipsum locum notavit auctor Chronici, quod ex ms. codice Augustano sub titronis Prosperi nomine publici juris fecit Canisius tomo I Antiquæ Lætionis. Sic ibi legitur: *Ætio et Studio consulibus*, id est juxta nostrum vulgarem numerandi modum, anno 454, *Carthagine ordinatur episcopus Deogratias in basilica 224 Fausti, die dominico, viii kalendas Novembris*; quem Ecclesie Carthaginensi, et quidem difficillimis temporibus, annis tribus præfuisse scribit Victor laudatus, indeque ipsius obitum anno circiter 457 contigisse colligimus. Festum ejus diem, ut in nota 27 ad Victorem diximus (*Supra col. 191, n. b*), Martyrologium Romanum 22 Martii celebrat; at in calendario Carthaginensi, quod paulo post ipsius obitum conscriptum est, *nonis Januarii beatissimi hujus antistitis depositio* consignatur.

7. Is erat in Africa rerum status, cum Ætio et Studio consulibus, id est anno 454, Valentinianus Maximus secretis artibus, cujus uxori ipse vim intulerat, impulsus, Ætium sub specie rerum novarum occidit. Hoc tamen facinus Heraclio spadone instigante Augustum admisisse, ex vulgari fama scripsit Prosper in Chronico; sed Heraclii opera utebatur Maximus, ut ex Marcellino comite colligitur, qui Ætio sublato jam neminem sibi adversarum ratus, Valentinianum ipsum sequenti anno interfecit, statimque non solum imperium invasit, verum etiam mortuus, ut refert Procopius, priori sua uxore, Eudoxiam Valentiniani relictam matrimonio, quamvis invitam, sibi copulavit. Inde natum Romanæ reipublicæ excidium, atque ipsius Urbis clades. Nam cum aliquando Maximus Eudoxiæ totam rerum gestarum seriem enarrasset, fassusque esset Valentinianum sua opera interfectum fuisse, ejus, ut inquit, ducendæ desiderio, hæc furore, quem tamen dissimulare conabatur, accensa, maritii necem, quam ab ipsa procuratam nonnulli suspicabantur, quoquo pacto ulcisci constituit. Tum maris impatiens statim ad Gensericum Carthaginem misit barbarum, supplicans ne proditorem homicidam Valentiniani principis optimi, quem vivum inter amicos habuerat, cæde gaudere impune sineret, sub cuius tyrannide ipsa quoque cum toto imperio gemebat; cuncta se illi proditum pollicita, si sibi hac in rerum angustia opem ferre vellet.

8. Eudoxiæ consiliis facile aurem accommodavit Gensericus, vir suo genti-que totius vitio avarissimus, oblatamque Italiæ ac Urbis ipsius diripiendæ occasione ambabus, ut aiunt, manibus arripiens, copias quas ad piraticam exercendam, repentinasque expeditiones habere consueverat, congregatis, et ingenti classe brevi comparata, in Italiam transmisit. Romam statim profectus, neminem ibi sibi resistentem inveniens, Urbe simul et palatio potitus est. Jam enim antea Maximus, qui audita barbarorum adventus fama fugam capessierat, a populis regiisque administris interfectus, et in partes dissectus fuerat. Quam fæda tunc fuerit senatus populique Romani facies, nemo est qui possit verbis exprimere, quamvis ab incendiis et cædibus Gensericum Leonis papæ precibus motum abstinuisse scripserit Prosper, qui his verbis tam ingentem cladem deploravit, ad annum æræ vulgaris 455, quem Valentiniani viii et Anthemii consulu designavit: *Ut autem*, inquit, *hoc parricidium*, Valentiniani nempe Augusti cædes, *perpetratum est*, *Maximus vir gemini consulatus et patriæ dignitatis sumpsit imperium... Augustam anisionem viri lugere prohibitam intra paucissimos dies in conjugium suum transire coegit. Sed hac incontinentia non diu potitus est. Nam post alterum mensem, nuntiato ex Africa Gensericus regis adventu, multisque nobilibus ac popularibus ex Urbe fugientibus, cum ipse quoque, data cunctis abeundi licentia, trepide vellet 225 abscedere, a famulis [edit. Can., forte reginæ] regis alivnatus est, et membratim dejectus in Tiberim. se-*

A putura quoque caruit. Post hunc Maximi exitum confestim secuta est multis digna lacrymis Romana captivitas, et Urbem omni præsidio vacuam Gensericus obtinuit, occurrente eibi extra portas sancto Leone episcopo, cujus supplicatio ita eum, Deo agente, lenivit, ut cum omnia in potestate ipsius essent, tradita sibi civitate, ab igne tamen et cæde atque supplicii abstineret. Per quatuordecim igitur dies secuta et libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est, multaque millia captivorum, prout quique aut etate, aut arte placuerunt, cum regina et filiabus ejus Carthaginem abducta sunt. Hæc Prosper, cui cum ceteri auctores qui de eadem Romana clade scripsere consentiant, ipsorum verba referre supervacaneum foret. Infelicem Petronii Maximi sortem, qui non sustinuit dominus esse, cum antea non sustinuerat esse sub domino, luget Sidonius Apollinaris lib. II, epist. 45.

9. At Evagrius Urbem a Gensericis incensam fuisse scribit libro II Historiæ, cap. 7 quem aurum, argentum, cæterasque regias gazas navibus impositas Carthaginem revexisse assererat Procopius libro I de Bello Vandatico, ex quibus unam simulacris onustam naufragio periisse, fama attestante, refert. Denique idem auctor asserit nihil quod al cuius momenti in regia domo fuerit, a barbaro intactum remansisse: *Ne res quidem, inquit, aut quidquam aliud unde pretium fieri posset in palatio reliquerat. Diripuerat et Capitolium, Jovis templum, tegularumque partem abstulerat alterum, quæ ex ære purissimo factæ, auroque largiter oblitæ, magnificam plane mirandamque speciem præbent. In his vero spoliis ex eodem auctore discimus, libro II, ea fuisse quæ olim captis Jerosolymis Romam pertulerat Titus Vespasianus, quæ serculo sequenti Justinianus imperator, recuperata Carthagine, Jerosolymis restituit. Sed et ipse Justinianus in constitutione de officio præfecti prætorio Africae, inter alia quæ a Gensericis Roma capta, in Africam delata fuisse commemorat, recensit imperialia ornamenta, quæ item capto Gilmere Constantinopolim adrecta sunt.*

10. Fama est apud vulgatos auctores, maxime posterioris ævi, recepta, Gensericum in tribus præcipuis Romæ basilicis pepercisse, quam indulgentiam Leonis papæ precibus et monitis acceptam voluit. Quin et addit auctor libri pontificum, vasa ab imperatore Constantino variis locis sacris Romæ consecrata, in tres memoratas basilicas delata, communem cladem evasisse, ex quibus sanctissimus pontifex, cæteras ecclesias, quæ barbarorum manibus direptæ ac labefactæ fuerant, restauravit. Certe ob liberatam a barbaris Urbem, Romæ festivitatem publicam institutam fuisse testis est ipsemet sanctus Leo sermone 81. qui inscribitur de Octava sanctorum apostolorum Petri et Pauli. In eo autem conqueritur sanctus pontifex quod ista celebritas, ad quam antea ob diem castigationis, inquit, et liberationis nostræ cunctus fidelium populus ad agendas Deo gratias confluebat, ita eo anno quo sermonem hunc habuit fuisse neglecta, ut pauci admodum ad eam convenissent. Hæc autem contra Baronium, qui eo loco de Attiliana irruptione Leonem Magnum sermonem habere censet, de Urbis sub Gensericis direptione omnino intelligenda esse probat Quesnellus ex ipso totius sermonis contextu. Et quidem Leo hanc Urbis liberationem, non solum ineffabili omnipotentis Dei misericordiæ deputat, qui corda furentium barbarorum 226 mitigare dignatus est; sed et sanctorum curæ attribuit, quæ Urbem reformavit saluti, a captivitate eruit, a corde defendit: quæ quidem verba Attilianæ minus recte, Gensericus vero irruptioni optime congrunt. Favet etiam temporis a sancto Leone designati circumstantia. Quippe cum in die octava festivitatis apostolorum de neglecta Urbis libertate commemoratione conquestus sit, patet hanc circa illud tempus Romæ celebrari solitam fuisse. At hoc ipso tempore Urbem a Gensericis tyrannide liberatam fuisse inde colligitur, quod occiso pridie idus Junii Maximo, tertia die sequenti

Genesericus Romam invaserit, quam tandem per quatuordecim dies direptam et expilatam, ut ex Prospero diximus, demum reliquit, in Africam transmissurus. Nec obest quod eo in sermone ludis circensibus, qui nequaquam mense Junio celebrabantur, magis quam sanctorum cultui addictos fuisse Romanos dicat sanctissimus pontifex: cum ex ipsius verbis inferri non possit, ipso tempore quo hæc loquebatur, ejusmodi ludos celebratos fuisse.

11. Cæterum Genesericus Carthagine redux Eudoxiam juniorem Hunericum filio suo uxorem dedit; Placidiam vero ipsius sororem, quæ Olybrio desponsata fuerat, cum Eudoxia Augusta earum matre Constantinopolim ad Leonem imperatorem direxit, ut sæpe laudatus Procopius narrat. Evagrius tamen lib. II, cap. 7, eas Marciano redditis a Geneserico fuisse scribit, ut eum placaret, ira exardescentem tum ob Urbis incendium, tum quod Augustæ tanta contumelia affectæ fuissent. Procopio consentit Chronici Alexandrini seu Paschalis auctor, qui *Valentiniano Augusto VIII et Anthemio consulibus*, refert has principes feminas a Leone imperatore et Geneserici captivitate redeemptas fuisse. Sed tunc temporis vivebat adhuc Marcianus. Eudoxiam anno sexto Leonis imperatoris Constantinopolim remissam fuisse scribit Idatius in Chronico, postquam scilicet per aliquot annos in Africa a Geneserico detenta fuisset. Hæc tamen opinionum varietas ita componi potest, ut Marciano ob tantam injuriam imperatoricæ familiæ illatam exardescenti, Augustas dimittere pollicitus fuerit, quamvis id, extincto paulo post Marciano, non nisi post aliquot annos sit executus. Certe jam supra, cap. scilicet 4, num. 8, ex Theodoro lectore observavimus Marcianum adversus Vandalis exercitum comparasse, quamvis ejus conatus morte interveniente irriti fuerint. Genesericus interea, uti testis est idem Procopius, ut sibi Africam contra Romanorum insultus assereret, omnes, excepta Carthagine, illius urbes ac oppida muovit, maria prorsus nudavit, eo scilicet consilio, non solum ut Afri qui nova moliri vellent, carerent confugio, sed etiam ut ne ii qui forte mitterentur ab imperatoribus, spem ullam quidquam tentandi in Vandalos haberent.

12. Verum gravior fuit ejus in homines quam in urbium muros persecutio. Etenim quos, uti prosequitur idem auctor, *fama aut opibus egregios noverat, cum agris simulque pecunia omni, velut mancipia, filiis Honorio et Gensoni tradebat. . . . Aliis Afrorum plurimos optimosque suos ademit. . . quorum veteribus dominis, liberis quidem, sed egestate pressis, abire quo vellet licebat. . . . Deteriores terras veteribus relinquebat dominis, sed tanto sub tributo, ut illis de suo nihil rediret. Hinc, inquit, factum ut fugerent multi, multi et interficerentur criminibus variis, uno frequentissimo, quod pecunias occultare dicerentur. Ita omnis Africa gravissimis calamitatibus implicata est.* Persecutionem hanc fusius describit Victor Vitensis libro I, a num. 9 usque ad libri finem; ubi etiam quorundam martyrum agones refert, qui in variis provinciis consummato martyrio claruerunt. Sed hæc ex ipso Victore repetenda sunt, quæ videsis supra pag. 8 (col. 193) et sequentibus.

13. Non minus autem extra Africam sæviebat Genesericus, ut testatur idem auctor, qui libro laudato, num. 17, tredecim provincias recenset in quibus crudelissimus ille ty. annus acerbissimam persecutionem commovit. *Quæ vero, inquit, in Hispania, in Italia, Dalmatiâ, Campania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Brutiis, Venetiâ, Lucania, Epiro Veteri vel Heliada gesserit, melius ibi ipsi qui passi sunt miserabiliter lugendo narrabunt.* Non enim sese continebat intra Africæ terminos barbari regis sævitia. Singulis sæpe annis piraticam exercens, Siciliam, Italiam, cæterasque Romanorum provincias, quas præsidio desituras languente imperio sciebat, depopulabatur. De hæc re conqueritur Sidonius Apollinarius carmine

A 2 in Panegyrico Anthemii imperatoris, his verbis:

Hinc Vandalus hostis
Urget, et in nostrum numerosa classe quotannis
Militat excidium, conversoque ordine fati
Torrída Caucasos infert mihi Byrsa furores

14. Ejusdem rei testem luculentissimum habemus Procopium, qui libro I de Bello Vandalico, ejusmodi irruptiones post Valentiniani obitum frequentiores fuisse refert; cum nempe præter Alanos Mauri quoque sese Vandalis in his expeditionibus adjungere. Genesericus, inquit, *Maurorum auxilium validior factus, postquam Valentinianus satis concesserat, quoties redierat, nunc Siciliam, nunc Italiam populabundus vexabat, oppida alia in servitium trahens, diruens, alia cuncta rapinis exhauriens, donec inde ipsa vastitate locorum rerumque penuria fugatus ad Orientis imperatoris subditu se vertit, Illyricumque omne et Peloponnesum, eique adjacentes insulas, atque Græci nominis invadit. Inde Italiam Siciliamque repetens, si quid nuper relictum fuerat, diripit.* Certe Mauros simul cum Vandalis commistos in Italiam irrupisse memorat supra laudatus Sidonius Apollinarius carmine 5; ubi Majoriano Augusto gratulatur ob Victoriam in istas gentes barbaras relatum:

..... Campanam flantibus austris
Ingrediens terram, securum milite Mauro
Agricolam aggreditur, pinguis per transtra sedebat
Vandalus, oppertens prædam quam jusserat illic
Captivo capiente trahit; sed vestra repente
Iuter utrumque hostem dederat sese agmina planis.

Magnam hæc occasione cladem Vandalis illatam describit idem auctor, dissipato penitus et fugato barbarorum exercitu, cui a Geneserico præfectus fuerat sororis suæ maritus. Ingentem quoque victoriam sub Avito in Vandalos relatum memorat Idatius in Chronico, ubi magnam eorum multitudinem a Ricimere circumventam cæsamque fuisse asserit, qui cum sexaginta navibus *ad Gallias vel Italiam moverant.* Id in Corsica insula contigisse articulo sequenti testatur.

15. Cæterum Majoranus omnes, inquit Procopius, qui antea Romanis imperaverant, virtute superans, Africæ damnum nunquam leviter perferre potuit, nihilque non audere paratus erat **228** ut partem hanc terrarum orbis imperio Romano restitueret. Eo animo in Africam mutato habitu transmeasse dicitur, Geneserici vires aliaque per semetipsum, priusquam bellum susciperet exploraturus. *Aliquantas etiam naves, ut in Idatii Chronico legitur, in Hispania præparari curaverat ad transitum, hucque in Africam statim transmissurus jam properabat, cum illos Vandalis per proditores communiti corripere; sicque imperator re infecta in Italiam reversus est; quæ duobus Augustis, Leone scilicet et Majoriano, consulibus, id est anno Christi 458, contigisse Cassiodorus tradit.* Verum etsi tanto classis suæ damno percussus fuisset Majorianus, ab incepto tamen opere minime deterritus est, qui nunquam propositum Africæ recuperandæ abiecit, Romanis idipsum ex imperatoris virtute sperantibus: cum econtrario Genesericus nihil non moveret ad pacem ab eo impetrandam, quam per legatos paulo post ereptas quas supra memoravimus naves, postulasse ab imperatore observat Idatius. Verum cum huic expeditioni totus incumberet Majorianus, *repentino viscerum morbo assumitur, inquit Procopius, vir in subditos moderatus, in hostes terribilis.* Eum tamen a Ricimero interfectum fuisse Latini auctores produnt, quorum potior, ut ait Papius Massonus in Historia calamitatum Gallie, hæc in parte debet esse auctoritas. Et quidem his favet, præter locorum viciniam, ipsa temporum circumstantia. Id tunc quippe, qui id diserte habet, sicut Ennodius Ticinensis, et Cassiodorus, eodem quo Majorianus tempore vivebant. Locum indicant comes Marcellinus et Marius Aventinensis seu Lausannensis episcopus in Chroniciis, cum

Jornande in libro de rebus Geticis cap. 45, ubi Majoriani mortem Dertonæ ad Iram annem contigisse testantur. Hanc porro Genserici artibus ipsi accersitam fuisse mihi verisimillimum reddit ipsa hominis improbiissimi nequitia, qui multo plura fraudulentis molitionibus quam virtute bellica aut magnitudine animi ausus est. Cæterum post Majoriani necem, quæ Degalaifo et Severino consulis, hoc est anno vulgaris æræ 461 contigit, paulatim republica ad interitum vergente, nihil adversus Vandalos ipsius successores suscipere, quos ne vix quidem nomine sibi notos fuisse fatetur Procopius, cum, inquit, nec diuturnum ipsis, nec rebus gestis insigne fuerit imperium.

16. Cum itaque Gensericus nullum jam haberet sibi resistantem, impune Romani imperii provinciam devastabat, quem ille *piratam et latronem* appellat Sidonius, qui plura locis a me supra laudatis de Vandalorum deprædationibus habet. Tantus autem erat Genserici Vandalicique nominis terror, ut nulla imperii provincias se ab ejus insultibus tutam esse putaret. Narrat auctor Vitæ sancti Danielis Stylitæ cap. 33, apud Surium die 11 Decembris, samam tunc temporis per universas imperii provincias vulgatam fuisse Gensericum cum ingenti classe adversus Romanos brevi venturum, cujus belli præmium ipsa foret Alexandria civitas. Insolens est quod de eo habet Procopius, nempe ferum illum principem, cum aliquando e Carthaginiis portu solvisset, a nauta interrogatum quo vellet inferre bellum, respondisse, *In eos quibus iratus est Deus. Ita nullis de causis, subijcit idem auctor, in quosvis hostiliter incurrebat.* Vandalos ideo *repentinum et sævum hostem* appellat Theodoricus rex apud Cassiodorum libro 1 Variarum, epist. 4, quod absque causa et vltâ belli indictione provincias quasque, 229 prout ipsis placebat, depopulandas aggrederebantur.

17. Ad aliquam porro ex his annis barbarorum excursionibus revocare canantur nonnulli auctores celebres illud Paulini Nolani episcopi factum, quod a Gregorio Magno in lib. III Dialogorum, capite 1 relatum est. Ibi sanctissimus pontifex narrat se a senioribus accepisse, beatum Paulinum, cum in redimendis captivis egenisque sublevandis res suas omnes prorsus consumpsisset, a paupere quadam vidua sollicitum fuisse de pretio quo filium suum a Vandalis Campaniam devastantibus captum, atque in Africam deportatum redimere posset. Cui cum nihil erogandum superesset, sese ipsum pro viduæ filio in servitutem commutandum dedisse. Verum cum hæc omnia, aliaque quæ ibi narratur sancti Paulini gesta cum eo tempore de quo hic agimus componi prorsus non valeant, alia salvandæ hujus narrationis via querenda est. Paulinum a barbaris Campaniam devastantibus vexatum fuisse scribit sanctus August. lib. 1 de Civ. Dei, cap. 10. Cum enim illi Nolam, cui beatus Paulinus præerat episcopus, devenissent, comprehensum variis tormentis affecere, ut locum ubi opes suas reconditas haberet ab eo extorquerent. Sed cum ille ex immensis quas olim possederat divitiis nihil omnino sibi reservasset, hic vocibus, uti loco laudato refert Augustinus, Deum deprecabatur: *Domine, non extruere propter aurum et argentum, ubi enim sint omnia mea tu scis.* Sed hoc eo tempore quo Gothi post captam sub Alarico Urbem per varias Italiæ provincias diffusi omnia depopulabantur, contigisse consentiunt universi; quum tamen historiam narrationi a sancto Gregorio tanquam ex vetusta seniorum traditione relatæ locum præbuisse existimarem, nisi multa quæ ibi a sanctissimo pontifice referuntur de Vandalis, ab hac sententia me dimoverent. Et quidem Baronius Paulinum venam in Africam abductum fuisse sub Gautoari Genserici fratre contendit ad annum 431. Sed hunc ipsum regem in Hispania occisum fuisse supra diximus, antequam Vandali in Africam transmitterent. De ista Paulini captivitate fuisse agunt Chiffletius in libro cui titulus est *Paulinus illustratus*, Peraldus in præfatione

A in poema Gallicum de eodem sancto Paulino, et auctor qui novam ejusdem sancti viri operum editionem, anno 1685, Parisiis procuravit, quos aliosque qui de hac controversia fusius egerunt, consulas si vacat.

18. Laudat Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiæ die 25 Maii, *Sentium*, seu *Sensium*, aut, ut alii scribunt, *Senziam*, quem cum Mamuliano presbytero ac tribus monachis, *Covuldeo, Istochio et Infante*, a Genserico Campaniam Italianam devastante in Africam deportatum fuisse refert. At nil de iis sanctis cerri habetur, uti videri potest ex his quæ Godefridus Henschenius observavit ad diem 25 Maii, ubi ejusdem sancti Sentii acta proferuntur, sed quæ nullius sunt auctoritatis. Id unum constat, Sentium Bleræ, vulgo *Bieda*, in Etruria, uti præcipuum loci patronum colli: sacræ autem ipsius reliquæ Spolet in ecclesia sanctimonialium ordinis Servorum, magno populi concursu celebrantur.

B 19. Iisdem Genserici temporibus Majorii, qui Tiburtini ejusdem nobilitis viri servus erat, martyrium contigisse, mihi aliquandiu verisimile visum est, quamvis apud Petrum Equilium episcopum in Catalogo lib. ix, cap. 104, et Ferrarium in Catalogo generali sanctorum Italiæ 24 die Octobris, dicatur *in persecutione 230 Vandolica sub Hunerico rege* comprehensus. Hunericus quippe Tiburi nullam unquam habuit potestatem. Varios cruciatus quibus in eum barbari sevirere produnt illi auctores. *Primum*, inquit, *ustibus diu mactatus, trocleis deinde in altum pluries elevatus, et deorsum celeriter demensus super stipes corruerat. Tum lapidibus illi plagæ usque adeo confricantur, donec nudata viscera cernerentur et diffluerent. Quibus in supplicii nihil de constantia remittens, quin etiam cum in fidei catholice confessione constantior appareret, novissime gladio cæsus nobile martyrium absolvit nono kalendas Novembris. Cujus corpus ibi (Tibure) sepultum adhuc perseverat.* Hæc illi: sed cum hæc verba exscriberem, mihi in mentem venit apud istos auctores non alium hic indicatum quam *Servum* Tuburbii Majoris in Africa martyrem, quem revera sub Hunerico passum laudat Victor Vitensis initio libri quinti, ut jam in notis ad hunc locum præmonuimus. Et quidem si quis illorum verba cum Victoris textu comparare voluerit, facile intelliget eundem reipsa esse martyrem, quem ob *Tuburbii et Tiburi* nominum similitudinem Ferrarius, Petrum incaute secutus, Catalogo suo sanctorum Italiæ inseruit. Cautius egit cardinalis Baronius, qui *Servum* hunc a Victore memoratum, absque ulla usquam Majorii Tiburtini martyris mentione, die 7 Decembris celebravit in Martyrologio Romano. Ex hoc tamen aliisque similibus locis intelligere possumus quo pacto ejusmodi auctores, ob levem quandoque conjecturam, martyres alienis locis aut temporibus consignarint, vera cum falsis permiscendo, ut conjectationes suas faciant verisimilibus. Hinc perturbata historia; et martyrum gesta, quæ alias sinceriora erant, auctoritate sua excidunt.

D 20. Sed et aliud ejus rei exemplum proferre libet. Hoc enim ad nostrum pertinet institutum ut res gestas martyrum qui sub Vandalorum persecutionibus passi dicuntur, pro modulo nostro illustrare satagamus. Idem Petrus Equilinus lib. XI Catalogi sanctorum, cap. 59, vitæ compendium refert sancti *Habetideum* martyris, quem Lunensem episcopum huiusce asserebat. Inde Ughellus tomo I Italiæ Sacræ, col. 892, primum inter ejusdem Ecclesiæ antistes *Habetideum* recenset. Cujus festivitatem eo nomine Ecclesia Sarzanensis, in quam Lunensis episcopi palis sedes translata est, celebrat singulis annis die 17 Februarii; qua item die pariter istius sancti memoriam Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiæ, et Bollandiani recolunt, hæc de ipso, Petro auctore, referentes: *Habetideum episcopus Lunensis et martyr, tempore Vandalicæ persecutionis in Italia martyrium passus est, qui dum Arianae professioni resisteret, primo*

in exsilium relegatus est. Deinde ipsum Vandali revocantes, obturato eidem ore, ipsum aqua more Ariamorum rebaptizarunt, putantes ex hoc ejus consensientiam violare: sed dum adhuc illis fortius resisteret, ab eisdem capite cæsus est. Frustra autem sese torquent Ferrarius et Bollandiani in adiuveniendum hoc Habeldeo, quem divinant unum fuisse ex iis episcopis qui tempore Vandaliæ persecutionis ex Africa profugi aut pulsati in Italiam confugerunt, quemque ab Arianis in Italia ob catholicæ fidei defensionem occisum suspiciantur. Hic enim, ut mihi quidem certum videtur, alius non est ab Habeldeo episcopo qui, referente Victore Vitensi libro v, num. 12, in Tamallumensem urbem relegatus, ibi ab Antonio rebaptizatus, eademque passus est quæ Petrus Equilinus de suo Luneasi martyre narrat. Hinc dubio procul Habeldeus Luneasi nullum **231** in Romano Martyrologio locum invenit. Ex eadem Petri officina proliit Victor Carthaginensis episcopus, quem ille auctor in Catalogo sanctorum, libro iv, cap. 70, floruisse scribit Anastasii imperatoris temporibus, eique attribuit universa opera quæ Gennadius a Victore Cartennensi in Mauritania episcopo edita fuisse commemorat. Porro etsi nihil hoc errore turpius sit, Victorem tamen Carthaginensem inde recentiores aliquot suis martyrologiis inseruere. Vide admonitionem in Victorem Viteusem num. 7. Falluntur denique qui putant iisdem quoque Vandalorum incursionibus Lirinensem insulam cum celeberrimo sancti Honorati monasterio a Genserico direptam fuisse. Qui enim Porcarium abbatem, innumerosque istius insule monachos, ea occasione martyrium pertulisse asserunt, fabulas venditant, ad quos refellendos, si quis argumenta cupit, adeat Bar-nium ad annum 453, aut certe Mabilionium tom. III Actorum sanctorum ordinis nostri Benedictini, pag. 525 et 526. Jam ad id unde divertit, orationem revocemus.

21. Leo imperator tot cladum, quas quotidie a Genserico variis provinciis illatas accipiebat, pertasus, his tandem imperii calamitatibus remedium adhibere volens, ingentes copias adversus Vandalos parat, quos terra marique simul aggredi constituit. Jam Marcellianus in Occidente patricius eos e Sardinia insula penitus expulerat; jam Heraclius alter belli dux, qui ex urbe regia in Africanam Tripolim ab imperatore missus fuerat, agentes ibi Vandalos commisso prælio vicerat, suosque recta ducebat Carthaginem, brevi eam occupaturus: cum Basilisci, qui imperatoriæ mille et centum navium classi præerant, socordia aut, ut aliis placet, proditione, tam præclara initia foedissimum exitum habuerunt. Rem sic evenisse tradunt auctores Græci. Basiliscus, Verinæ Augustæ frater, ob impietates et hæresim Eutychianam, quam fovebat, celebris, cum Aspare et Ardaburio ducibus militum Arianzæ sectæ addictissimis foedus occultum iniit sub his conditionibus, ut scilicet Aspar et Ardaburius, qui erant cæteris ducibus eminentiores, Basilisco procurarent imperium, quo ille adepto eis rependeret, ut Arianis suam ipsorum sectam liceret tuto propagare. Addunt nonnulli imperium Basilisco promissum fuisse ea lege ut Genserico, cui, ut pole Arianzæ sectæ acerrimo defensori, occulte favebant Aspar et Ardaburius, imperatoriam classem proderet: quamvis communior opinio fuerit Basiliscum Genserici pecunia corruptum id fecisse, ut aperte declarat Theodorus lector libro I Excerptorum Historiæ. Ut ut sit de variis istis rumoribus, id unum apud omnes constat, Basilisci culpa Romanorum classem Carthagini jamjam imminentiem perisse, quod ille diutius, Genserici vel corruptus pecunia, vel dolo deceptus, anceps cunctatus fuisset, cum alioqui, si recta perrexisset Carthaginem, eam absque dubio, omni tunc Vandalorum præsidio destitutam, facile occupasset. Classe itaque dissipata, Gensericus, qui paulo antea videbatur animo concidisse, terrestris Romanorum exercitus milites, e sua spe putandæ Carthaginiæ plane dejectos, partim dolo

A circumventos cecidit, partim vi eiecit ex Africa, ut fusius narrat Procopius lib. I de Bello Vandalico. Sicque Leonis expeditio irrita fuit.

22. Haud feliciores fuere Anthemii conatus, cui, uti testatur idem Procopius, Leo ad capessendum Occidentis imperium auctor fuerat, **232** ut ejus opera contra Vandalos uteretur. Primum Anthemii adversus illos conatum, statim atque ad imperium evectus est, inutilem fuisse *metabolarum commutatione atque importunitate navigationis*, testatur Idatius in Chronico. Vandalos tamen circa illud tempus in Sicilia furos atque fugatos fuisse sub duce Marcellino ex eodem Idatio discimus; sed victoriam hanc postea sædavit Marcellini cædes, quem ab ipsis Romanis occisum fuisse tradit Marcellinus comes, cum iisdem Carthaginem properantibus opem ferre contenderet: quod in Sicilia contigisse, Anthemio in consule, id est anno 468 Cassiodorus scribit. Sed et postea ipse Anthemius Festo et Marciano consulibus, id est, anno 472 a Ricimere sublatus est: nec deinceps aliquid ulterius adversus Vandalos Occidentis imperatores aggressi sunt.

23. Hinc animo elatus Gensericus, magis etiam quam antea, inquit Procopius, res Romanas raptabat. Iniquo animo eum tulisse scribit idea auctor, quod Anthemius, rejecto Olybrio, a Leone præfectus imperio Occidentali fuisset. Olybrius quippe Gensericus multis precibus multoque studio commendarat, ob necessitudinem quam cum eo habebat per Placidiam Valentiniani III filiam, Eudoxiæ Himerici uxoris sororem, quæ Olybrio nupserat, ut jam supra observavimus. Hanc itaque repulsam passus Gensericus, in imperii provincias atrocius sævire cepit, vir alias ad rapinas semper paratus. Horrendum est quod de ejus crudelitate narrat idem auctor sub libri primi finem. Cum enim aliquando idem tyrannus Peloponneso inhians Tænarum appulisset, indeque multis suorum occisis fuisset ejectus, paulo post Zacynthum venit, et multis quos ibi repererat interfectis, quingentis vero primorum in servitutem abductis solvit e littore: sed cum jam medum teneret Ionium, omnium istorum corpora in frusta consensa projici in mare imperavit. Hæc in specimen Genserici crudelitatis Procopius refert. Cum vero tam sævi hostis irruptiones continuas impedire non posset Zeno, qui tunc temporis imperium administrabat, ad pacem tandem, inquit Procopius, cum Genserico venit, *sædusque perpetuum sanxit, ne quid unquam hostile Vandali in Romanos ceptarent, aut a Romanis paterentur*; quod sædus usque ad Justiniani tempora, ut subjungit idem auctor, perseveravit. Hic enim suscepto adversus Vandalos bello, Africam ab eorum servitute liberavit. Cæterum Theodoricus Gothorum rex in Italia a Cassiodoro laudatur in Chronico, quod, inter alia præclare in reipublicæ bonum gesta, Siciliam a Vandalorum continuis depredationibus liberaverit. Cujus rei alium quoque testem habemus locupletissimum Ennodium Ticinensem episcopum, in panegyrico quem eidem Theodorico regi dixit, ubi sic eum alloquitur: *Quid castigatas Vandalorum, ventis parentibus eloquar depredationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua? Evagari ultra possibilitatem nesciunt, duce sapientia affinis esse meruerunt, quia obedire non abnuunt.* Sed id multo post Genserici obitum contigit, anno scilicet 491, Olybrio consule. Cæterum pacti foederis intuitu Gensericus, supplicante per patricium Severum Zenone, ut scribit Victor libro I, n. 17, pacem utcumque Ecclesiæ restituit. Reserata quippe est ecclesiæ Carthaginensis, ut idem auctor testatur, quam antea, dissipatis atque dispersis per diversa exsiliorum loca presbyteris et ministris, claudi jusserat; et sic universi ab exsilio redeunt.

233 CAPUT VII.

Genserico Hunericus succedit; sub quo multi clarescere

martyres et confessores, hi potissimum qui præcisa a lingua loquebantur.

1. Paulo post initam cum Zenone imperatore pacem, Gensericus, post multarum provinciarum clades, inquit Victor Tunnonensis in Chronico, et Christiani apud Africam populi spolia utque necesse, e visis excessit, anno, ut auctor est Procopius, post captam Carthaginem trigesimo septimo, nempe quadragesimo regni sui anno, Olybrio et Rustico consulibus, id est, æræ vulgaris anno 464, ut scribit Victor Tunnonensis loco laudato: sed utrumque a vero aberrasse nemo ambigit; tametsi eundem errorem secutus est Isidorus in brevi Vandalorum Historia, ubi Victoris verba descripsit: in hoc etiam falsus, quod Romæ excidium Augustarumque captivitatem post Majoriani imperatoris mortem contigisse existimavit. Rei veritas ex Historia Victoris Vitensis potius est repetenda, qui in fine libri I Gensericum in regno annis triginta septem et mensibus tribus durasse testatur, post captam scilicet Carthaginem, ut ex Procopio jam observavimus; alias sane Zenone nondum imperante defunctus fuisset, quod nemo unquam dixerit. Itaque cum ex omnium consensu Carthaginis excidium anno 439, mense Octobris contigerit, recte colligitur Gensericum anni 477 initio e visis abisse. Quin et cum in veteri fragmento quod Prosperi Chronico subjungitur in codice Augustano apud Canisium tomo I Antiquæ Lectionis, dies sex supradicto numero addantur, aliundeque, ut diximus cap. 5, num. 1, certum sit Carthaginem XIV kalendas Novembris captam fuisse, recte Genserici obitus a V. C. Ilencio Norisio anno 477, die 25 Januarii consignatus est lib. II Historiæ Pelag., cap. 21.

2. Genserico Hunericus ex ipsius filiis natu maximus successit, ob ipsius in orthodoxos, potissimum Ecclesiarum antistites, crudelitatem famosus. Hoc quippe solo nomine apud auctores notus est, quippe quem nec res in bellis præclarè gestæ, nec ulla magnarum rerum expeditio, ut in patre contigerat, illustrem fecerunt. Sic brevi inter alios ejus vitam compendio concludit Procopius libro I de Bello Vandalico: *Fuit hic Honoricus, inquit, in Africam habitantes Christianos omnium qui unquam fuerit sævissimus iniquissimusque. Vi enim in Arianorum eos placita pertrahere volens, quos sibi obvientes repererat, flamma aliisque cruciatibus enecabat. Multis et linguas excindebat: et faucibus, qui mea etiam aetate Byzantii ambulabant, integro ulentes sermoni, nihilque de veterè pœna pensantiscentes: e queis duo, postquam se prostituti pudoris feminis miscuerant, loqui desiere. Octo ille annos regni cum expressset, morbo exemptus est rebus humanis.*

3. Africanos istos confessores qui lingua excisa recte loquebantur, alii quoque auctores, etiam Procopio antiquiores, celebrarunt; ex quibus fuerit Victor Vitensis episcopus, et Aeneas Gazensis, qui Zenone imperatore floruerunt. Victoris verba ex quinto ejus historiæ libro; num. 6, repetenda sunt, ubi testatur hoc ipso tempore quo scribebat, unum adhuc ex illis confessoribus, nomine Reparatum, subdiaconum, superstitem fuisse, quem in Zenonis palatio commorantem, ob hoc miraculum regina summo opere venerabat. Cætera quæ de hac re habet iste auctor, videsis supra p. 43 (Nobis col. 249) Haud minoris est auctoritatis Aeneæ 234 testimonium. Quæ enim in Africa contigerant refert Victor; iste vero quæ Constantinopoli probe noverat, scripti commendavit in libro de Immortalitate animæ et corporum resurrectione; in dialogo scilicet qui *Theophrastus* inscribitur, ubi propterea de *Magna Libya*, sic Africanos Græci appellabant, nonnulla præmisisset, quam ait *dura præmi tyrannide*, hæc postea subjungit: *Tyrannus criminis in loco dicit eorum qui ejus imperio subsunt, pietatem; jubeique illud tam præclarum et bonum dogma sacerdotes abnegare; iis qui non obtemperant, pro scelus! eorum Deo linguam excindit.... Illi vero ipsius naturæ*

Conditorum implorant, qui recentiorum eis naturam die tertiam post largitur, non dato quidem ulterius linguæ, sed facultatis sine lingua articulate, quam unquam antea, quod vellent eloquendi munere. Tantum porro miraculum non vulgari rumore, aut ex aliorum quorumpiam relatione accipisse se dicit iste auctor; sed rem a seipso diligentissime exploratam fuisse testatur, ne ullus remaneret dubii, aut forte suspicionis locus. Ipse ego, inquit, eos viros vidi, et loquentes audivi, et vocem adeo articulatam esse posse miratus sum: instrumentum vocis inquirebam, et auribus non accedens, oculis judicandi minus remis; atque ore aperto linguam totam radicitus evulsam vidi, ac stupefactus mirabar, non sane quo pacto vocem conformarent, sed quomodo conservati essent. Dicit medicorum doctrina, constat etiam et natura, quia lingue incisio, interfectio est ejus a quo inciditur. Idem testatur Eusebius occasione sancti Romani, ut a nobis observatum est in Actis Martyrum sinceris pag. 381. Et forte ex hoc Eusebii loco Aeneas medicorum plerumque a se laudatum didicerat. Porro Aeneas, philosophiæ Platonicæ sectator, ex istorum confessorum miraculo argumentum deducebat ad probandam corporum futuram resurrectionem; quin et exinde se didicisse testatur Deum ita esse universæ naturæ Dominum, ut nihil earum quæ videntur rerum firmum ac fixum existimare debeamus, si id Deus loco suo movere voluerit.

4. Rem majori adhuc admiratione dignam narrat Marcellinus comes in Chronico, puerum scilicet catholicum qui ante mutus erat, præcisa lingua recte exinde locutum fuisse. Integrum ejus auctoris locum referre juverit, quippe qui paucis hanc Africanam persecutionem attingit, et res a se visas scribit. Inl. vii, *Theodoro et Venantio, ross.*, id est, æræ Christianæ anno 484, *totam per Africam crudelis Hunerici Vandalorum regis in nostros catholicos persecutio importata est. Nam exsulatis diffugatisque plusquam 334 Orthodoxorum episcopis, ecclesiisque eorum clausis, plebs fidelium variis subacta suppliciis, beatum consummavit agonem. Nempe tunc idem rex Hunericus, unius catholici adolescentis, vitam a nativitate sua sine ullo sermone ducentis, linguam præcepit excidi, idemque mutus, quod sine humano auditu Christo credens fide didicerat, mox præcisa sibi lingua locutus est, gloriamque Deo in primo vocis suæ exordio dedit. Denique ex hoc fidelium contubernio aliquantos ego religiosissimos viros, præcisis linguis, manibus truncatis, apud Byzantium integræ voce conspexi loquentes. Hæc Africanorum crudelitas in religiosos Christi cultores, suprascriptis consulibus, mense Februarii cepit infligi. Quod scilicet conventus Carthaginensis ad diem calend. Februariarum indictus esset, unde ansam cepit tyrannus orthodoxos antistites gravius affligendi.*

5. His denique tantum miraculi testibus adjiaciendus est Gregorius Magnus, 235 cujus, etsi ea tantum narret quæ ab aliis didicerat auctoritas spernenda non est. Hic vero lib. II Dialogorum, cap. 32, se, cum apud Constantinopolim moraretur, seniores quendam episcopum cognovisse refert, attestantem se aliquot ex his antistitibus Africanis olim vidisse qui absque lingua loquebantur, et quorum numero unus in carnis peccatum lapsus, hoc dono privatus illico fuerat. Sed hos antistites ea pœna affectos fuisse scribit in persecutione Africana quæ Justiniani imperatoris temporibus a rege Vandalorum excitata fuerat, quod lapsu memoriæ a sancto Gregorio dictum fuisse volunt nonnulli. Et quidem e prioribus, quos Hunerici temporibus passos fuisse certum est, aliquos sua ætate, id est imperante Justiniano, superstites fuisse scribit Procopius, uti supra diximus. Et ipsemet Justinianus imperator in constitutione de officio præfecti prætorio Africae lib. I cod. Justiniani, tit. 27, se vidisse testatur *hos venerabiles viros, qui absque radicitus linguis pœnas suas miserabiliter loquebantur. Quam Justiniani Augusti constitutionem laudat Evagrius l. iv, c. 14; ubi suæ Historiæ ea ipsa*

inseruit quæ ex Procopio de his sanctis viris supra retulimus.

6. Eisdem confessores Constantinopoli sepultos fuisse scribit Victor Tunnonensis in Chronico sub consulatu Zenonis Augusti, ubi ait, *quod linguis abscissis perfecte finem ad usque locuti sunt, urbs regia attestatur, ubi eorum corpora jacent.* Et sub finem Chronici idem auctor testatur Theodorum Cabarsutanum, episcopum Africanum, qui cum ipso ob causam trium capitulorum in exsilium missus fuerat, tuncque in urbe regia agentem post mortem, *juxta confessores quibus Ugnericus Vandalorum rex linguas absciderit*, sepultum fuisse. Ipsorum vero, quos sexaginta numero fuisse aiunt, memoriam celebrant Græci, tunc in menologio, quam in magnis, ut loquuntur, menæis ubi, *λογύβατοι* appellantur. In menologio quod e versione cardinalis Sirlети Canisius tomo II Lertionis Antiquæ inseruit, complures simul memorantur apud Carthaginem partim interfecti, partim amputatis linguis in exsilium ejecti sub Hunerico rege. Sic res ibi narratur: *Eodem die, 7 scilicet Decembris, sancti trecenti martyres in Africa gladio consummati sunt, sub Zenone imperatore et Hunerico Ariano rege, propter orthodoxæ fidei confessionem apud urbem Carthaginem obturcati, cum Ariani sententia non passi. Sacerdotibus autem majora excogitantes supplicia, duos incenderunt, sexaginta vero eloquentioribus linguis exciderunt, qui dispersi per omnem Romanorum regionem, Dei ipsius vim in efficiendis miraculis maximam sine lingua prædicabant, ita distincte et aperte, et articulata verba proferentes, ut hæc videntes et audientes obstupescerent: ex quibus unus quispiam post gratiam confessionis Christi lapsus in peccatum carnis divinam gratiam a se ipso fecit diacedere.*

7. Veram etsi apud auctores etiam antiquos, inter confessores qui post præcisam linguam expedite loquebantur, potissimum laudentur episcopi qui hoc immani supplicio affecti fuerunt, adeo ut vix ceterorum mentio fiat (quod contigisse putamus, vel quod isti ob dignitatem magis essent conspicui, vel quod postea in variis imperii Romani provincias dispersi, notiores cæteris fruerent, potissimum in urbe regia, ubi eorum plerique commorabantur); multos tamen alios fuisse etiam promiscui sexus, quibus hoc supplicium illatum est, indubium videtur. Hujus rei testem habemus omni exceptione majorem Victorem Vitensem, qui libro v, num. 6, refert plebsque Typasitanæ urbis cives in Hispaniam aufugisse, cum Ariano episcopum suæ civitati ordinatum fuisse accepissent; cæteris vero qui residui fuerant, quod mysteria divina catholico more celebrassent, linguas simul et dexteræ manus amputatas fuisse. *Quod cum factum fuisset, inquit ille, sanctissimi illi confessores, præstante Spiritu sancto, ita locuti sunt et loquuntur, quomodo antea loquebantur.*

8. Fœrent et alii plurimi confessores qui vel in Africa martyrium consummarunt, aut certe ex patria sponte, vel persecutorum violentia extorres facti, per varias orbis plagas absque certis sedibus vagari coacti fuerunt. Quin et complures item fuisse certum est qui in ipsa Africa dura captivitate mancipati, gloriosum certamen inierunt pro Christi divinitatis defensione, ut colligere licet ex variis Victoris Historiæ locis. Laudatur in Vita sancti Fulgentii, cap. 4, Faustus episcopus, qui propter fidei catholicæ confessionem non longe a sua cathedra relegatus, monasterium in ipso exsilii sub loco construxerat. Qua occasione observat idem Fulgentii Vitæ auctor, multos alios Africæ episcopos ejusmodi exsilio tunc temporis punitos fuisse, quod hæc persecutores Ariani sanctos illos antistites variis incommodis facilius divexandis, et ad veram fidem abnegandam inducendos crederent: cum alias id difficillimum esset, si illi extra Africæ terminos transmigrantes, inter catholicos versarentur. *De multis enim sacerdotibus, inquit ille, hoc Hunerici tyranni persecutoris astuta malignitas ordinaverat, ut juxta patriam pro-*

priam peregrinationis incommodum sustinentes, ad negandum Deum facile flecterentur. Quod autem his in exsilis ab hæreticorum vexationibus minime securi fuerint sancti illi viri, declarat idem auctor, cum postea, capite scilicet 8, de eodem Fausto subjungit, ipsum, recrudescente persecutione, *per diversas latebras commigrasse*, ne barbarorum insultibus pateret. Unde mirum non est si plerique maluerint apud exteros pauperem vitam quiete transigere, quam in patria tot subesse calamitatibus. Ex istis indubie fuit Rulnianus, Byzacenæ provinciæ episcopus, quem ex Africana persecutione fuga elapsum in Siciiliæ vicina insula monachi vitam agentem visitavit sanctus Fulgentius, ex ejus Vita, capite 13.

9. Persecutionem itaque ab Hunerico motam acerbissimam fuisse ea quæ jam protulimus satis probant, quod et ex aliis item auctoribus qui de hoc argumento scripserunt, constat. De hæc Isidorus Hispalensis in brevi Vandalorum Historia sic loquitur: *Hunerico Ariano suscitatus furore catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur. Ecclesias tollit, sacerdotes et cunctos sacri ordinis clericos exsilio mittit, monachos quoque atque laicos quatuor circiter millia exsiliis durioribus relegavit. Martyres facit, confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscissis usque ad finem perfecte locuti sunt.* Eandem persecutionem Victor Tunnonensis, Isidoro antiqui r, in Chronico duobus locis commemorat; sed perurbat temporum ordinem, cum illam prima vice revocat ad tertium Leonis Augusti consulatum, id est, ære vulgaris annum 467, decennio scilicet et amplius antequam Hunericus patri successerit. Ibi tamen Hunericum Ariano furore suscitatum catholicos præpatre persecutum fuisse scribens, hæc subjungit: *Christianorum 237 ecclesias tollit, sacerdotes exsilio mittit.* At aliquot post annis eandem persecutionem jam plane effervescentem in cæteros etiam orthodoxos sæviisse narrat; cujus verba proferre operæ pretium duximus, cum ibi loca quædam, in quæ sancti confessores relegati fuerunt, recenseantur, quæ alias nobis ignota erant. Sic vero habet: *Zenone Augusto consule, id est, anno Christi 479, nam hic Victor de tertio Zenonis Augusti consulatu agit. Hunericus Vandalorum rex persecutioni per totam Africam nimis insistens, Tibunnis, Macri et [al. Nippii] Nippii, aliisque eremi partibus catholicos, jam non solum sacerdotes, et cuncti ordinis clericos, sed et monachos atque laicos, quatuor circiter millia exsiliis durioribus relegat, et confessoribus ac martyres facit, confessoribusque linguas abscidit, etc.* Tunc Latius Neptensis Ecclesiæ episcopus gloriosus martyrio coronatur ix calendis Octobris, et Eugenius episcopus Carthaginensis Ecclesiæ, post diva eremi exilia, plurimis afflictionibus sævisque clarus habetur. Hæc vero omnia in ami Hunerici persecutoris exitu concludit, quæ inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in catholicos exercebat, octavo regni sui anno, interioribus cunctis effusis, ut Arium patrem ejus miseritiam finisse narrat, quæ verba Isidorus supra laudatus ex hoc Victori loco exscripsit. Porro fragmentum Tyronis Chronico assutum, quod ex Canisii editione jam non semel laudavimus, hanc Hunerici persecutionem anno regni ejus septimo consignat his verbis. *In fine anni 7 regni sui catholicæ Ecclesiæ persecutionem fecit, omnesque ecclesias clausit, et cunctos Domini sacerdotes cum Eugenio Carthaginensi episcopo exsilio relegavit. Qui Dei judicio scatenis verbis vitam finivit.*

10. At tota persecutionis ab Hunerico motæ series repetenda est ex Victori Vitenis Historia, ubi illius initium, variaque incrementa et diligenter observavit, et accurate descripsit. Incepit pau post Eugenii Carthaginensis episcopi ordinationem, quæ anno 481, ut cap. sequenti dicemus, celebrata est. Cum nempe, uti narrat laudatus auctor libro n, num. 3, Eugenii fama ubique celebris esset, Ariarum episcopi tyranno suggererent ut beatum antistitem po-

pulo verbum facere non pateretur, aliaque ab eo exigeret quæ religioni nostræ contraria erant. *Hinc, inquit, Hunerici persecutio doloris atque parturitionis nostræ sumpsit initium.* Postea edixit ut *nemo in palatio mil taret, neque publicas ageret actiones, nisi sese Ariano mil fecisset*; tum eos qui ea occasione militiam abjecerant, in Siciliam et Sardiniam relegavit, ut habetur num. 7. Ibidem contumelias virginibus sacris illatas, aliaque Vict'ri describit, quibus tyrannus *semitam nitebatur invenire per cujus aditum publicam fieret persecutionem.* Num. seq. ad. 13 egregie describit iter infinitorum propemodum confessorum qui tyranni jussu in exsilium deportati sunt. Sed hæc prædialia fuere majus persecutionis. *Cogitabat quippe Hunericus, inquit Victor num. 13, acriora adversus Ecclesiam Dei; ut qui membra aliqua absciderat, totum laniano perderet corpus.* Ea de causa universos Africæ episcopos Carthaginem evocat ad collationem de rebus fidei catholicis inter et Arianos anno sequenti habendam. Datum est autem edictum mense Maio, anno septimo Hunerici, qui anno vulgaris æræ 483 respondet.

11. Anno itaque 484 Eugenius cum cæteris orthodoxæ fidei defensoribus ad diem 238 venit præstitutum, ut cum Arianis conferret. Verum tyrannus, qui in suo edicto pollicitus catholicis fuerat omnia tuta, fidem statim infringit, iis qui bona fide venerant manum injiciendo; dei deo in doctissimos potissimum sævit, eorumque nonnullos necat, e quibus celebris est Lætus, qui hac occasione martyrium felici agone complevit, ut dicitur num. 18. Alios item recenset Victor num. 16, quos fustibus cæcos jam antea in exsilium detrudi jusserat. Nec tamen his injuriis fracti animo fuere episcopi catholici, sed qui superstities remanserant ad locum convenienti, collationem de rebus fidei habere parati. Quod cum in ferre non possent Ariani, tumultu concitato catholicos catummiis variis affecere; *Tuncque, inquit Victor, universi Ecclesie catholicæ filii qui aderant, centenis fustibus tundii jubentur.* Orthodoxi itaque nihil verbis se facturos advertentes, fidei bellum, quem antea scripserant, protulerunt, sicque finita est collatio. Nam Arianii, qui suam vicissim edere debuissent fidei professionem, cum se victos fuisse eos puderet, clamarunt omousianos, sic catholicos appellabant, seditiosos esse et procaces, idque suo Hunerico ita persuasere, ut ille deinceps iniquissimo semper animo adversus orthodoxos fuerit. Jubet itaque tyrannus ecclesiis catholicis claudi in universa Africa, atque eorum episcoporumque bona suis attribui imperat, edicens adversus orthodoxos quæcumque a catholicis imperatoribus adversus hereticos variorum temporum statuta fuerant. Edictum integrum refert Victor lib. iv. Nec his contentus, episcopos omnes qui Carthaginem conveniant in exsilium pelli jubet, qui statim in hospitium, ubi debebant, exspoliati foras muros propelluntur, cum vetitum fuisset sub gravissimis pœnis ne eos quisquam ad hospitium reciperet, aut alicui cibum præberet, ut narrat idem Victor lib. iv, num. 3.

12. At generaliter in Africa persecutionem ab Hunerico mutam fuisse, etiam priusquam episcopi pellerentur, diserte scribit laudatus auctor libro v; ubi num. 1 refert, *per universas Africane terræ provincias uno tempore tortores crudelissimos fuisse destinatos... ut nulli ætati, nulli parceretur sexui, nisi illi qui eorum succumberent voluntati.* Hos fustibus, illos suspendio, alios ignibus tortos fuisse commemorat: tum varia in diversis provinciis sanctorum martyrum certamina describit, quæ ex eo repetenda sunt a num. scilicet 2 ad 15. Multos etiam hæreticorum violentiam declinantes, in desertis et speluncis fame aut frigore iisdem temporibus necatos fuisse testatur. Sed paulo post tyrannus in suo peccato mortuus est, cum sol tantam crudelitatem, u. Gregorii Turonensis verbis utar, exhorruisset. De hac porro eclipsi quam tunc temporis sol passus est, consulendus

A V. C. Henricus Norisius lib. II Historiæ Pelag., cap. 21; et potissimum in emendandis quæ ad calcem operis habentur.

13. Porro tantis Africanæ Ecclesie calamitatibus Felicem pontificem Romanum condoluisse discimus ex Evagrío, qui libro II Historiæ ecclesiasticæ, cap. 20, litteras Felicis papæ ad Zenonem imperatorem scriptas laudat, quibus eum commonebat de persecutione quæ in Africa excitata fuerat ab Hunerico. Sed exciderunt pontificiæ illæ litteræ, quibus tamen paruisse imperatorem inde conjicimus, quod Uranius Zenonis ad Hunericum legatus, apud Victorem lib. v, num. 7, *sese pro defensione catholicarum ecclesiarum Carthaginem venisse jactitavit.* Sed quantum in ta legatio 239 apud Hunericum profuerit, ex eodem Victore discendum est. *Ut enim, inquit, illi ostenderet tyrannus se neminem formidare, in illis plateis vel vicis plures tortores et crudeliores statuit, in quibus legatis moris est, ascendendo ad palatium et descendendo transire, ad opprobrium videlicet ipsius Reipublicæ, etc.*

CAPUT VIII.

De sancto Eugenio episcopo Carthaginensi, aliisque nonnullis confessoribus et martyribus qui sub Hunerici persecutione vexati fuerunt.

1. Multa licet in Victoris Vitensis Historia de beato Eugenio Carthaginensi episcopo habeantur, visum est tamen operæ pretium de eo seorsim agere, quod multa, et quidem non levis momenti, in aliis auctoribus de ejus gestis passim occurrant, quæ prætermittere non licet. Tanta enim fuit apud omnes sanctissimi hujus confessoris fama, ut paucos reperias istius ævi auctores qui eum scriptis suis non celebraverint. Laudandus est ob eam rem in ætate Gregorius Turonensis abistes, qui initio libri II Historiæ Francorum observat jam sua ætate martyrum aut confessorum Africanorum qui in Vandaliæ persecutione claruerant, *passiones conscriptas fuisse, quarum aliquot se legisse testatur, ex quibus nonnulla excerptis suæ Historiæ inferenda.* At sane melius hac in re consulisset posteritati, si excerptis minime contentus, tam pretiosa monumenta integra scriptis commendasset. Etenim aliud a se visum fuisse præter Victoris Vitensis Historiam, vel ex eo solo evinci potest, quod ex paucis quæ ex istis passionibus a se delibata commemorat, complura occurrant quæ in Victoris libris desiderantur. Unde etiamsi aliquando hæc in Victoris Historia existerint, ut nonnulli suspicantur, qui Victoris opus ad nos integrum non pervenisse voluit; non minus tamen nobis utilia forent ad supplendos saltem istos Victoris Historiæ hiatus. Verum ut ut sit de rebus istis, id unum nobis persuasum est, ea scilicet quæ a Gregorio narratur de illis sanctis viris, pro certis et indubitatis haberi posse, ut pote quæ ab auctoribus Eugenio cœqualibus scripta fuisse nemo potest inficiari. Cum enim Eugenius ipse atque Gregorius eodem sæculo excesserint e vita, iste scilicet sæculo sexto labente, hic ineunte: fieri non potest ut passionibus martyrum, quas jam scriptas invenerat Gregorius priusquam Historiam suam scriberet, initio saltem sui sæculi editæ non fuerint. Quin et, si conjecturis indulgere liceat, verisimile est tam pretiosa monumenta ab Eugenio ejusque sociis in Gallias allata fuisse, patrum scilicet suorum hac in re, sicut et in persecutionum tolerantia exemplum imitantibus, qui sæculo tertio in exsilium pro fide detrusi, præclaræ sancti Cypriani confessionis acta præ manibus semper habebant, ut eorum lectione ad martyrium erudirentur, quod jam observavimus in Actis Martyrum sinceris pag. 195. Et quidem Eugenii epistolam ad suos, cum in exsilium deportaretur, scriptam aliunde non habuisse existimamus. Hinc patet nihil adversus horum gestorum veritatem concludi posse, quod Gregorius in recensendis Vandalorum regum nominibus lapsus fuerit. Ille enim ex proprio

fando, cætera vero quæ de Eugenio aliisque confessoribus Africanis profert, ex antiquioribus atque certis monumentis hauserat. Cæterum ea omnia quæ de hac persecutione tam in **240** Historia Francorum quam in libro de Gloria Martyrum refert, suo loco inferius exhibebimus, cum nonnulla præmiserimus quæ de illis sanctissimis confessoribus alii auctores habent.

2. De Eugénii ordinatione sic loquitur Victor Tunnonensis episcopus in Chronico: *Viviano V. C. et Basilio consulibus Carthagenensis Ecclesie post Capreolum, Quodvultdeus, Eugenius episcopus ordinatur.* Annus his consulibus designatus apud Victorem æræ Christianæ anno 463 respondet, quo sane Eugénii ordinatione consignari nequit. Etenim ex alterius Victoris, Vitensis scilicet Historia, certum est Eugénium huic Ecclesie præfectum fuisse sub Hunerico rege, cum nimirum iste barbarus ad Zenonis imperatoris Placidieque Olybrii relictæ preces, catholicis Carthagenensibus permisisset episcopi electionem, ut susus narrat ille auctor libri II initio. At anno 462 Gensericus Hunerici pater et præcessor adhuc in vivis agebat, et Zeno his temporibus nondum condescenderat imperialem thronum, uti certum est, et ex ipso Victoris Tunnonensis Chronico probari potest. Sane ex aliis compluribus Victorini hujus Chronici locis certum est hunc auctorem, cum episcopos diversarum sedium recenset, simul in unum annum plures congressisse quos tamen variis et plurimum dissitis temporibus ordinatos fuisse nemo inficiabitur. Sic paulo inferius Hilarium, Simplicium et Felicem pontifices Romanos in unum congerit, sicut et Gennadium, Anatolium et Acacium episcopos Constantinopolitanos, et, ut cæteros tacem, Alexandrum, Martyrium et Julianum Antiochenos. Adde Victorem eo loci nullam Deogratias episcopi fecisse mentionem: quem tamen inter Quodvultdeum, qui pro fide in exsilium pulsus est, et Eugénium Ecclesie Carthagenensi præfuisse constat. At Eugénii ordinationis tempus ex longe certioribus argumentis colligere licet, ex iis scilicet quæ supra cap. 6, num. 6, de beato Deogratias ejus decessore observavimus. Cum enim ex his pateat Deogratias anno circiter 457 ad superos abiisse, aliundeque ex Victore Vitensi lib. II, num. 4, certum sit Ecclesiam Carthagenensem annis 24 post ipsius obitum episcopo destitutam mansisse; patet quoque Eugénii ordinationem, qui, ut ex eodem auctore discimus, beato Deogratias successit, anno circiter 481 debere consignari. Et quidem hoc anno nondum aperta erat gravis illa persecutio qua Hunericus postea tam graviter Africanam turbavit Ecclesiam, ut supra cap. præcedenti num. 40 et sequenti exposuimus.

3. Porro Victor Tunnonensis loco laudato observat Eugénium *post dira eremi exsilia plurimis afflictionibus penitus, ut clarum apud omnes fuisse*, quod ex aliorum etiam ejusdem ævi illustriorum scriptorum testimoniis confirmari potest. De his quæ ab Antonio Tamallumensi Arancorum episcopo in exsilio apud eum constitutum pertulit, non alium quærimus testem præter Victorem Vitensem, quem consulere licet lib. 7, num. 11. Animi vero ipsius magnitudinem plurimum commentat Gelasius papa in epistola 13 ad episcopos Dardanice, quibus Eugénii collegarumque illius exemplum ante oculos ponit, ut e re sacerdotum esse ostendat, principum conatibus obistere, cum regia auctoritate firmare nituntur ea quæ adversus justitiæ leges fiunt. *Ecce, inquit, nuper Hunerico regi Vandalicæ nationis, vir magnus et egregius sacerdos et Eugénius Carthagenensis episcopus, multi- que cum eodem catholici sacerdotes 241 constanter resisterunt scævienti, cunctaque extrema tolerantes, hodieque persecutoribus resistere non omittunt.* Eundem sanctissimum antistitem confessoris publici titulo exornat Gennadius Massilienus in Catalogo scriptorum ecclesiarum, quem vivente adhuc Eugénio scribebat: ibi enim, cap. 97, Eugénium *adhuc ad Ec-*

clesiæ confirmacionem vivere asservit. Locum integrum referre ab re non erit ex quo discimus tanti viri elucubraciones quibus Ecclesiam catholicam illustravit. Sic autem habet in vetustissimo nostræ bibliothecæ Sancti Germani codice manuscripto, litteris Franco-Gallicis, sive Merovingicis, ab annis circiter centum supra mille, ut jam diximus, exarato: *Eugenius Carthagenis Africæ civitatis episcopus, et confessor publicus, petitus a Chunerico Vandalorum rege, catholice fidei expositionem et maxime verbi orationis rationem, consensu omnium Africanorum et Maurorum, Sardinia et Corsicæ episcoporum et confessorum qui in catholica permanserunt fide, composuit librum fidei, non solum sanctarum Scripturarum, sed et Patrum testimoniis communitum; et per collegas confessionis sæcæ porrexit ad portandum. [Editi porrexit. Jam vero asportandus] pro fidelis linguæ remuneratione in exsilium, vice sui communitoria fidei, et unius sacri et conservandi baptismatis ovibus suis, quasi pastor sollicitus dereliquit. Altercationes quoque quas contra Arianos præules per intermunitos habuit, conscripsit; et legendas per majorem domus Chunerico direxit. Similiter et preces pro quiete Christianorum eidem velut apologias obtulit. Vivere adhuc ad confirmationem Ecclesie dicitur.* Ex his autem Eugénii opusculis a Gennadio recensitis, præter fidei Confessionis librum, qui in Victoris Historiæ insertus est, et *suggestendam* Hunerico regi oblatam, apud eundem auctorem, unica superest ejus epistola, quam in exsilio abripiendus ad suos cives Carthagenenses conscripsit, ut eos in fide catholica confirmaret. Hanc porro cum aliis similibus hac voce *commonitoria*, seu, ut editi habent, *epistolæ* designari dubium non est. Eamdem infra ex Gregorio Turonensi, qui nobis illam conservavit, exhibebimus ad aliquot manuscriptos codices collatam.

4. Cardinalis Baronius, ad annum 495, contendit Eugénium a Guntabundo Hunerici successore vario exagitatum, et tandem extra Africam ejectum in Gallias appulisse, atque ibi apud Albigensem Aquitanicæ civitatem hoc ipso anno quomodo etiam regi Guntabundo extremum fuisse dicit, e vivis excessisse. At V. G. Henricus Norisius, lib. II Historiæ Pelagiane, cap. 21, Eugénii obitum nonnisi decennio post contigisse existimat. Et merito quidem. Nam Victor Tunnonensis antistes in Chronico, qui jam antea, ut diximus, Eugénium *post diversa eremi exsilia, plurimis afflictionibus et pœnis clarum fuisse dixerat*, disertis verbis asserit eundem sanctum virum sub Theodori consulari, id est vulgaris æræ anno 505, mortuum fuisse. En ejus verba: *Theodoro V. C. consule Eugénius Carthagenensis episcopus confessor moritur.* Nec ibi res plures in unum commiscuisse Victor accusari potest, ut supra de eo dicebamus: cum nempe hic de solo Eugénii obitu verba faciat, superius autem res multas variis temporibus gestas in unum quasi fasciculum congresserit. Sed et Victoris testimonio alterius etiam antiqui scriptoris auctoritatem adjungit idem Norisius, fragmenti scilicet vetustissimi, quod Tyronis Chronico subjunctum est apud Canisium tomo I Lectionis Antiquæ, ubi Guntabundo ita Eugénius acceptus fuisse dicitur, ut ab eo rege non solum ipse ab exsilio fuerit **242** revocatus, sed et cæteris quoque antistitibus orthodoxis Eugénii precibus integra libertas fuerit restituta. *Guntamundus, inquit ille auctor, tertio anno regni sui cœmeterium sancti martyris Agilei apud Carthagenem catholicis dare præcepit, Eugenio Carthagenensi episcopo, jam de exsilio revocato.* Tum subjungit: *Decimo autem anno regni sui ecclesias catholicorum aperuit, et omnes Dei sacerdotes, penitentia Carthagenensi episcopo, de exsilio revocavit.* Idem quoque testatur posterioris ævi auctores, inter quos Hermannus Contractus in Chronico laudati fragmenti verba exscripsisse videtur; testatus Guntabundum decimo regni sui anno catholicos omnes episcopos, persuadente Eugénio episcopo, ab exsilio revocasse. et diu clauas ecclesiarum pace reddidit

aperuisse. Neque dicas Guntabundum post id clementiæ tempus in sævitiam tandem declinasse. Etenim fragmenti auctor, qui altero post hanc generalem exsilio relaxationem anno Guntabundum interiisse scribit, nullam facit persecutionis mentionem. Unde conijcere licet nullam revera ab eo rege excitatam fuisse; proindeque alterum Eugenii exsiliū potius ad Trasamundi tempora esse revocandum: quem quidem regem gravissimam adversus orthodoxos persecutionem commovisse nemo est qui nesciat. Certe Gelasius pontifex Romanus, qui epistolam ad episcopos Dardanæ jam a nobis superius laudatam, *Victore* seu potius *Viatore V. C. consule*, id est anno 495 conscripsit, testatur eo adhuc tempore quo scribebat Eugenium cum cæteris Africanis episcopis persecutoribus restitisse; quod sane de Eugenio in Gallis agente non dixisset.

5. Celebris est beati Eugenii memoria in martyrologiis tam recentioribus quam antiquis, in quibus ipsius festivitas die 13 Julii celebratur, adjunctis ipi cæteris cleri Carthaginensis confessoribus quos in Hunerici persecutione passos fuisse Victor Vitensis commemorat. Cæteris brevius rem exprimit Florus: *Apud Africam, inquit, natale sanctorum confessorum Eugenii Carthaginensis episcopi, fide et virtutibus ac miraculis gloriosus, et universi cleri ejusdem Ecclesiæ. Quibus verbis Ado sequentia subjungit: Qui cade inediaque macerati, fere quingenti vel eo amplius: inter quos quamplurimi erant lectores (et) infantuli gaudentes in Domino; procul exsilio crudeli extrusi sunt.* Tum Salutarem et Murittam ex Victoris Historia notissimos laudat; que quidem omnia apud Usuardum et Notkerum totidem verbis referuntur, sicut et in hodierno Martyrologio Romano. Notkerus tamen post hanc vocem *confessorum*, habet, *imo et victoriosorum martyrum*. Huic vero *infantuli* adjungit conjunctivam que, ne aliquis existimet eosdem *lectores fuisse et infantulos* qui hic commemorantur. Hoc autem observare visum est, quod Baronius ita apud Usuardum legendum monuerit in Martyrologii Romani notis ad hanc diem, quam quidem illustrissimi cardinalis conjecturam Notkeri auctoritate fultam esse deprehendimus; quanquam fatendum est in Usuardi autographo dilucide scriptum, *lectores infantuli*: quæ verba ex Victoris Vitensis lib. v, num. 9, desumpta sunt. Recentiorum martyrologiorum verba singillatim proferre supervacuum foret. Galesinius pro Eugenio, *Eusebium Carthaginensem episcopum* habet.

6. Cæterum etsi tanta auctorum nubes in hoc conveniat, ut pro Eugenii festo, die 13 Julii celebrando, omnes consentiant: inde tamen colligere non licet hunc fuisse sancti hujus viri depositionis diem: siquidem in vetustissimo calendario Africano, quod certe paulo post ipsius 243 mortem conscriptum est, *Nonis Januarii depositio sanctorum episcoporum Deograsias et Eugenii* celebratur. Ejus vero in Gallias adventum commemorat Andreas Saussayus in corollario martyrologii Gallicani die 1 Januarii, his verbis: *Albigæ in Aquitania adventus sancti Eugenii episcopi Carthaginensis et martyris*, quæ ex veteri Albigenis Ecclesiæ traditione, ut videtur, desumpsit; at ea quæ postea subjungit, Eugenium scilicet a Guntabundo Vandalorum rege iterato exsilio damnatum ac fragili rati impositum in Gallias advenisse, aliæque ejusmodi non pauca, ex Baronio aliisque recentioribus, aut etiam ex proprio fundo hausit.

7. Sed verum Eugenii obitus diem certius forte ex ejusdem Ecclesiæ Albigenis traditione, quam ex quocunque alio instrumento repeti posset. Cum enim ibi fato functus fuerit sanctissimus ille pontifex, ejusque sacræ reliquiæ ibi semper venerationi habitæ fuerint, verisimile est festum ejus diem hunc ipsum esse institutum, qui aliquando ei supremum fuerat. Hic vero dies est sextus mensis Septembris, quo beati Eugenii festivitas in Albiensi Ecclesia etiam nunc sub ritu duplici celebratur, idque ex veteri multorum sæculorum traditione, ut patet ex veteri ms. codice

A bibliothecæ Colbertinæ, in quo Passioni sancti Eugenii ex Gregorio Turonensi desumptæ, quam infra exhibebimus, præmittitur hic titulus: *Incipit Vita sancti Eugenii episcopi, qui obiit in vico Viancio viii idus Septembris*. De ejusdem vero obitu hæc in Albiensi Breviario habentur: *Eugenius.... in Galliam pulsus, in Albigensi pa o ad Veram amnem, juxta sepulcrum Amaranthi martyris consedit; ubi ædificato monasterio tot laboribus ærumnisque perfunctus, mortuus est, ejusque sepulcrum gloriosum fuit. Cætera ex Victore Vitensi et ex Gregorio Turonensi excerpta sunt.*

8. Est autem Viancium vicus haud procul ab urbe Albiensi, quem Pontius comes Tolosanus Amelio Albiensi episcopo et canonici Sanctæ Cæciliæ dedit habente sæculo decimo, ut patet ex ejusdem Pontii charta apud Catellum libro 1 Historiæ Comitum Tolosanorum, qua Pontius vicum Viancii *salvum fore in posterum* decernit ad honorem sancti confessoris Christi Eugenii, et sancti Amerandi martyris, et cæterorum sanctorum qui ibi requiescunt. *Data est.... rege Lothario defuncto, anno secundo quo filius ejus Ludovicus cepit regnare; atque in ea laudantur Adalarius abbas Viancii, Aynerius præpositus, Amelius capiscola, et alii canonici.* Hanc avi sui donationem confirmat Raymundus comes Tolosanus, *Ildefonsi comitis filius*, apud eundem Catellum loco laudato; et hoc pariter in honorem sancti Eugenii et aliorum sanctorum qui in Viancio requiescunt. Sæculo duodecimo contentio orta est inter monachos Auriliacenses et episcopum ac canonicos ecclesiæ Albiensis, occasione ecclesiæ Viancii, quam utrique sibi vindicabant. Rem commisit Alexander papa episcopis Ruthenensi et Cadurcensi, ut patet ex ejusdem pontificis epistola, quam ex cod. ms. Colbertino edidit V. C. Stephanus Baluzius libro iv Miscellaneorum, pag. 166. Et quidem Auriliacenses monachos causa cecidisse colligimus ex actis visitationis factæ a Simone de Bello Loco archiepiscopo Bituricensi, apud eundem Baluzium libro laudato. Ibi enim Simon archiepiscopus anno 1286, mense Aprili, Albiensem dioccesim visitans, apud *Viancium prioratum ecclesiæ Albiensis* venisse dicitur, ubi a præposito prædicti loci receptus et procuratus est. Anno 1291 idem antistes rursus 243 Albiensem dioccesim visitavit, ubi receptus est ut antea apud *Viancium præposituram de ecclesia Albiensi*. Tandem Ludovicus de Ambesia Albiensis episcopus, *sanctorum Eugenii, Vindemialis, Longini, Amaranthi martyrum et Charissimæ virginis corpora, quæ ab ipsa illorum morte in ecclesia Viancii in territorio Albiensi reposita fuerant, in ecclesiam cathedralem, sanctæ Cæciliæ sacram, transferri curavit, anno 1404, die 29 Septembris, ubi etiam nunc religiosissime asservantur; quanquam translationis istius memoria die 2 Octobris potissimum celebratur, ut ex Breviario Albiensi discimus.*

9. Quæri potest hoc loco quonam jure Trasamundus Eugenium relegaverit in urbem Albiam, in regno Gothorum sitam, atque adeo Trasamundo haud subjectam, ut quæ ab Africa longo terrarum marisque intervallo disjuncta esset. Cur non potius eum in Sardiniam deportari jussit, littora Africa contra sitam? cur non in extremas Africae solitudines? Neque enim verisimile est datum Eugenio fuisse arbitrium exsili; nam si illud ipsi concessum fuisset, non arbitrator prælatorum Italiæ fuisse sedes Gothorum, quos fidei catholice adversarios esse non ignorabat. Nulla vero hujus rei probabilior causa nobis occurrit, quam antiqua Vandalorum cum Gothis affinitas, et eadem secta et religio: quæ ratio Eugenii persecutores induxit ut is a collegis suis distractus, inter Gothos, pertinacissimos videlicet Ariani dogmatis defensores, quibus tunc Africanus imperabat, eo miserabiliorum, quo longiorem vitam traheret.

10. Aliam item quæstionem movent nonnulli, utrum scilicet Eugenio martyris titulus debeat? Sed his immorari parum interest. Cum enim Euge-

nus post varios pro Christi nomine superatos labores, post ingentes arumnas, semel et iterum e patri pulsus in exsilio tandem vitam finierit, viderint qui hæc querunt, an ita tumuludo martyres appellari possint, qui inter tormenta ad supplicia expirantes martyrium consummarint. Certe si confessoris titulus Eugenio solum concedatur, ipsi tamen martyrii meritum et præmium non desuisse nemo non fatebitur. In veteribus scriptis quæ supra laudavimus, *confessor* dicitur; in hodierno autem Albiensi ecclesie brevuario appellatur *martyr*, sed paulo latiori significatione, quippe cum ei responsorium istud assignetur quod pro iis qui sanguinem suum non fuderunt solet recitari.

11. Præter Eugenium, tres alios confessores commemorat Gregorius Turonensis, Longinum scilicet et Vindemialem episcopos, atque Octavianum archidiaconum, de quibus pauca, deficientibus veteris monumentis, hic dicenda occurrunt. In Notitia Africana, quam post Victoris Historiam (Supra col. 269) exhibuimus, inter alios diversarum provinciarum antistites qui Huneric. mandato ad conventum Carthaginensem occurrerunt, recensetur Longinus Punicaniensis episcopus ex Mauritania Cæsariensi, num. 43, et Vindemialis Capsensis episcopus ex provincia Byzacena, num. 60. Idem Vindemialis in Passione sanctorum monachorum num. 3 (Supra col. 263) sancti titulo donatur, appellaturque *sacerdos egregius et Christi fidelis antistes*. Hos vero ipsos esse qui a Gregorio laudantur, etsi omnino affirmare non audeamus; verisimile tamen nobis videtur. Neque enim alii occurrunt horum nominum antistites in antiquis monumentis, qui cum Eugenio Carthaginensi adversus Hunericum et Cyrillam pio fide Christi decertare 245 potuissent. Eosdem in Galliam cum Eugenio venisse putant Albigenes, qui ipsos apud Viancium sepultos fuisse commemorant. Legimus in brevuario Albiensi ad diem 2 Octobris, sanctorum Vindemialis et Longini martyrium corpora, simul cum sancti Eugeni sacris reliquiis ex vico Viancio in cathedrali ecclesia Albiensem translata fuisse: et quidem in chartis comitum Tolosanorum, quas ex Catelo supra laudavimus, non solum Eugenius et Amaranthus in Viancio ecclesia requiescere dicuntur, sed et alii quoque sancti, quorum nomina reticentur. Vindemialem item et Eugenium episcopos celebrant Itali scriptores, de quibus, cum nonnulli ipsos eosdem esse existimaverint cum Eugenio Carthaginensi, et Vindemiali a Gregorio Turonensi memoratis, accuratius hic agendum est.

12. Tarvisium urbs est in Italia celebris, quæ toti marchie Tarvisinæ nomen tribuit. Ejus incolæ præcipuos patriæ suæ protectores ac patronos colunt sanctos Florentium et Vindemialem episcopos, quorum istum ratione Afrum, atque Eugenii, iidem Africani episcopi, socium fuisse commemorant. Hos laudat Petrus de Natalibus, in eadem marchia Equilinus episcopus, in Catalogo sanctorum lib. iv, cap. 116, ubi eorumdem corpora ex insula Corsicæ, cum a Saracenis devastaretur, Tarvisium a Titiano ejusdem urbis episcopo advecta fuisse scribit. Hujus vero translationis meminit quoque Ughellus tomo V Italiæ sacræ in Tarvisianorum episcoporum catalogo, ubi Titianum anno circiter quadringentesimo huic Ecclesie præfuisse scribit. Sed quantum in designanda hujus antistitis ætate a vero deflexerit, vel ex eo convinci potest quod Vindemialis, cujus Titianus vitam scripsisse dicitur, conventui Carthaginensi cum Aranis, jubente Huneric, habito interfuisse memoretur. Et quidem licet Ughellus Hunericianæ hujus collisionis diserte non meminerit, eam tamen satis designasse videtur, cum Eugenium et Vindemialem Carthaginensi contra Arianos concilio adfuisse, atque eosdem ex Africa persequentibus Arianis in Italiam descendisse scribit.

13. Verum de istius auctoris sensu fusius disputare nihil interest, cum habemus tomo I Martii Lol-

A landiani, die 2 ejusdem mensis, horum antistitum vitam, a Godefrido Henschenio e manuscripto codice Christianæ Sueciæ reginæ erutam, ex qua, cum ab ipso Titiano scripta fuisse dicatur, aliquid forte expiscari licebit, tum de tempore quo idem Titianus Tarvisinæ Ecclesie præfuit, tum de Eugenio et Vindemiali, quos Itali celebrant. Sic vero incipit: *Dum universalis synodus apud Carthaginem ab Huneric rege congregaretur, ex omnibus regnis atque insulis quæ sub ejus regimine tunc temporis degeant, die calendarum Februariarum, sexcenti septuaginta episcopi in unum sunt pariter congregati, pro fide sanctæ et individue Trinitatis certaturi; quos ipse deceptus Arianorum perfidia, omnes exsilio damnare jussit; e quibus Carthaginensis episcopus Eugenio et Vindemialis summe scientiæ summæque sanctitatis inter alios emicuerunt, et fidem sanctæ et individue Trinitatis inviolabiliter constantissima voce edocuerunt. Qua de re a propriis sedibus expulsi, peregrinationis causa ad transmarina conpararunt, etc.* Hæc in Vita. In opusculo vero de Vindemialis e Florentii translatione ab eodem auctore conscripto, ista leguntur: *Florentii vero atque Vindemialis, licet ortus eorum, vita atque transitus apud illos floruerint, nobis tamen Dominus venerabilia corpora eorum, tempore quo voluit revelavit, etc.* De Florentii vita nihil habet, sed de 246 Vindemiali atque Eugenio sic resumit: *Igitur beatissimi Vindemialis Africano solo ortus, atque nutritus est, sed a beato confessore Christi Appiano episcopo edoctus, et cælesti conversatione, fide ac religione imbutus, presbyteri dignitatem adeptus, in quo digne Deo militans ad episcopatus onus usque pervenit; ubi et in partibus Africæ una cum Eugenio, multa per illos signa magnifica et innumerabilia omnipotens Dominus operari dignatus est. Deinde vero tam peregrinationis causa quam et prædicationis ob amorem Christi, ad insulam Corsicam pervenerunt, ubi dum fidem Domini nostri Jesu Christi prædicarent, etc. Sanctus vero Vindemialis ex præfatis partibus regrediens, maritimæque littora circumiens, procellosis fluctibus ultra progrediens, usque ad castrum Sauvenæ pervenit una cum sanctissimo Eugenio, cum quo et multa miracula in partibus Africæ atque Carthagine egit. Indeque veniens usque ad castrum Vandense, in illis partibus plurimam populi multitudinem sua prædicatione Domino nostro Jesu Christo acquisiverunt. Tum sanctus Eugenio in insula prope Vandense castrum, duobus inde miliaribus distante, vita functus dicitur; ad cujus tumulum, inquit Titianus, multa et innumerabilia omnipotens Dominus dignatus est operari miracula. Sanctus vero Vindemialis a præfato castro recedens, Corsicam properans, ibi in sancto proposito incontaminatum reddidit spiritum. Tum de translatione a se facta sic narrationem prosequitur: *Postquam a Saracenis captam Corsicam, multasque ecclesias Dei a fundamentis destructas relatu multorum comperissemus, ego Titianus sanctæ Tarvisianæ Ecclesie episcopus, nutu divino ad præfatam perveni insulam, ubi tam a nautis quam a loci illius incolis didicimus ubi beatissimi confessorum Christi in sarcophagis posita corpora fuerant, Vindemialis utique ac Florentii episcoporum. Inde corpora eorum levantes, ad Tarvisium solum pervenimus. collocavimus in ecclesia Sancti Joannis Baptistæ.**

B
C
D

14. Hæc autem paulo fusius retulimus, ut pote necessaria ad illustrandam istorum sanctorum historiam. Ex hac quippe Titiani narratione complura colligere licet. Primo ipsomet Titianum sæculi quinti initio, ut Ughellus existimavit, non vixisse: siquidem Vindemialem et Eugenium conventui Carthaginensi qui sub Huneric rege anno 484 coactus est, interfuisse refert. Sed et ejusdem rei aliud præbet nobis argumentum, cum se sanctorum Florentii et Vindemialis corpora suam in urbem transtulisse narrat eo tempore quo post captam a Saracenis Corsicam insulam, diruta erant ecclesie: quæ sane septimo aut octavo sæculo, quibus Saraceni insulam istam aliasque re-

giones vicinas depopulabantur, potius videntur con-
gruere quam quarto aut quinto: quippe cum ea tem-
pore Corsica Romanorum aut certe Vandalorum
dominio subesset. Deinde ex Titiani narratione de-
cimus ipsummet Titianum multa de Eugenio, Vin-
demiali, etc., conscripsisse, quæ non ei satis com-
perta erant, imo et a veritate aliena. Nam ut de
Vindemiali nihil dicam, Eugenium a se laudatum,
ipsum esse putat celebrem, Carthaginensem episco-
pum qui conventui Carthaginensi interfuit; quod ta-
men certis et indubitatis historiæ monumentis re-
pugnat. Legantur quæ de Eugenio Carthaginensis
exilio et ærumnis quas ab Antonio apud Tamallu-
mam passus est, scripsit testis integræ fidei Victor
Vitensis lib. v, n. 11, nemoque non advertet ea cum
iis quæ de suo Eugenio narrat Titianus componi nul-
latenus posse. Deinde Eugenius Carthaginensis ex
Gregorio Turonensi, auctore suppari, atque ob locorum
viciniam minime suspecto, in 247 Albigeni Aquita-
niæ civitate defunctus est, ubi sepulcrum ipsius jam
tunc temporis ob creberrima miracula celeberrimum
erat, quod et ex ejusdem Ecclesiæ continua traditio-
ne, veteribusque instrumentis confirmari potest. Ti-
tianus vero suum Eugeniū in insula quadam Italiæ
vicina e vivis excessisse scribit.

15. Cum itaque nobis constet Eugenium et Vin-
demialem a Titiano memoratos alios esse ab iis sanc-
tissimis antistitibus qui apud Victorem et Grego-
rium Turonensem sub iisdem nominibus celebrantur,
nihil nobis de illis dicendum occurrit, nisi quod forte
fuerint ex illorum confessorum numero qui ex Africa
ob Vandalorum persecutionem extorres facti, in Cor-
sicam devenerunt, ubi in Christi divinitatis confes-
sione defuncti, celebres evaserunt. Horum vero re-
liquias post aliquot sæcula nactus Titianus Tarvisia-
nus antistes, eorum vitam, tum ex iis quæ publica
regionis istius fama vulgata erant, tum etiam ex iis
quæ sibi aliunde comperta erant de Eugenio Cartha-
ginensis præclare gestis consarcinavit, vera scilicet
cum falsis, ut fit, incaute permiscens; indeque apud
auctores qui postmodum in istis partibus floruerunt,
invaluit opinio Eugenium et Vindemialem quos vene-
rabantur eosdem esse cum Eugenio Carthaginensi
ac Vindemiali Caspensi episcopis quos tantopere ve-
tere historiis celebraverant.

16. Eandem fere fortunam expertus est Vin-
demialis in Romano Martyrologio, die 2 Maii. Cum
enim ex antiquis fatis Vindemialis Corsicensis,
absque ullo addito, prædicta die memoraretur; qui
postea Martyrologii Romani editionem curavit, eum-
dem esse hunc Vindemialem cum altero quem Gre-
gorius Turonensis laudat existimantes, Gregorii elo-
gium addiderunt prioris commemorationi; atque ita
unum ex duobus conficientes, neutrum rite recolend-
um proposuere. Sic quippe ibi laudatur: *Sancti Vin-
demialis episcopi*: hæc de Corsicensi dicta erant; ad-
ditum est quod de Vindemiali altero Gregorius scri-
psit, *et martyris, qui una cum sanctis episcopis Eugenio
et Longino, doctrina et miraculis adversus Arianos de-
certans, ab Hunerico rege obruncari jubetur*. Et quid-
em Ferrarius, quasi nulla hic esset Vindemialis
Corsicensis mentio, ipsum eundem cum Eugenio,
inter sanctos qui in Martyrologio Romano non ha-
bentur recessit in Catalogo die item 2 Maii.

17. Denique eo modo quo Eugenius et Vindemial-
is in Corsica celebres, incaute pro Eugenio Cartha-
ginensi et Vindemiali Caspensi episcopis habiti sunt,
sic Florentius inter Africanos præsules a Maurolico,
Galesinio et Ferrario, aliosque recentioris ævi scri-
ptoribus recensitus est, quod ejus corpus simul cum
Vindemialis Africani reliquiis ex Corsica Tarvisium
translatum fuerit; quamvis Titianus, qui, ut supra
vidimus, translationem hanc curavit, ejusque histo-
riam scriptis edidit, nihil usquam dixerit ex quo vel
levis oriri possit istius opinionis suspicio. Quin et
contrarium omnino innuit Petrus Equilinus lib. iv
Catalogi, cap. 116, ad diem 2 Maii, ubi exposita va-

ria Eugenio et Vindemialis episcoporum Africanorum
fortuna, ex Titiani, ut videtur, narratione accepta,
Vindemialem in Corsicam reversum, ibi defunctum
fuisse testatur et sepultum ubi et olim *Sanctus Floren-
tius quiescebat*; nihilque amplius sive Titianus, sive
Petrus de ejusdem Florentii rebus gestis habent.
Hinc, si conjecturis in re tam obscura indulgere licet,
suspicari possumus Eugenium antiquum Corsicæ
insulæ episcopum fuisse, juxta 248 cujus sepulcrum
forte honoris causa, Vindemialis confessor sepultus
fuerit, sicut Eugenius Carthaginensis, attestante
Gregorio Turonensi, prope beati Amarantii tumu-
lum in Gallis sepulturam meruit. Ejusdem vero sancti
Florentii memoria etiam nunc celebris est in in-
sula Corsica, ob *Sancti Florentii urbem*, sic ab ipsius
Ecclesia dictum, in quam antiqua episcopalis sedes
Nebbiensis urbis, a sancto Florentio medio milliari
distant, postmodum translata fuit. Unde quis conj-
cere posset sanctum Florentium Nebbiensem episco-
pum fuisse; quæ tamen a nobis ita dicta sic accipi
velim, ut inficiari nolumus Florentium hic memoratum,
forte unum esse ex eorum confessorum numero qui
sub Hunerico rege ex Africa in Corsicam relegati
fuerunt. Id fortasse nonnullis eo verisimilius vide-
bitur, quod in Notitia Africana, id est, in catalogo eo-
rum antistitem qui sub Hunerico fidei causa vexati
fuerunt, inter præconularis provinciæ episcopos
Florentinus Uticensis et Florentius Semnensis in Cor-
sicam relegati recensentur, præter alios plures ejus-
dem nominis sanctissimos antistes qui ibi habentur
ex aliis provinciis. Cæterum in Flori martyrologio,
sicut et in antiquo Romano per Florentinum edito,
die 1 Februarii recolitur *Passio sanctorum Vin-
demialis et Eugonii*. Sed quinam ii fuerint, nec illi indi-
cant, nec nobis divinare licet. Certe in Florentii
martyrologio, martyres posterioris ævi persecu-
tionum pauci aut nulli omnino memorantur, ut jam
non semel observavimus. Sed de his satis; superset
ut de Octaviano aliquid dicamus.

18. Octaviani archidiaconi primus mentionem fecit
Gregorius Turonensis, ex quo recentiores nomen
ejus martyrologiis inscripserunt. Hos secutus Baro-
nius ipsius elogium die 22 Martii Romano Martyro-
logio inscripsit his verbis: *Carthagine sancti Octaviani
archidiaconi, et multorum millium martyrum qui ob
fidem catholicam a Vandalis cæsi sunt*. Alterius Car-
thaginensis archidiaconi, nomine Salutaris, memin-
it Victor Vitensis lib. v, num. 9, cui vel successit Octa-
vianus, vel certe ipse Octaviano. Tunc enim unus
erat so ummodo in singulis ecclesiis archidiaconus;
qui vero eum sequebatur *secundus erat in officio mi-
nistrorum*, ut de Muritta loco laudato Victor loquitur.
Sed jam Gregorium Turonensem de Vandalorum in
Africa persecutione loquentem audiamus; cujus quid-
dam fragmentum ad tres manuscriptos codices con-
tulimus: unum scilicet e Regiæ bibliotheca, alterum e
Colbertina, et tertium, quem penes nos habemus, in
quorum duobus posterioribus sub titulo *Passionis
sancti Eugonii* descriptum est: quem titulum retinui-
mus. Habetur vero apud eundem Gregorium Turo-
nensem libro secundo Historiæ Francorum, cap. 2 et
sequentibus.

PASSIO

S. EUGENII CARTHAGINENSIS EPISCOPI ET ALIORUM CONFESSORUM.

(Videsis infra col. 769.)

EPISTOLA

S. EUGENII EPISCOPI CARTHAGINENSIS AD CIVES SEDOS

Pro custodienda fide catholica.

(Hanc epistolam videsis infra col. 769.)

254 CAPUT IX.

De sanctis confessoribus qui sub Vandalorum persecutionibus, regnantibus Gensericco aut Hunerico ex Africa pulsus vel profugi in Italia floruerunt.

1. Complures fidei catholice defensores laudat passim Victor Vitensis qui persecutionibus Vandalorum exagitati Africanam illustravit: de quibus cum nihil dicendum occurrat præter ea quæ aut ab ipso Victore memorantur, aut quæ in notis ad ejusdem Victoris Historiæ textum, vel e capite præcedenti de sancto Eugenio ejusque collegis a nobis observata sunt; de illis potissimum hic nobis agendum incurrit qui ex Africa pulsus, vel propria sponte exsultantes, in Italiam advecti ibi claruerunt; quos quidem, etsi pauca de ipsis ex auctoribus antiquis dicenda supersint, omittere non licuit, ne quis tam præclaros viros, ob fidei confessionem vitæ sanctitatem, ac etiam miracula frequentia celeberrimos, a nobis insper habitos jure conqueratur.

2. Narrat Victor Vitensis libro 1, num. 4, Gensericum post captam Carthaginem, divisa suis Vandalis Africa, præcepisse ut episcopi simul et laici nobis et propriis locis et ecclesiis nudi pellerentur, quos si parere recusarent, in servitutem redigi imperavit. Item colligi potest ex Vita sancti Fulgentii cap. 1. At hinc acerbiora contra Quodvultdeum Carthaginensem episcopum fieri præcepit, ut forte ceteri tali exemplo a vera religione detererentur. Illum nempe, ut narrat idem auctor libro laudato, num. 5, simul et maximam turbam clericorum navibus fractis impositos, nudos atque expulsiatos jussit expelli: quos Deus misericordie bonitatis suæ prospera navigatione Neapolim Campaniæ perducere dignatus est civitatem. Hæc Victor, qui ulterius non loquitur de isto sanctissimo antistite, ea procul dubio ratione quod ea tantum quæ intra Africanam contingerant describere voluerit, ut alias aperte delectaret. Etenim Quodvultdei memoriam apud Carthaginenses non excidisse patet ex vetustissimo calendario Carthaginensi, ubi *vi Idus Januarii depositio Quodvultdei episcopi* memoratur. Idem Neapoli in exilio positus confessor occubuisse dicitur 255 in Martyrologio Romano die 26 Octobris, quo item die celebratur a Ferrario in Catalogo generali sanctorum Italiæ. Ipsius vero sacræ reliquiæ in ejusdem urbis ecclesiâ, sub sancti Gaudioi nomine dicata, religiose asservantur.

3. Gaudiosum inter alios Quodvultdei exulantis socios recensent vetera ecclesiæ Neapolitanæ monumenta, ejusque memoria in ea urbe cæteris celebrior fuit, ob monasterium quod ab eo constructum fuisse ferunt, in quo postea Agnellus abbas sanctissimus floruit. Id testatur vetus auctor ejusdem Agnelli vitæ, cujus fragmentum Baronius Annalibus ecclesiasticis inseruit, in quo hæc de nostro Gaudio leguntur: *Agnellus abbas electus in monasterio quod beatus Gaudiosus cognomine Septimus Cælius, sanctæ Bitinensis Ecclesiæ pontifex in Africa, condere studuit in hac Parthenopea civitate, eo tempore quo ex Africæ partibus advenit cum sancto Quodvultdeo et cæteris præsulibus, fugiens persecutionem Vandalorum.* Nec mirum est Gaudiosum in terra peregrina exulantem monasterium condidisse. Sic enim erant vitæ monasticæ affecti sanctissimi illi confessores, et quamprimum in exilium locum advenissent, ibi monasteria stauerunt: quod compluribus exemplis comprobari posset. Sic, ut Faustum præmittamus, qui haud longe a sua cathedra ablegatus monasterium construxerat, Eugenius, ut capite præcedenti diximus, prope Albiensem in Gallia civitatem, monasterium apud Viancium vicum ædificavit; idem fecerit Fulgentius aliique sancti antistites, qui sub Trasamundo in Sardiniam pulsati fuerunt. Rufinianum item Africanum episcopum, in insula Sicilia vicina vitam monasticam agentem, invenit idem Fulgentius cum ad loca sacra iter institueret. Jure merito itaque laudatur Gaudiosus apud Ferrarium in Catalogo generali sanctorum Italiæ,

A quod in monasterio a se apud Neapolim constructo vitam coluerit monasticam cum Quodvultdeo et aliis episcopis ex Africa ejectis. Consentit Martyrologium Romanum die 28 Octobris, ubi Gaudiosus in monasterio apud eandem urbem sancto illic quievit dicitur.

4. Exstat etiam nunc Neapoli celeberrimum sacrarium virginum cœnobium cum ecclesia sibi adjuncta, quæ sub beati Gaudiosi nomine Deo sacra est. At illud monasterium ab eo quod Gaudiosus condidit diversum omnino esse contendit Caracciolus in Historia Neapolitana, ubi Gaudiosi monasterium sub sancti Agnelli nomine nunc notum esse arbitratur. Observat noster Mabillonius in Actis sanctorum ordinis S. P. N. Benedicti ad annum 596, ubi de sancto Agnello, beati Gaudiosi monasterium eo in loco olim existisse ubi Dominicani postea ecclesiam semirutam in honorem beatæ Mariæ *de Sanitate* vulgo nuncupatam, erexerunt: quod ex Paulo Regio in Italica sancti Agnelli vita se accepisse ait: *Eandem locum Caput-Trii olim dictum fuisse Ughellus scribit.* Cæterum antiquæ beati Gaudiosi ecclesiæ situm dignoscere possumus ex Joanne diacono, qui apud Ughellum de sancto Nostriano episcopo Neapolitano, qui paulo post sancti Gaudiosi adventum vixit, agens, eum sepultum fuisse refert in *ecclesia beati Gaudiosi Christi confessoris, foris urbem euntibus ad sanctum Januarii martyrem, in porticu sita.* De hac sancti Januarii ecclesia vide Mabillonii Iter Falicum, pag. 114.

5. Gaudiosum Bythinæ urbis episcopum appellat Ughellus tomo VI Italiæ sacræ, quem ibi Timasius Neapolitani episcopi temporibus in Italiam appulisse scribit. Certe *Bythinam* inter alias Africæ 256 urbes commemorat anonymus Ravenensis, quo nomine facile crediderim *Abitinensem* notam urbem designari. Et quidem Gaudiosum vicinæ Carthaginensibus civitati præfuisse verisimile est. Abitina autem urbs erat ex proconulari, et quidem satis celebris, ut liquet ex ejusdem provinciæ antistitem epistula synodica ad Paulum Patriarcham Constantinopolitanum, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2, lecta fuit. Ipsi quippe inter alios subscripsit *Augustalis gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ Abitinensis.* Abitinensium martyrum, qui antea mendose *Abitinenses martyres* appellabantur ac a protulimus inter alia sincera ad annum 504, pag. 409; ex quibus etiam patet hanc urbem ad proconularem pertinuisse. Antiquam esse episcopi sedem ex concilio Carthaginensi sub sancto Cyrano colligitur, cui inter alios relapsantes interfuit *Saturinus ab Abitinis.* Eandem urbem memorat Augustinus libro in contra epistolam Parmeniani, et alias non semel. Denique Victor ejusdem Ecclesiæ episcopus catholicus, ex iis qui initio absentes fuerant, tandem subscripsit Callitioni Carthaginensi cap. 215, cum jam antea Felix ejus adversarius inter Donatistas cap. 201 comparuisset.

6. Gaudiosi obitum anno 453 contigisse tradit Ughellus post Capacium: sed quo fundamento? Baronius eundem anno circiter 411 floruisse dicit in notis ad Martyrologium Romanum, die 28 Octobris, cui, ut jam diximus, ipsius festività consignatur. Certe anno 439 Gensericus Carthaginem invasit mense Octobri, atque paulo post Quodvultdeum, cujus exilium socius Gaudiosus fuisse dicitur, expulsi. Ejusdem sancti viri corpus in ipsa, quam supra laudavimus, sanctimonialium ecclesia religiosissime Neapoli asservatur. Hinc ipse distinguendus est, ut monet cardinalis Baronius, ab alio ejusdem nominis sancto antistite cujus reliquiæ apud Salernum in crypta inferiori cathedralis ecclesiæ reconditæ sunt, quamvis acta utriusque a nonnullis auctoribus simul permista fuerint. Gaudiosi Salernitani festività in Romano Martyrologio die 28 Octobris memoratur. Haud tamen arbitramur recte colligi posse diversos fuisse ejusdem nominis sanctos, quod eorum reliquiæ diversis in locis asservari dicantur, cum sæpius contingat aliorum sancti corporis partes in diversis ecclesiis ha-

beri, quæ tamen utrobique corporis nomine donantur. Nun: loquendi modum in Ecclesia antiquissimum esse ex Theodoro patet, qui in epistola 130, ad Timotheum episcopum data, sic ea de re, veluti de receptissimo loquendi usu scribit: *Ipsi quoque ad hanc diem cum triumphantium martyrum templa ingredimur, sciscitari solemus quis vocetur qui in theca conditus est: et quibus res nota est respondens, Julianum fortasse martyrem, aut Romanum, aut Timotheum. Et quamvis ne integra quidem ibi sint corpora, sed per exiguæ reliquæ, communi tamen nomine etiam corpus appellamus. Καίτοι πολλάκις οὐδὲ τελείων τῶν σωμάτων κειμένων, ἀλλὰ σμικροτάτων λειψάνων, ἀλλ' ὅμως τῷ κοινῷ ὀνόματι καὶ τὸ σώμα προσαγορευόμεν.* Porro Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die 26 Octobris testatur se in vetustissimo Neapolitani suburbii cœmeterio vidisse inter alia insignia sacræ antiquitatis monumenta, inscriptionem sancti Gaudiosi tumulo olim impositam, quam ob vetustatem licet jam pene diminutam descripsit, ex quo nos eam quoque hic exhibemus: **HIC. REQUIESCIT S. GAUDIOSUS. QUI. VIXIT ANN.... DIE. KAL. NOVEMB.... INDICT. VI. 257** De eadem sepulcrali inscriptione agunt Capacius et Ughellus. Sed an statim post Gaudiosi obitum sepulcro ipsius imposita fuerit, pronuntiare non licet. Sane præterquam quod Gaudiosus ibi sanctus dicitur, cui *confessoris* titulus melius congruisset, mirum fortasse videbitur nonnullis, quod nulla ipsius episcopalis dignitatis mentio ibi facta fuerit.

7. Antiquam Ecclesiæ Neapolitanæ traditionem occasione ejusdem sancti viri memorant auctores Itali, quam hic prætermittere non licuit. Aiunt nempe Gaudiosum ex Africa extorrem factum, secum inter alias sanctorum reliquias Neapolim attulisse ampullam vitream, concreto sanguine beati protomartyris Stephani repletam, quæ hactenus in ejusdem sancti ecclesiæ asservatur, ubi, inquit Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die 3 Augusti, *miraculum hactenus perseverat, ut super altare ampulla posita, dum sacra missarum solemnitas peraguntur, liquecere velut recens effusus sanguis aliquando conspiciatur*. Testatur idem Baronius anno quo auctoritate Gregorii XIII summi pontificis calendarium Romanum emendatum fuit, istud miraculum eo ipso die quo beati Gaudiosi festum fuit celebratum, contigisse, cum antea decimo solummodo die post bujus sancti festivitatem videri solet: hujusque rei testem affert Franciscum Marianum Tarasium cardinalem, cui tunc temporis apud Neapolim commoranti, et sacrum in ejusdem sancti sacello celebranti, sanguis visus est liquefieri. Certe in libro 1 de Miraculis sancti Stephani, qui sub Evodii nomine inter sancti Augustini opera vulgatus est, cap. 1, mentio habetur ejusmodi ampullæ quæ in Uzalensi proconsularis provincie urbe asservabatur.

8. Ex eodem sancti Quodvultdei Carthaginensis sodalio Priscum aliosque confessores undecim fuisse post Antonium Caracciolum in sacra Neapoli cap. 26, eosque episcopos non fuisse censet, sed diversorum ordinum clericos, eos scilicet quos Victor Vitensis e Carthaginensis Ecclesiæ clero simul cum suo episcopo vetustæ navi impositos Neapolim appulisse memorat. At hæc sententia aliis non placet. Et quidem si iis quæ nobis supersunt de his rebus monumentis fides aliqua possit adhiberi, stare non poterit Caraccioli opinio, quæ neque recentiorum suffragiis, neque veterum auctoritate stabiliri potest. V. C. Godefridus Henschenius tomo II Februarii Bollandiani, die 11 ejusdem mensis edidit Vitam sancti Castrensis episcopi, unius scilicet ex istorum confessorum numero, ex qua forte nobis aliqua lux affulgere poterit ad illustranda ipsorum gesta. Quamvis enim nævis non careat, atque scripta fuerit ab auctore rerum ante sua tempora gestarum prorsus ignaro, aut certe ab aliquo posteriori vitata, qui Valentis Ariani imperatoris persecutionem cum Vandalica confudit, non ta-

men ei omnis prorsus deneganda fides. Etenim cap. 3, num. 16, nonnulla quæ refert, se *ex relatu quorundam sacerdotum*, qui Castronsi morti proximo aduerant, se accepisse testatur: quæ verba ex antiquo vitæ scriptore fuisse crediderim, quæ vero sequuntur ex interpolatore: *Hæc vero, inquit, quæ nostris sensibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum dicta tradidit, idcirco annotare studimus, ut dum aliquis fidelium alicujus sancti, ex Castrensis scilicet socii, solemnitatem celebrat, pariter de sanctorum triumpho lætetur*. Ibi enim rationem reddit cur in Castrensis Vita, aliorum etiam gesta interseruerit, qui simul cum eo ex Africa pulsi, varias in Italiæ urbes 258 et regiones dispersi, ibique defuncti celebrabantur.

9. Eorundem confessorum nomina recenset idem auctor, cap. 2, num. 8, eo scilicet ordine quo navim ingressi fuerunt. Primus dicitur Rosius; tum Secundinus, qui *secundæ sobolis proles* appellatur: deinde Heraclius, qui *jura Christi in populis audacter conspersit*. Postea Benignus, Priscus, Elpidius, Marcus, Augustinus, Canion, Viudonius; loco undecimo Signifer præceptor Castrensis, cui *puppis arx possidenda* traditur, *ab indole qui statibus imperavit iniquis*; ultimus denique Tammarius, cui *proa navis gubernanda* committitur. Idem habentur in Romano Martyrologio die 1 Septembris, et apud Ughellum tomo VI Italiæ sacræ, ubi de Capuanis archiepiscopis; nisi quod in utroque auctore pro Benigno Adjutor, et pro Augustino Augustus recensentur. Plerosque vero ex ipsis episcopali dignitate illustres fuisse, præter variarum Italiæ Ecclesiarum traditionem, inuit quoque laudatus Vitæ auctor, ubi cap. 2, num. 6, *Castrensis conversus ad confratres et coepiscopos ita est allocutus: Fratres mei et domini, etc.* Quin et jam cap. 1, num. 3, dixerat a tyranno præceptum fuisse ut ex unaquaque provincia sancti Dei vinciti adducerentur. Congregata vero ingenti multitudine, *etiam et sancti viri... summi sacerdotii honore præditi intererant, qui gratulantes cum commissis gregibus gradiebantur, putantes se cum martyrii triumpho vitam consequi sempiternam; ex quibus præcipue rutilabant Rosius, Priscus, et Tammarius, seu, ut alius codex habet, Zamorus et Castrensis*.

10. Non solum itaque pastores, sed ipsos quoque greges hæc tempestas involvit, ut idem vitæ auctor fise narrat. Pueros ac senes, mulieresque simul cura viris ad certamen accurrisse scribit cap. 1. Et quidem hæc initio persecutionis: quæ cum postea magis invaluisset, *catervatim ex unaquaque provincia sancti Dei vinciti adducti sunt, qui variis pœnis cruciati fuerunt priusquam mari committerentur, ut dicitur num. 3*. Primo itaque alter ab altero separatim in carcerem retrusi fuerunt, tum simul in unum locum congregati, alii virgils, alii alapis, lapidibus alii cæsi fuere; cumque variis modis tentati fuissent, et nec minis aut verberibus eorum constantia potuisset frangi, tandem consilio nescio cujus Aristodemi, n. vi vetustissimi impositi fuerunt, ut in mare demersi nihil eorum reliquiarum residuum esset; sed Dei nutu in Campaniam Italicam feliciter appulsi, provinciam istam miraculis et sanctitate vitæ illustrarunt. His consentit Martyrologium Romanum die 1 Septembris, ubi duodecim illi viri sancti, qui cæterorum erant veluti duces et magistri, in Vandalorum persecutione ob fidem catholicam *varie afflicti* dicuntur, et vetustæ navi impositi ex Africa ad Campaniæ littora pervenisse, ubi Christianam religionem in iis locis dispersi, diversisque ecclesiis præfecti mirifice propagaverint. Eorum porro in Italiam adventum anno quarto Vandalicæ persecutionis consignat sæpe laudatus sancti Castrensis Vitæ auctor; sed cum alias tempora prorsus permisceat, nulla toto fides ejus calculo adhiberi potest. Si autem conjecturis indulgere voluerimus, nullus fere erit annus sub Vandalica dominatione ad quem hæc persecutio revocari non possit. Eos tamen ex Quodvult-

dei sodalinitio fuisse non arbitramur, quod istius turmaz Castrensensis signifier et præceptor dicatur, qui titulus Quodvuldeo melius vel ob sedis prerogativam congruisset, cujus tamen ne quidem mentio ulla habebatur. Sed de ipsis singillatim agendum.

259 11. Rosius, seu, ut alii scribunt, *Rosius*, primus inter cæteros confessores recensetur in Vita sancti Castrensensis cap. 1, num. 3; ubi non solum summi sacerdotii dignitate præfulsisse, verum etiam *meritis, et moribus, et sensus decore utilitasse* memoratur. Cur priorem locum obtinuerit ratio redditur cap. 2, num. 8. *Ingrediat* prius, inquit satellites, *reverenda canitie et sanctitate præditus Rosius*. Quæ verba licet a persecutoribus prolata fuerint, indicant tamen talem ab orthodoxis Rosium habitum fuisse. Res ejus in Italia gestæ nobis ignotæ sunt; sed ipsius festivitatem aliquot martyrologia apud Bollandianos die 16 mensis Maii celebrant. Colitur potissimum Beneventi, ob ipsius sacri corporis translationem in Sanctæ Sophiæ ecclesiam, quam ea in urbe Arechis, unus e Longobardorum ducibus, magnificentissime construxerat. Celebris est etiam in Suessana diocesi Rossii memoria, in qua urbe olim ecclesiam ipsi dicatam fuisse colligimus ex charta Athenulli Capuani episcopi, apud Ughellum tomo VI Italiae sacræ, col. 675, ubi de Suessensibus episcopis.

12. Secundinus aliunde nobis probe notus non est quam ex iis quæ ex sancti Castrensensis vita protulimus. Sancti Secundini episcopi corpus asservatur in majori ecclesia apud Troiam Apuliæ opulentissimam civitatem, cujus festum ibi die 11 Februarii celebratur, huncque nonnulli ab eo quem hic laudamus, alium non esse censent: sed res est incerta. Plura de Secundini Trojani inventione habentur apud Bollandianos die supra memorato. Secundini festum 8 Decembris a; ut Mantuanum celebrari testis est Michael monachus in Sanctuario Capuano, ubi laudat vetustissimum calendarium, in quo 27 mensis Maii festivitas sancti Secundini consignata habetur. Ejusdem sancti memoria in apud Mantuanos olim celebrari fuisse colligit idem auctor ex compluribus ecclesiis, quæ sub ejusdem sancti nomine dicatæ passim in Mantuana diocesi occurrunt. Quin et Sancti item Secundini ecclesia in diocesi Suessana memoratur in charta Athenulli, quam num. superiori laudavimus. Denique Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiae Secundinum et Castum episcopos Sinuessæ commemorat, die prima Julii; quos tamen apud Suessam celebres esse fatetur, vel quod Sinuessæ nomen pro Suessa obreperit, vel quod eversa Sinuessa sacræ eorum reliquię Suessam translatæ fuerint, ubi etiam nunc, ipso Ferrario attestante, quiescunt: hunc vero Secundinum, a Trojano alium esse contendit quem alias die 11 Februarii laudaverat. Sancti Secundini Vitam a Benedicto, *qui et Guaiferius* dicebatur, monacho Casinensi scriptam laudat Icterus diaconus in libro de Viris illustribus Casinensibus, cap. 29; quam quidem Vitam e codice ms. Casinensi noster Mabillonius ab aliquot annis in Italiam profectus descripsit. Sed nihil aliud est quam ipsius Secundini Inventionis historia, quam ex manuscripto cardinalis Baronii edidit Bollandus die 11 Februarii, cum alia quam vetustiore putat vir eruditus. Ex his autem discimus, cum Troja civitas Apuliæ super veteris urbis, *Ecana* dictæ, ruinas construeretur, in cœmeterio Sancti Marci inventum fuisse sepulcrum marmoreum cum hac inscriptione, exesis quidem inferioribus lapidis partibus, sed quæ tamen facile legi poterat. *Hic requiescit S. ac venerabilis Secundinus episcopus, qui sanctorum fabricas renovavit, raptus in requiem in Id. Febr.* Porro cum inventi sacri corporis summa per totam civitatem celebrata fuisset, *accurrebant statim omnes ferme urbis incolæ, qui pulantes, 260* ut ait Guaiferius, *fas esse quod pium est, cœpere osculari reliquias*, etc. At loci episcopus ut eas coli sineret nonnisi postquam divinitus luit punitus, adduci potuit. Reliquiæ igitur, pro istorum

A temporum usu, ignem projectæ nullatenus potuerunt violari. *Instatur undique flatibus, fit in illis color rubicundus. Saltum tandem ex igne faciunt; nulla in illis combustionis nota invenitur, sicuti qui præsto erant retulerunt.* Aliquot item opuscula in sancti Secundini honorem a Guaiferio edita laudat Petrus diaconus, qui Guaiferium temporibus Alexii et Henrici imperatorum ac Desiderii abbatis vixisse testatur. Sed ipse Guaiferius suam ætatem prodit in Vitæ laudatæ prologo, quam nempe se Desiderii abbatis jussu scripsisse commemorat. Desiderius vero anno 1086, Gregorio VII summo pontifici defuncto substitutus est, sub Victoris III nomine, cum anno 1059 a Nicolao II cardinalis fuisset creatus. Plura de Guaiferio habet Bollandus loco laudato. Beatum Guaiferium monachum Cassinatam inter sanctos quorum dies natalis ignoratur, celebrant Arnoldus Vion et Hugo Menardus in Appendice martyrologii Benedictini.

13. De Heraclio nihil dicendum occurrit, nisi quod ecclesia ipsius nomini dicata in charta Athenulli laudata memoretur. Heraclium, Maurum et Justum martyres colunt Fulginates Umbriæ populi, apud quos eorumdem martyrum corpora in ecclesia cathedrali asservantur; sed quinam illi fuerint, quove loco aut tempore martyrio coronati fuerint, plane ignorant.

14. Benigni ex Africa exulis nomen in sola sancti Castrensensis Vita legitur. At qui ibi Benignus, ab aliis Adjutor seu Adjutorius, ut jam a nobis observatum est, appellatur. Porro Adjutoris memoria apud Beneventum et Cavam, ubi sacræ illius habentur reliquię, celebris est. Quin et prope amplum est oppidum quod sub sancti Adjutoris nomine notissimum est. Ejusdem sancti viri festivitas die 19 Novembris in Catalogo generali sanctorum Italiae a Philippo Ferrario memoratur, ubi de isto sanctissimo confessore agit. At plura de eo habet hæc ipsa die Tanajus Salazar in martyrologio Hispanico, qui eumdem sanctum virum ex Hispania cum Gensericis, in cujus exercitu militabat, in Africam transmeasse scribit. Sed cum ibi Adjutor, uti refert, orthodoxos variis pœnis a rege affligi cerneret, relicta militia apud Habensem civitatem se recepit, cujus postea urbis episcopus factus est; ac tandem sub Trasamundo rege cum aliis confessoribus vetustæ navi impositus, in Campaniam appulit, qua in provincia apud Cavam episcopali munere fungens, excessit e vita. Hæc ille ex variis auctoribus quos laudat, pro more suo sanctos quoslibet ad Hispaniam per fas et nefas pertrahens. Sed antiquum aliquem auctorem harum rerum testem expectamus. Certe apud Victorem Vitensem lib. 1, num. 12, Valerianus Abbenzensis, ab Abensis, ut in nota 41 observavimus, laudatur ob præclaram confessionem; sed in Notitia Africae nec ipse, jam quippe defunctus erat, nec alius quisquam ejusdem sedis episcopus memoratur. Nemo etiam sibi facile persuadebit Adjutorem, quem in Hispania primo militantem, deinde anno 427 in Africam cum Vandalis transmisisse volunt, postmodum sub Trasamundo, qui anno 496 Vandalorum imperium suscepit, episcopum in Italiam pulsum fuisse, in qua etiam regione episcopatum administraverit. Denique Abba aut Abæ urbs erat ad proconsularem pertinentis, ut ex Polybii lib. x cerum est, **261** qui eam laud procul a Carthagine existitisse memorat. At ex Victore Vitensi lib. 1, num. 9, constat nullum suo tempore ex proconsulari et Zeugitana provincia episcopis residuum prorsus fuisse, præter tres quos ibi recenset. Scribebat autem anno 487, ut ipsemet attestatur, id est, annis undecim priusquam Trasamundus regnum adeptus fuisset.

15. Priscus præ cæteris celebris fuit. Hunc simul cum Castrensi, ut narratur in istius Vita, cap. 1, num. 3, barbari a cæteris sejunxerant, ut eorum constantiam tentarent, quod iis devictis, cæteros facile cessuros arbitrarentur. Ejusdem Prisci festivitas potissimum in Romano Martyrologio, et apud Ferrarium in Catalogo sanctorum Italiae recolitur die 1 Septembris,

ejus solummodo occasione cæterorum ipsius sociorum nomina videntur recenseri. Michael monachus in Sanctuario Capuano testatur Priaci memoriam ex veteri traditione Capuæ celebrari, quem Mantuæ episcopum fuisse scribit, quare hunc auctorem secutus Ughellus, eidem Prisco locum duodecimum inter Mantuanos episcopos dedit, tomo VI Italiæ sacræ, ubi plura de eo habet, sed prorsus incerta.

16. De Elpidio pauca occurrunt, nihil exploratum. Michael monachus in sæpe laudato Sanctuario Capuano hujus sancti viri festum in *ecclesia Casapuli* die 26 Maii recoli scribit. At alii alium ibi Elpidium a nostro Africano diversum celebrari putant, qui Atellensi Ecclesiæ sæculo quinto præfuisse dicitur. Istius festivitas tum in Ecclesia Beneventana, tum in oppido sancti Elpidii dicto prope Aversam, die 24 ejusdem mensis celebratur. Sed hæc difficultates absque certioribus monumentis dirimi non possunt. Elpidii Atellani reliquias in Ecclesia Salernitana asseruari affirmat Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiæ, quem etiam ab Elpidio Africano distinguit. Plura de hac re habent Bollandiani tomo V, die 24 Maii.

17. Marcus nomine tenus nobis cognitus est. Marcus Bovini in Apulia episcopus celebris est in eadem urbe et apud Beneventum, ubi festivitas ipsius die 14 Junii recolitur. Habetur et alius ejusdem nominis episcopus Ecanæ, cujus festum die 13 Octobris celebratur, ut observat Ughellus tomo VI Italiæ sacræ, ubi de episcopis Capuanis. Sed quinam illi fuerint incertum est.

18. Qui Augustinus dicitur in Vita sancti Castrensis, idem appellatur *Augustus* in Martyrologio Romano, consentientibus Ughello in Italia sacræ, Ferrario in Catalogo generali SS. Italiæ, aliisque auctoribus vulgatis. De cætero Augustinus sive Augustus plane ignotus est, nisi quod ecclesiam ipsius nomini dicatam memorat Michael monachus in Sanctuario Capuano. Fortunatus lib. iv de Vita sancti Martini Augustinum Concordiæ in Italia celebrem laudat, sed quem longe alium a nostro esse putamus. Hunc ipsum Concordiæ episcopum appellat Ughellus. Sed mirari subit quod nec apud Ferrarium in utroque Catalogo, nec apud alios sanctorum Italiæ collectores, quis quidem videre licuit, ipsius memoria occurrat, quamvis jam Fortunati tempore notissimas fuerit, quem nempe inter illustriores urbium Italiæ patronos laudatus auctor recenset his versibus:

*Si petis illud iter, qua se Concordia cingit,
Augustinus adest pretiosus, Basilisque.*

Est et alius Augustinus Aquileiensis episcopus, qui paulo post eversam a Gothis Romam floruit, eo ipso tempore quo alter Augustinus Ecclesiam Africanam illustrabat, ut ex Henrico Palladio 262 observat Norisius in Censura Garnerii, quam V. C. Antonio Magliabeco Magni Etruriæ ducis bibliothecario nuncupavit.

19. Canon celebris est apud Acherontinos, qui corpus istius in metropolitana ecclesia religiose asservatum magna devotione venerantur. At si fabulosis quæ illi exhibent actis aliqua fides præbeat, Canon iste longe alius est ab eo de quo hic agimus. Iste quippe sub Diocletiano et Maximiano martyrium consummavit, noster vero nominis sub Vandalica persecutione confessoris titulum adeptus est. Cum tamen Acherontini in istis actis suum Canonem primo in Africa episcopum fuisse dicant indeque in Italiam transmissum, ibi ab Elpidio Atellensi episcopo sepultum fuisse, conjuncti merito Bollandiani alique auctores post Michaelen monachum et Ughellum, unum ab altero distinguendum non esse. De his plura leges, si vacat, apud Bollandianos tomo VI Maii, ad diem 25 ejusdem mensis, quo beati Canonis festum Acherontia potissimum recolitur.

20. Vindonii nullam prorsus memoriam reperire licuit. Mindonii ecclesiam olim foris Capuam ur-

bem exstitisse collegit Ughellus ex charta veteri sanctimonialium sancti Joannis, inquam *Mindonii* pro Vindonii nomen irrepsisse suspicatur.

21. Castrensis inter cæteros turmæ duodenæ confessores celebrior est, imo cæteri fere omnes ex ipsius actis solummodo noti sunt, ut ex his quæ in hoc fere toto capite diximus evidens est. Episcopum illum fuisse priusquam in Italiam transferretur, aperte declarat ejus Vitæ auctor: sed eunam Ecclesiæ præfuerit altum ubique silentium. Ego vero suspicatus sum non semel, Castrensis vocabulo non viri alicujus, sed urbis episcopalis nomen designari, quod ad ipsum episcopum amisso proprio nomine, translatum fuisse. Id persuadere videtur ipsius vocabuli forma, qua locum potius quam hominem indicari prima fronte nemo non existimat. Deinde castri nomen urbibus attributum frequenter in veteribus Africae monumentis legitur, et quidem inter Patres Byzacena provincia Felix episcopus Castrensis in Notitia Africana editionis Sirmoudi occurrit.

B cum auctores quique, cum recentiores, tum antiqui, sanctum Castrensem constanter appellaverint, ab eis, sine ulla præter conjecturis auctoritate, recedere non licuit. Porro Castrensis in Campaniam apulens Suessam urbem petiit, ubi in suburbano quodam tuguriolo vitam angelicam ducens, miraculis clarus, ut narrat ejus Vitæ auctor cap. 3, excessit et vita die undecima Februarii, qua ipsius festum in Romano Martyrologio celebratur. Sepultus est in Castro-Vulturni, quod tunc ad Capuanos episcopos pertinebat, ibique sacrum ejus corpus sæculo nono adhuc servabatur, ut ex Radalperti episcopi Capuani veteri epitaphio patet, quod ex Michaelæ monacho Henschenis retulit in præmissis ad ejusdem sancti Castrensis Vitam, paragr. 2, num. 6. Postea sæculo duodecimo, excepto capite, translatum est a Guillelmo II cognomento Bono, Siciliae rege, in ecclesiam Montis Realis metropolitanam, quam evocatis e monasterio Cavensi monachis Benedictinis Calunitensis familie, pius iste princeps edificaverat. Cæterum beati Castrensis memoriam per universam Campaniæ regionem celebrem fuisse probant non solum complures ecclesiæ, quas sub ejus nomine Deo dicatas fuisse testantur Michael monachus, Ughellus, et alii passim auctores; sed etiam vetera quæque martyrologia, quæ memoriam ipsius celebrant. Ex 263 his vero aliquot Castrensem *martyrii* titulo exornant, quod scilicet multa pro Christi divinitatis confessione per-tulerit. Certe cultum ipsius vetustissimum esse evinci potest ex calendario ante annum, inquit Godefridus Henschenis, septingentesimum quadagesimum primum exorato, in quo beati Castrensis memoria recollitur. Nomen ipsius legitur etiam in Martyrologio Romano veteri, quod sub sancti Hieronymi nomine vulgatum est, quanquam recentius censeari debeat, aut saltem multis sanctorum nominibus auctum. Cætera non recensebo, quæ apud Bollandianos ad diem 11 Februarii videre licet. Laudat Petrus diaconus in libro *De Viris illustribus Casinenibus*, cap. 6, Laurentium quemdam, ex monacho Casinensi incertæ sedis episcopum, qui sæculo circiter decimo *Castrensis episcopi passionem versibus adornavit*. Denique ejusdem sancti cultus ex Italia in Siciliam propagatus est, cum sacræ ipsius reliquæ, uti supra diximus, in Montis Realis ecclesiam translatae fuerint, ubi etiam nunc religiose asservantur a nostris monachis Benedictinis, qui in hac metropolitana ecclesia perseverant.

22. Ultimus ex duodenario confessorum numero recensetur Tammarus, seu, ut alius codex habet, Zammarus, et apud Ferrarium in Catalogo sanctorum Italiæ 11 Februarii, Tomasus. Hunc Ughellus tomo VIII Italiæ sacræ, Viperam secutus, inter episcopos Beneventanos recenset. Alii tamen, quibus videri accedere Ferrarius in Catalogo laudato de 13 Octobris, Thammaram Beneventanum a nostro diversum esse sentiunt. Prioris festum die 13 Octobris ce-

lebratur Beneventi, in cujus urbis ecclesia metropolitana sacrae ejusdem sancti reliquiae sub majore altari requiescunt. Tammari vero Africani memoriam die 16 Januarii in Capuana diocesi celebrem esse scribit Michael monachus in Sanctuario Capuano, ubi observat eundem sanctum confessorum in vicu de Pontano, olim Sancti Tammari dicto, qui nunc ad Averanam diocesim pertinet, supremum diem obiisse, ibique fuisse sepultum hoc ipso loco ubi etiam nunc ejus tumulus visitur.

25. Haec sunt quae de illis sanctis confessoribus ex Africa in Italiam pulsus observare visum est operae pretium, quorum gesta, etsi rebus incertis et dubiis, aliquando etiam falsis, permista sint, intacta tamen praetermittere non licuit, cum ipsorum memoria in plerisque Italiae urbibus celebratur. Et quidem, licet nos deficeret Victoris auctoritas, neminem esse puto qui inficiari velit, Africa a Vandalis devastata, infinitos propemodum omnis sexus et conditionis homines ex hac regione in varias provincias diffusos esse, potissimum in Italiam, quae caeteris Europae provinciis paulo pacatior erat ob imperatorum praesentiam. Ex istis vero complures episcopos fuisse inde conjicimus, quod jam ante Augustini obitum, ut affirmat Possidius, tres solummodo superstites essent in Africa Ecclesiae quae suos episcopos habent. Deinde barbari episcopos acriter caeteris insequabantur, quod eos scirent praeter alios fidei orthodoxae addictiores: et quidem eos omnes non semel sub Genserici et Hunerici principatu et sedibus pulsos fuisse testatur ipse Victor. Unde licet pauci admodum hic a nobis recensiti fuerint, hinc tamen inferendum non est plures omnino non fuisse, quos omnisimam, vel quod nobis satis non fuerint noti, vel etiam quod non suppetent verisimilia saltem instrumenta quibus res ipsorum gestas illustrare possemus.

264. 24. Ex his in exemplum sit Theonestus, qui ab Hunerico ex Africa pulsus, a Damaso tamen Romano pontifice Altinensi Ecclesiae praefectus fuisse dicitur. Mirum est autem quantum in exponenda illius sociorumque fortuna varii sint auctores, qui tempora, loca, personas, resque omnes ita perturbant atque confundunt, ut nihil prorsus certi ex eorum scriptis colligi possit. Theonestos alii duos fuisse dicunt, qui in unum conflati sint; alii unicum fuisse propugnant. Inter Theonesti socios celebris est Albanus, qui apud Magontiam, superioris Germaniae urbem, contra Arianos disputans, ab iis occisus dicitur; quam fortunam expertum etiam fuisse Ursum Augustae in Rhætia volunt. Quin et nonnulli ipsummet Theonestum vellemas Arianorum manus sensisse memorant, quem nempe prope Tarvisium Italiae urbem ab illis haereticis furentibus occisum fuisse dicunt, cum aliis duobus sociis, Tabra scilicet et Tabrata. Nonnulli tamen opinantur Albanum et Ursum, atque ipsummet Theonestum, qui Verceilis potissimum colitur, ex Thebaeorum legione milites fuisse, quos incaute a posterioris aevi scriptoribus ad Arianorum tempora sumptos fuisse dicunt. Ita Ferrarius in Vita sancti Eusebii episcopi Vercellensis, qui duos Theonestos distinguit, unum Vercellensem, qui cum sociis suis Urso et Albano ex Thebaeorum legione, sub Maximiano imperatore martyrium complevit; alterum vero Altini episcopum, qui Tabram et Tabratam socios habuit. Eandem opinionem sequitur Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiae, ubi die 20 Novembris Theonestum Vercellensem commemorat, die vero 22 ejusdem mensis Theonestum Altini episcopum. At Moguntini Albanum suum Theonesti episcopi discipulum fuisse volunt, cujus pariter socii fuerunt Tabra et Tabrata, eosque *Tabruamum* et *Tabrothaamum*, quae vocabula Punica putat esse Serarius, appellat. Sed his difficultatibus enodandis, imo potius propemodum, diutius immorari non licet: qui plura cupit, adeat Ferrarii episcopi Vercellensis, viri eruditissimi, librum supra laudatum de Vita sancti Eusebii, pag. 121 et seqq., et Nicolaum Sera-

rium S. J. presbyterum, libro II Rerum Moguntiacarum, capp. potissimum 27 et 28, ubi fuse et erudite disserit de sancto Albano et sociis ejus, sub quorum nomine exstabat olim nobile coenobium ordinis nostri Benedictini apud eandem urbem constructum. Hic tamen observari velim, *Honorii* nomen in Albani vitae Historiam, sicut et in plerisque istius auctorum vitas, loco *Hunerici* irrepsisse: quod factum esse puto amanuensium inscitia, qui cum Honorii imperatoris nomen magis quam mores scirent, ipsum Hunerico, seu, ut veteres codices plerumque habent, *Hunorico*, non minus furioso Ariano quam impio tyranno, substituerunt. Hinc natae in plerisque istis gestis hae loquendi formulae: *Honorii imperatoris persecutione saviente, etc. Cum Honorius savissimus persecutor*, et aliae ejusmodi, quae occasionem aliis praebuerunt etiam pontificum nomina, aliaque immutandi quae videbant in prioribus gestis non satis Honorii temporibus congruere. Sicque res omnino perturbatae fuerunt, atque gesta illa omni sua auctoritate exciderunt.

25. Haud certiora sunt quae de Possidio Calamensi episcopo, sancti Augustini amico ipsiusque Vita scriptore, narrat cives Mirandulae oppidi in Lombardia, qui se istius sancti viri corpus habere gloriantur. Nihil quippe aliud ea de re compertum est, nisi sancti Possidionii cujusdam presbyteri aut episcopi reliquias hunc in loco saeculo non ex Apulia translatae esse, ut observavit 265 Daniel Papebrochius die 17 Martii Bollandiani, ubi ea de re fuse disserit. Sed nescio quo pacto ipsi irrepsit, ut ibi probaret Possidium a Possidonio diversum esse nomen, observasse Calamensem episcopum in Collatione Carthaginensi *Possidium* appellari, *Possidonium* vero qui cap. 127, cognit. 1, ejusdem collationis recensetur, fuisse episcopum *loci superioris*: quasi istis vocibus aliqua urbs sic appellata indicaretur. Mirum est, inquam, virum eruditum non animadvertisse Possidonium ibi memoratum, Vitalem, Donatum ac caeteros, quos ibi *loci*, aut *civitatis superioris* episcopo appellari observat, fuisse Donatistas, qui *superioris loci* aut *civitatis*, id est, ejusdem cum catholico episcopo, qui proxime antea nominatus fuerat, sedis episcopi suae sectae. Sic ibi *Faustinus episcopus catholicus plebis Sillitensis* a notario recensitus dicit: *Praesto sum*; statimque Possidonium *superioris loci*, id est Sillitensis, ex parte Donati comparuit, et dicit: *Agnosco illum*; nempe Sillitensis episcopus Donatista fassus est se agnoscere episcopum Sillitensem catholicum.

26. Denique sunt et alii confessores qui ex Africa in Italiam tempore Vandalicae persecutionis adventasse dicuntur: sed cum plerique eos ad usque Totitae regis Gothorum tempora pertigisse affirmant, satius visum est eorum exsilium ad Trasamundi persecutionem revocare.

CAPUT X.

De persecutione Vandalorum in Africa sub Guntabundo rege.

1. Exincto Hunerico, Guntabundus, sive, ut alii scribunt, Guntamundus Vandalorum in Africa imperium adeptus est desinente anno 484. Hunericus quippe, qui initio anni 477 patri successerat, annos fere octo integros regnavit. Rem accurate exponit auctor fragmenti jam laudati, quod Prosperi Chronico additum est apud Canisium tomo I Lectonius antiquae, ubi Hunericus annis 7 mensibus 10 et diebus 22 Vandalicum in Africa imperium tenuisse memoratur: quo ex loco patet ipsum idibus Decembris e vita decessisse, siquidem, ut ex eodem fragmento supra cap. 7, num. 1, collegimus, die 25 Januarii patri defuncto successerat. Porro Guntabundum Genserici ex Genezone filio nepotem fuisse scribit Procopius lib. I de Bello Vandalico, quem hunc esse Godagis a Victore Vitensi, lib. II, num. 5, memoratum, nonnulli existimant. Regnum autem obtinuit praeter Hilderico Hunerici filio, quod e Genserici liberis natu

major esset. Gensericus quippe, regni Vandalici in Africa conditor, testamento suo, ut jam a nobis observatum est, præceperat ut regnum ad illum semper deberetur qui ex sua agnatione omnium esset natu maximus.

2. Porro lis est in'ter auctores utrum iste Guntabundus inter orthodoxorum persecutores debeatur recen-eri, cum non una sit ea de re scriptorum, etiam antiquorum, sententia: Procopius lib. 1 de Bello Vandalico disertis verbis affirmat eo regnante catholicos exagitatos fuisse. *Hic, inquit, Gundemundus multis in Mauros præliis factis, tractatisque pessime Christianis, agro corpore interiit; ex quibus verbis Baronius Guntabundum a Deo e vita hominum abreptum fuisse collegit, quod persecutionem aliquandiu intermissam denuo excitasset, in qua, ut ipse putat, Eugenius Carthaginiensis, episcopus secundo e sede pulsus, in Gallias 266 amandatus est, ubi vivendi finem habuit. Eidem sententiæ suffragari videtur epistola Gelasii papæ ad Dardaniam episcopos, initio anni, uti jam observavimus, 495, proindeque regnante adhuc Guntabundo, data. In ea quippe beatus pontifex sanctum Eugenium laudat, quod cum aliis dignitatis suæ collegis Vandalorum furori pro catholica fidei defensione constanti animo restitisset, et eo ipso tempore quo hanc scribebat epistolam, resisteret; quibus verbis Gelasius, ut evidens est, et ea quæ fecerat Eugenius cum cæteris Africanis episcopis in Collatione Carthaginiensi, et ea quæ tunc regnante Guntabundo patebatur, voluit indicare. Contrariam tamen omnino sententiam amplexus est sanctus Isidorus Hispalensis episcopus, qui in brevi Vandalorum Historia totum Guntabundi regnum æra 51 his verbis concludit: *Unerico succedit Guntamundus, regnans annis duodecim. Qui statim pacem Ecclesiæ reformans, catholicos ab exilio revocavit.* Eodem fere modo loquitur Victor Tunnonensis in ipsa Africa episcopus, et Isidoro antiquior, qui hæc in Chronico habet: *Hunericus succedit Guntamundus, regnat annis duodecim, qui nostros protinus de exilio revocavit.**

3. Huc etiam revocari potest Felicis papæ epistola, quam ipsemet Baronius laudat, ad episcopos Africanos data, Dynamio et Sulfidio consulibus, id est, Christianæ æræ anno 488. In hac autem epistola pontifex, post deploratam Ecclesiæ Africanæ cladem, in qua non solum vulgus promiscuum, aut inferiorum ordinum clerici, sed ex ipsemet etiam diaconis, presbyteris, et episcopis nonnulli lapsi fuerant, modum et conditiones præscribit quibus ii, qui secundo baptismo ab Arianis polluti fuerant, ad penitentiam reciperentur. Eadem vero epistola jam antea in concilio Romano anno præcedente lecta fuerat; unde cum ejusmodi remedia fervescente persecutione requiri non soleant, verisimile est tunc temporis Ecclesiam Africanam aliqua pace, concedente aut saltem dissimulante Guntabundo, fruiam esse. Et quidem Romano huic concilio quatuor intererant episcopi Africani, qui forte a suis collegis Romam legati fuerant, ut, sicut olim Magnus Cyprianus fecerat, sedis apostolicæ sententiam circa lapsorum restitutionem sciscitarentur. Non enim fortuito huc advenisse putandi sunt. Siquidem in ea synodo nihil fere de alia quapiam re actum est quam de Africanæ Ecclesiæ necessitatibus. Quatuor porro isti antistites Africani in subscriptione bus appellantur Pardalius, Rusticus, Donatus et Victor; at ibi quibusnam Ecclesiis præfuerint, vel ex qua fuerint Africae provincia, non indicatur. Si tamen conjectura uti liceat, cum eos conventui Carthaginiensi sub Hunerico interfuisse verisimile sit, sedes eorum ex Notitia Africana erui poterunt. In ea autem unicus *Pardalius*, qui Macomadiensis Ecclesiæ in Numidia episcopus fuit, recensetur. *Rusticus* vero duplex occurrit, primus Typasensis in Numidia, alter Tectitanus in Byzacena. At vero cum Donati ibidem novemderim, et Victores viginti duo recesserant, quinam ex istis concilio Romano adfuerint, non nisi temere divinari potest.

4. Cæterum etsi variæ auctorum sententiæ quas modo de Guntabundi persecutione protulimus, ita a se invicem dissite videantur, ut difficile fuerit eas componere; eas tamen utcumque tolerari posse arbitror, si ad ea attendamus quæ 267 de re Guntabundo referuntur in Tyronis Prosperi Chronico, seu potius, ut ipsum appellat Henricus Norisius lib. 1 Historiæ Pelag., c. 21, in nobili fragmento appendicis Chronici Prosperi, quod, ut jam diximus, ex ms. codice Augustano edidit Henricus Canisius tomol. 1 Lectionis antiquæ. Integram porro hujus auctoris locum exhibere opere pretium est cum apertissimum sit ad ea componenda quæ de Guntabundi regno apud auctores antiquos contraria videntur. Sic verum se habet: *Post eum, Hunericum scilicet, regnavit Guntamundus, Gentunis ejusdem Hunerici regis fratris filius, annos undecim menses novem dies undecim: qui tertio anno regni sui cæmeterium sancti martyris Agilei apud Carthaginem catholicis dare præcepit, Eugenio Carthaginiensi episcopo, ab eodem jam de exilio revocato. Decimo autem anno regni sui ecclesias catholicorum aperuit, et omnes Dei sacerdotes petente Eugenio Carthaginiensi episcopo, de exilio revocavit. Quæ ecclesiæ fuerunt clausæ annos 11 [lege 10 ut infra] menses 6, dies 5, hoc est ab octavo anno Hunerici, id est, ex die vii idus Februarii usque in decimum annum regis Guntamundi, in diem iv idus Augusti, in quo completi sunt supradicti anni 10 menses 6 dies 5; qui memoratus Guntamundus rex postmodum vixit annos duos mensem unum. Hæc inficiabitur nemo, scripta fuisse ab homine accurato et diligenti, qui certe rebus gestis videtur interfuisse, ut menses et dies ipsos ita studiose designare potuerit. Ex hoc autem fragmento colligitur Guntabundum tertio saltem regni sui anno catholicis fuisse, quibus alias ecclesiam in ipsa urbe regia habere non permisisset; imo et ipsummet Eugenium ei fuisse acceptissimum ex eo patet, quod ipsum longe ante cæteros orthodoxos antistites ab exilio revocaverit; ac postmodum ipsius precibus, cæteris quoque episcopis, post restitutas ipsis ecclesiis, redire permisit in suas sedes. Hinc tamen inferre non licet prioribus Guntabundi regni annis persecutionem in Africa cessasse, quam inchoatam saltem permisisse multo verisimilius est, idque Arianis fidentibus ad multa audendum sufficiebat: imo cum plane revocata non fuerit ante decimum ipsius regni annum, ut ex laudato fragmento colligitur, toto hoc temporis intervallo catholicos ab Arianis pessime habitos, ac multa et gravia pertulisse nemo diliteri potest qui apud Victorem Vitensem legisse meminert ipsos rege etiam crudeli, scilicet Hunerico, crudeliores fuisse, *Crudelius*, inquit ille libro v, numero 11, *Arianorum episcopi, presbyteri et clerici, quam rex et Vandali saviebant.**

5. Certe ex Fulgentii Vita patet persecutionem Arianorum non semel istis temporibus recruduisse. Cum enim ipse Fulgentius cap. 4 sese recepisset in monasterium quod a beato Fausto episcopo, non longe a sua cathedra relegato, fuerat edificatum in ipso exsilio sui loco; inde abire coactus est, quod nata rursus talis persecutio fidei fuerit, inquit Vitæ auctor capite octavo, *quæ sanctæ memoriæ Faustum episcopum cogeret per diversas latebras commigrare, nec in ipso monasterio jugiter sineret requiescere.* Hanc tamen persecutionem adversus episcopos potissimum commotam fuisse patet ex eo quod Fulgentius paulo post sese in vicinum monasterium cui Felix abbas ipsius amicus præerat, recepisse dicitur, in quo ab Arianorum insultibus plane securus fuit. Unde cardinali Baronio facile sub-cribimus asserenti hanc tempestatem in sacerdotes speciatim fuisse excitatam, quod complures 268 catholicos, qui, urgente savissima Hunerici persecutione, iterato baptismo ab Arianis polluti fuerant, ad penitentiam juxta concilii Romani decretum et Felicis papæ epistolam receperant. Hinc Felix Arianum presbyter Felicem abbatem et Fulgentium acius persecutus est, quod eos, uti ob-

servat Vitæ auctor cap. 10, ad occulte reconcilian-
tos, quos ipse perverterat, advenisse in suam pa-
triam suspicaretur.

6. Verum eidem Baronio assentiri non possumus,
complurium martyrum necem sub Guntabundi per-
secutione factam referenti, quos nempe anno circi-
ter 490 martyrium perulisse scribit passim in notis
ad Martyrologium Romanum, incaute hac in re Pe-
trum Galesinium secutus, qui varios martyres, quos
sub antiquis principum ethnicorum persecutionibus
in Africa passos fuisse longe verisimilius est, ad Van-
dalorum tempora absque legitimo fundamento revo-
cavit. Facum fecit eruditissimo cardinali Galesinio
laudans codicem manuscriptum antiquum in quo san-
ctorum istorum memoria inscripta haberetur in ve-
teri martyrologio : quod quidem negare noluerim ; at
si non me fallit conjectura, nihil aliud præter nuda
martyrum nomina in eo codice habebatur : ex qui-
bus complures, qui in Africa passi laudabantur, Van-
dalicæ persecutioni pro suo arbitrio, conjectationibus
suis plus æquo indulgens, ille auctor attribuit, ut de
nonnullis jam non semel observare Joannes Bol-
landus, ejusque sinceræ eruditionis sacræ amantissi-
mi continuatore. Ex iisdem vero aliquot in exem-
plum huc proferre visum est, ne quis, ejusmodi au-
ctorum testimonio fide leviter habita, incaute in
errorem labatur.

7. Die 27 Januarii Galesinius hæc habet : *In
Africa sanctorum martyrum Datii, Reatrii, Emiliani,
Archimini, Armati, Cari, Aviti et Adjuti, qui, Vandalis
Ecclesiam Dei oppugnantibus, pro Christi fide fortiter
dimicatione suscepta, martyrii coronam acceperunt.*
Laudat pro hac re confirmanda martyrologium vetus
manuscriptum, quod quidem reverè ab ipso visum
fuisse ultro assentiar, sed in quo laudata martyrum
nomina absque ulla persecutionis Vandalicæ men-
tione inscripta erant. Certe in veteri martyrologio
sub sancti Hieronymi nomine vulgato, quod ex com-
pluribus exemplaribus editis et manuscriptis edidit
V. C. Franciscus Maria Florentinus nobilis Lucen-
sis, habentur iidem martyres diebus 26, 27 aut 28
Januarii, paulo tamen mutatis quorundam nomini-
bus ; imo et nonnulli ex iis ibi extra Africam passi
commemorantur. De quibus, si lubet, consule hunc
auctorem, et Bollandum ad 27 Januarii diem. Idem
dicendum est de sanctis *Verulo, Secundino, Servulo
et sociis viginti*, quos 21 die Februarii Adrumeti in
Africa sub Vandalorum persecutione coronam insigniter
donatos fuisse idem Galesinius scribit. Ex istorum
viginti martyrum numero *Siricium, Felicem, Satur-
ninum et Fortunatum* Baronius nominat, qui quidem
recensetur in variis antiquis martyrologiis apud Flo-
rentinum et Bollandianos eadem die, sed absque
ulla temporis nota ex qua conjici possit eos sub
Vandalis potius quam sub aliorum principum perse-
cutionibus occubuisse.

8. Ulterius processit idem Galesinius ad diem 23
Maii, ubi ex cod. ms., ut ipse ait, et ex Victore lau-
dat *Quintium, Lucium et Julianum, qui in persecutione
Vandalicæ, pro pietate catholica susceptis fortiter con-
certationibus, ut fortissimi Dei milites coronis pro victo-
ria donati sunt.* Eosdem martyres adoptavit Baro-
nius, nisi quod pro Quintio, aut Quinto *Quintianum*
269 substituit, ut istius nominis antititem a Vic-
tore Vitensi libro II memoratum inveniret : sed hæc
absque ullo vel probabili fundamento, ut patet ex iis
quæ de istis martyribus Florentinus et Bollandiani
ad eandem diem observaverunt. Cæterum cum pro
asserendis Vandalicæ persecutioni istis martyribus
Galesinius Victorem laudaverit, qui tamen, ut cer-
tum est, nihil prorsus de iis habet, quidni etiam ei
fidem denegemus martyrologium ms. laudanti, quod
a cæteris omnibus adeo discreparet. Mala tamen fide
cum egisse credere nolim, sed quod plus æquo indul-
serit conjectationibus excusari non potest, ut potè
qui adeo levi fundamento martyres, ea solum ratione

A quod in Africa passi dicerentur, ad Vandalicam per-
secutionem revocaverit.

9. Eandem censuram meretur cum die 14 Martii
Petrum et Aphrodisium sub Vandalis in Africa mar-
tyres laudat, apud Victorem Uticensem, ut ipse ait
in adnotationibus, memoratos. De illis enim apud
laudatum auctorem altum ubique sentium. Ex hoc
tamen Galesinii loco Baronius eisdem martyres anno
circiter 490 consummatos fuisse scribit, laudatque
hanc in rem Usuardum. At neque Usuardus, neque
alii martyrologiorum scriptores apud Florentinum
aut Bollandianos, qui istos martyres memorant,
Vandalicæ persecutionis meminere ; imo nec Aphro-
disium seu Eufrosium usquam Petro conjungunt. Sed
istos omnes martyres, quos ex Galesinio aliisque
similibus auctoribus recensimus, ad Vandalicam
persecutionem non pertinuisse, vel ex eo convinci po-
test, quod eorum memoria in vetustissimis martyro-
logiis apud Florentinum laudatis passim habeatur :
in istis enim ne unus quidem ex illustrioribus illis
sanctis viris, quos sub Vandalis in Africa claruisse
certo scimus, occurrit. Quis vero sibi persuadeat
Deogratias, Eugenium, Lætum, Maximam, sanctos
monachos septem, duos Frumentios, aliosque ejus-
modi celeberrimos confessores et martyres in iis
ipsis Fastis desiderari, in quibus alii complures ignoti
quos sub eadem persecutione passos putant, admissi
fuisse? Haud certiora sunt quæ de *Florentio*, apud
castrum Tyle sub persecutione Vandalicæ passo, nar-
rat Andreas Saussayus in martyrologio Gallicano,
diebus 23 Maii et 27 Octobri, ubi istum martyrem
*super ingens saxum in flumine positum aratri vomere
truncatum* fuisse scribit, cujus sacrum caput miro
modo in insulam Barbaram prope Lugdunum adve-
ctum, ibi honorifice asservari testatur.

10. Cautius itaque egit illustrissimus cardinalis ad
decimum octavum Februarii diem, ubi *Lucium, Sil-
vanum, Rutulum, Crassicum, Secundinum, Fructulum
et Maximum* Africæ quidem restitutos fuisse dicit ex
sæpius laudato Galesinii codice manuscripto, sed
quos tamen incerto et tempore et loco passos fuisse
confitetur : quamvis Galesinius ipse eosdem, exceptis
Classico, Secundino et Fructulo, de quibus nihil habet,
sub *Vandalica persecutione crudelissime cruciatis,
et tormenta et necem pro catholica fide fortiter subiisse*
indubitanter asseruerit, aliorum etiam eorum dignita-
tibus ; nam tres priores et ricos, Maximum vero mo-
nachum fuisse dicit. Ghinius plus au-us est, qui
omnes omnino eidem attribuit Vandalicæ persecu-
tioni : cum tamen nihil aliud ex antiquis martyro-
logiis a Bollandianis et Florentino laudatis colligi
possit, quam istos martyres in Africa celebres fuisse.
De his laudatos auctores, si vacat, consule ad
dies 17 et 18 Februarii. Aliud item exemplum profe-
rendum est, 270 ex quo patebit ipsummet Baro-
nium non multum laudato Galesinii martyrologio
adhesisse. In vulgatis martyrologiis die 14 Januarii
commemoratio fit sancti Euphrasii episcopi, de quo
Galesinius, ut alias, fidenter dixit : *In Africa sanctorum
martyrum Euphrasii episcopi, Cyriaci diaconi et
sociorum, qui a Vandalis pro catholice fidei defen-
sione teterrimis excruciatii suppliciis, nobili martyrio
coronati sunt.* In notis vero monet pro Euphrasio
legendum esse *Eustrathium*, ut ipsum cum *Eustratio*,
aut, ut alii scribunt, *Eustachio*, Suffetano episcopo,
qui sub Genserico passus apud Victorem Vitensem
memoratur, confunderet. At Baronius nihil ad textum
aut ad notas Galesinii attendens, Euphrasium hic
laudatum suspicatur hunc esse *Euchratium* cui sanctus
Cyprianus scripsit epistolam 61, quique in con-
cilio Rebaptizantium sub *Thenitani episcopi* nomine
sententiam dixit.

11. Fatendum tamen est alios ante Galesinium
auctores existitisse qui martyres aliquot Africanos
Vandalicæ persecutioni absque legitimo fundamento
attribuerunt. In his Petrus de Natalibus episcopus
Equilinus longe antea id commiserat in Catalogo

sanctorum. Cujus rei exemplum habemus in sancto Aquilino sociisque ejus, de quibus lib. II, cap. 44, sic scribit: *Aquilinus, Geminus, Eugenius, Martianus, Quintus, Theodotus et Tryphon martyres apud Africam sub persecutione Vandalica præclarissimo martyrio coronati sunt die II nonas Januarii, ut dicit Ado.* Quæ verba Galesinius, Maurolicus et Canisius ambabus, ut aiunt, manibus exceperunt. Baronius in notis Adonem pro hac re ex Petro laudat. Sed hæc nusquam, quod quidem sciamus, Ado scripsit. In martyrologiis Florentinii et aliis a Bollandi laudatis, in Africa eorum fieri commemoratio dicitur, sed nec tempus, nec locum passionis indicant. Cæterum nonnulli præter eos quos laudavimus, fortasse occurrunt martyres quos incaute recentiores illi ad Vandalicam persecutionem revocare conati sunt. Sed de his plura scribere supervacaneum existimamus, cum ea quæ protulimus sufficientia ad præmiandos lectores contra inanem horum auctorum conjecturas. De istis autem paulo fusius hic agere visum est, quod ipsorum martyrium Baronius anno circiter 490 passum consignaverit, quos tamen, etsi sub Vandalis passos fuisse constaret, ad Guntabundi tempora non debuisset revocare. Non enim ille ita unquam adversus orthodoxos exarsit, ut ipso regnante tam sæva persecutio excitata fuisse affirmari possit, quem e contrario persecutionem sedasse certo scimus. Et quidem ante annum 490 jam Eugenium ab exilio revocaverat, eique restitui præceperat sancti Agilei cœmeterium.

12. Sed qualiscunque fuerit Guntabundi regis erga catholicos indulgentia, hi tamen non ita ab Ariano- rum insultibus securi erant, ut eorum furor aliquando non fuerit experti. Id patet ex sancti Fulgentii exemplo: cum enim ille et Felix abbas sedem mutare coacti, quod subito barbaricæ multitudinis provincia turbaretur incursum, in pagum Siccensem devenissent, ibi a presbytero quodam Ariano contumeliis et verberibus affecti, gloriosæ confessionis coronam obtinere, ut narrat Vitæ Fulgentii auctor. Id vero contigisse cum nulla adversus catholicos commota esset persecutio, saltem aperta, ex eodem Vitæ scriptore facile colligitur, attestante, cap. 11, Carthaginensem Arianae sectæ episcopum eo animo fuisse, ut Fulgentium vindicare ob acceptas injurias paratus esset, 271 si ipse Fulgentius voluisset ad eum querelas referre adversus presbyterum Ariano: quod sane episcopus Ariano fervente persecutione non fuisset ausus. Sed operæ pretium erit integram hujus confessionis narrationem exhibere ex sæpe laudato Vitæ auctore, ipsiusmet Fulgentii discipulo, postquam pauca de ipso Felice abbate præmiserimus.

13. Felix abbas erat illius monasterii in quod Fulgentius, ut supra diximus, post aliquantam in Fausti episcopi cœnobio moram, sese receperat. Tanta autem erat modestissimi abbatis humilitas, ut Fulgentium, statim atque monasterium ingressus fuit, in sui ipsius locum cæteris præesse voluerit; nec a cœpto destitit, donec Fulgentium saltem socium dignitatis et sollicitudinis participem fecerit, ita ut uterque monasterii abbas esset, ut narrat sæpe laudatus Vitæ auctor. *Igitur, inquit cap. 8, Fulgentium, Felix abbas cum gaudio suscipiens, impari- que se ejus virtutibus sciens, et nomen et potestatem ei tradidit abbatis. Ille plenus studio humilitatis recusabat privilegium potestatis: et post multa certamina pietatis, ex consensu totius congregationis, passus violentiam curiatis vix consentit esse collega boni consortis. Ita duo viri sanctissimi. . . jugum bonum gubernandæ congregationis excipiunt. . . Unus eorum, beatus videlicet Fulgentius, docendis fratribus peculiariter vacabat, alter in quotidiano ministerio sollicitus laborabat. . . nihil alter sine consensu alterius faciens, etc.* Sed jam utriusque pro lide certamen referendum est.

CONFESSIO

FELICIS ABBATIS ET S. FULGENTII POSTEA RUSPENSIS EPISC.

274 CAPUT XI.

De persecutione Trasamundi Vandatorum regis in Africa.

1. Trasamundus post fratris sui Guntabundi mortem Vandatorum in Africa regnum adeptus est anno 496, ut contendit euditus Norisius libro II Historiæ Pelagianæ, capite 24, qui ex fragmento jam non semel laudato, cujus verba capite præcedenti retulimus, Guntabundum die 24 Septembris anni 496 e vivis abiisse probat; tametsi Baronius, Petavius alique viri docti, Guntabundi mortem anno præcedenti consignaverunt.

2. Persecutionem a Trasamundo rege adversus orthodoxos excitatam fuisse nemo unquam in dubium revocavit: at quænam illa fuerit, vel quousque progressa, aut quive in ea confessoris vel martyres passi fuerint, non est adeo certum, cum istorum temporum auctores non satis accurate eam descriperunt. Certe Trasamundum, quem alias multas laudabilibus exornat, plus astu quam vi aperta in catholicos egisse tradit Procopius libro I de Bellis Vandalico, ubi hæc habet: *Frater Trasamundus successor, ei, scilicet Guntabundo, sui, forma, ingenio, animique magnitudine excellens, Christianos vero ad patrium sibi dogma transferre cupiens, non vix in corpora incescit, ut priores, sed honores magistratusque ostentans, pecuniæ quoque largus, inobsequentes qui essent nosse dissimulans. Quin et si qui aut consilio, aut fortuna gravibus delictis se implicuerant, his sectam mutantibus impunitatem cœminum dabat.* His Procopii verbis utitur Baronius ad annum 495 ut probet Eugenium Carthaginensem episcopum sub Guntabundo in exilium ejectum fuisse, cum verisimile non sit, ut ipse ait, principem quem scriptores catholici tot egregiis dotibus exornatum prædicant, quemque Fulgentius ipse, qui sane Trasamundum probe noverat, regem parente meliorem appellat, auctorem fuisse ut vir sanctissimus in tam longinquis regiones ejiceretur. At certioribus, ut nobis videtur, momentis supra capite 8 demonstravimus, Eugenium revera a Trasamundo exilio multatum fuisse; nec argumenta quæ ibi protulimus Procopii verbis eleventur, nec ipsis adversatur beati Fulgentii auctoritas. Procopio quippe ignotum non fuit multos confessores a Trasamundo in exilium ejectionis fuisse; quod et si ipse ignorasset, id sexcenti alii auctores contestarentur, ut Baronius ipse non inficiatur. Fulgentius vero eo ipso tempore quo Trasamundum laudato elogio donavit, ipse cum cæteris Byzantæ provinciæ antistitibus e patria et sua sede extorris erat.

3. Porro certum est longe ante annum 508, quo Fulgentii ordinationem celebratam fuisse contendimus, persecutionem adversus catholicos a Trasamundo inchoatam fuisse, cum scilicet edicto vetuisset ne episcopi novi in demortuorum catholicorum sedes promoverentur: nec nisi cum istam legem transgressi fuissent Byzantini Patres, a rege in exilium abire jussi sunt, 275 Fulgentium vero non statim post promulgatum interdictionis edictum fuisse ordinatum, ex ipso Fulgentii discipulo illius Vitæ auctore discimus, qui cap. 16 sic de illo edicto loquitur: *Tunc regalis auctoritas episcopos ordinari prohibuerat, nec viduatis plebibus providere pastores licebat.* Nec statim ei contradixere catholici antistites. Siquidem, ut idem auctor observat, Fulgentium, quem episcopum habere vicinæ Ecclesiæ vehementer desiderabant, securus hujus interdictionis tempora in monasterio transiebat. Ordinationes quippe celebrare non tentaverunt orthodoxi, dum complures Ecclesiæ viduatae pastoribus fuerant. Postquam, in-

quod idem auctor, sacra turba pontificum qui remanserant, communicato inter se consilio, defini'erunt aduersus præceptum regis in omnibus locis ordinationes celebrare pontificum.... si repente communis assumptio, presbyteros, diaconos, et si quos inueniret lectio, rapere, benedicere, consecrare certatim locis singulis properantibus. Latebit interea Fulgentius, nec in monasterium reuersus est, dum cathedris quam maxime proximis episcopos haberi proprios existinavit. Cum itaque longe ante annum 508 cessauerint ordinationes, quod verisimile non sit intra unius aut alterius anni intervallum tot episcopos e vivis abiisse, ut præsentis periculo novorum ordinatione provideretur; istud interdictionis edictum a Trasamundo regi initio latum fuisse conijcimus. Quin et iuxta Baronii sententiam, qui anno 504 sancti Fulgentii episcopatus initium consignat, Eugenius nomen post declaratam aperte persecutionem in exsilium pulsus dei potest. Nec insolens cuiquam videbitur, Eugenium, quem præ ceteris aversabantur Ariani, Trasamundi jussu exsilio fuisse positum, quod et Gundobondus auctor fuisse catholicos antistes ab exsilio revocandi, et ipse Carthagine catholicam religionem palam profiteretur.

4. Cæterum hanc regis præceptionis transgressio- nem locum et occasionem aperte persecutioni præbuisse innuit sæpe laudatus auctor Vitæ sancti Fulgentii cap. 16. Id qui, pe facinus aggressi sunt episcopi Byzacænæ provinciæ, quod cogitent, aut regis iracundiam, si qua forsitan existeret, mitigandam, quo facilius ordinati in suis locis vel plebibus viverent; aut si persecutionis violenta nascerentur, coronandos etiam fidei confessione, quos dignos inveniebant promotione; ministerium vero suum facilius impleturos atque inter ipsas tribulationes propriis plebibus solatia præstituros. Sed contrarium omnino evenit. Nam succedente, inquit idem auctor, majore tristitia, versa fuit in publicos lætus ordinationis assumptæ lætitia. Excaudit nempe Trasamundus ob violatam a se latam legem, statimque cunctos antistes exsilio multandos decrevit.

5. Primos iræ conditiæ regis impetus pertulit Victor ipsius provinciæ Byzacænæ primas, qui omnium prior a regis servis exeuntibus captus Carthaginem adductus est. Sed ne deesset, inquit Fulgentii Vitæ auctor cap. 17, fidei catholicæ contra Arianos fidelissimus prædicator, Deus in tempore tribulationis abscondere noluit vis electionis, sanctum videlicet Fulgentium, quem Ruspenses a Vic ore primatate in itinere constituto petierunt, ut sibi ipsis a vicinis episcopis in antistitem ordinari permitteret, quod annuente Victore statim factum est. anno scilicet 508, et ex ipsius Vitæ auctore colligit Henricus Norisius libro II Historiæ Pelag., c. p. ultimo, quod anno videlicet 533 idem sanctus e vivis excesserit ipsismet Januarii calendis 276 cum Ruspensem sedem per annos viginti et sex obiivisset.

6. Quænam quo fuerint beatissimi hujus viri in episcopatu virtutes, fuse exponit sæpe laudatus Vitæ auctor cap. 18, nec ab re erit eas brevi hic commemorare, cum his sese ad gloriosæ confessionis coronam commaraverit beatissimus antistes. Suscepit episcopatum, inquit Vitæ auctor, sine aliqua ambitione.... nec ita factus est episcopus, ut esse desideret monachus; sed accepta pontificis dignitate, professionis præteritæ servavit integritatem. Servata vero professionis integritas plus ornavit pontificis dignitatem. Nunquam denique pretiosa vestimenta quæsitit, aut quotidiana jejunia prætermisit, aut conditos suaviter cibos, vel inter hospites manducavit, aut discumbendo saltem requiescere, et resolvere rigidum propositum voluit; sed una tantum vilissima tunica, sive per æstatem, sive per hiemem, patienter indutus. Orario quidem, sicut omnes episcopi, nunquam utebatur. pelliceo cingulo tanquam monachus utebatur. Sic.... ambitionem vestium fugiebat, ut nec ipsa calceamenta suscipiens clericorum, aut ultimis caligis in tempore hiemis, aut caligulis in tempore æstatis uteretur. Intra monasterium sane interdum

A solcas accipiebat, frequenter nudis pedibus ambulabat. Casulam pretiosam vel superbi coloris nec ipse habuit, nec monachos suos habere permisit.... Sua autem continentia, Deo teste, fiduciam gerens, in qua tunica dormiebat, in ipsa sacrificabat: et tempore sacrificii multum esse corda potius quam vestimenta dicebat. Huic beatissimo sacerdoti nullus aliquando extorsit in justis generis carnes accipere, sed sola simpliciter olera, pisanas et ova, quandiu fuit juvenis sine oleo; postquam vero senuit, superfuso oleo manducavit, ideo oleum persuasus accipere, ne caligo prævalens oculorum, lectionis impediret officium. A vino autem sanus semper abstinuit.... Antequam vigiliæ nuntiarentur a fratribus, ipse se. per corde et corpore vigilans aut orabat, aut legebat, aut dictabat, aut cuiuscunque spirituali meditationi solus vacabat... Ad agendas cum servis Dei vigiliis interdum descendebat, sed privatas apud se vigiliis, studiis quibus dixi, multo laudabilius exercebat. Ita erant Fulgentii deliciae, quare, uti prosequitur idem auctor cap. 19, in nullo loco visus est unquam sine monachis habitare. Cumque Ruspensi Ecclesiæ fuisset præfectus, hoc primum beneficium a suis civibus impetravit, ut sibi monasterium edificaretur. Idque non longe ab ecclesia conditum fuit, Ruspenses certatim ad hoc ædificium sumptus conferentibus, inter quos potissimum Posthumianus christianissimus et inter suos nobilissimus laudatur, quod agrum ad id opus aptissimum sponte beatorum pontifici obtulerit.

B 7. Cum itaque sanctissimus antistes totus gregi suo pascendo incumberet, ac simul vitæ monasticæ exercitiis ad martyrium erudiretur, repente, inquit Vitæ auctor cap. 20, diriguntur ministri regulis furoris, ut detentus etiam ipse cum cæteris in exsilium Sardiniae confessor Christi nobilis truderetur. Abductus velociter.... tristitiam gaudivio majore vincebat, quod tam gloriosæ confessionis esse particeps inchoabat. Comitibus ergo monachis simul et clericis, magister egregius utriusque professionis cæci, stentibus omnibus lacris, de cathedra honoris ad locum certaminis properavit. Carthaginem adductus, munera, quæ sibi a fidelibus oblata fuerant, monasterio suo, quod a quo Ruspas construere cœperat, profutura mandavit. Ipse vero navim crucifixo corde et corpore nudus ascendit. Constitutus in exsilio nihil de consueta vivendi severitate remisit, atque eandem quam in monasterio 277 duxerat vitam, quoad licuit, cum paucis monachis, qui ipsum comitati fuerant, studuit exercere; quin et duobus episcopis, Illustri, scilicet et Januario, ut secum habitarent adductis, similitudinem magni ejusdem monasterii, monachis et clericis adunatis, sapienter effecit. Post aliquot vero de strictissima Fulgentii severitate ejus vitæ disciplina sic concludit auctor: Quis illius habitations dignæ expleret laudes? Domus illa tunc Carthagine civitatis oraculum fuit. Illuc enim veniebat afflicti percipere remedium consolationis, ibi gerebantur inter discordantes pacis et concordiæ pacta fidelia, divinam volentibus audire diligentem lectionem, ministrabat ibi Dominus plenissimæ expositionis ædificationem. Delectabat nobiles viros, si fieri posset, quotidie beatum Fulgentium cernere disputantem, etc. Hæc paulo fusius ex Vita sancti Fulgentii del bare visum est, cum vix quidquam aliud de ista Trasamundi persecutione in aliis auctoribus antiquis habetur. Sed nec tanti viri egregias virtutes prætermittere licuit, quantum, teste ipsius vitæ auctore, vel sola fama tempore persecutionis Carthagine:is Ecclesiæ populus recreabat, et provocabat ad majora gaudia, quod scilicet catholica fides in tanto pontifice, qui cæterorum erat et ingenium et lingua, de hæresi ejusque fantoribus gloriosa triumpharet.

C 8. Hic vero locus esset inquirendi quantus fuerit istorum confessorum numerus qui pro fidei veritate a tyranno hac tempestate exagitati fuerunt. Sexaginta et eo amplius episcopos tunc catena ligatos exsiit fuisse refert sæpe laudatus Vitæ auctor, præter monachos et clericos complures, qui, ut ex eodem auctore colligitur, antistes suos in exsilio fuerunt secuti. Et

quidem. *Felicianus*, Fulgentii postea in sede Ruspensi successor, apud Sardiniam cum beato pontifice presbyter exsul habitaverat, ut ex Vita prologo patet, quin et ipse Vitae auctor, quem Chiffletius alique viri eruditi Ferrandum, celebrem Ecclesiae Carthagenensis diaconum, esse existimant, non semel indicat se ex eodem confessorum sodalitate fuisse. Caeterum longe plures episcopos quam iste auctor, ex Africa in Sardiniam tunc temporis pulsos fuisse tradunt alii scriptores etiam antiquissimi. Solos enim Byzacena provinciae antistites memorat idem auctor; alii vero eos etiam qui ex aliis provinciis ejecti fuerant recensent. Certe Victor Tunnensis in Africa episcopus, qui vivente Justiniano floruit, disertis verbis affirmat in Chronico, ex omni Africa centum viginti episcopos a Trasamundo in exilium detrusos fuisse. Haec sunt ejus verba: *Trasamundus, Ariana insania plenus, catholicos insectatur, catholicorum ecclesias claudit, et in Sardiniam exilio ex omni Africana Ecclesia centum viginti episcopos mittit*. Eadem habet Isidorus in brevi Vandalorum Historia aera 526. Totidem recenset auctor Historiae miscellae, quae vulgo Pauli diaconi nomine inscribitur. Quinque superadjuncti Siebertus et Marianns Scotus. At Hermannus Contractus triginta et ducentos episcopos a Trasamundo in Sardinia variisque insulis afflictos fuisse commemorat. Idem fere habent alii istius aevi scriptores, quos singillatim recensere nihil juvat; at vel ex solo Eugenio Carthagenensis exemplo patet aliarum etiam, praeter Byzacenam, provinciarum episcopos e suis sedibus a Trasamundo ejectos fuisse.

9. Id autem potissimum nos movet, quod tantorum virorum 278 ferne omnium non solum res gestae, sed ipsa etiam nomina prorsus ignota nobis sint. Quae vero de iis colligere licuit ex antiquis Africanæ Ecclesiae monumentis, haec sunt. Primo ex Vita sancti Fulgentii cap. 16 certum est, Victorem totius Byzacena provinciae primatem, omnium primum in exilium trusum fuisse. *Regis*, inquit auctor laudatus, *commota savitia cunctos jam decreverat exilio mancipandos, in ipsum primum ordinatorem, id est primatem, nomine Victorem, procedente sententia, qui jam a servis regis exenitibus captus ducebatur ad Carthaginem*, etc. Hunc Victorem eum ipsum esse tenet Chiffletius qui sub Victoris Vitensis nomine notissimus, persecutionis Africanæ historiam descripsit. Quo id fundamento conjiciat vir eruditus, diximus in admonitione praevia ad eandem Historiam num. 6, ubi etiam observavimus Victorem primatem hic memoratum, quisquis ille tandem sit, in exilio excessisse et vivis. Victori caeterisque Byzacena antistitibus in exilium tradendis paulo post adjunctus est ipse Fulgentius, eaque de causa, ut narrat Vita auctor cap. 20, a ministris regalis furoris detentus Carthaginem adductus est. Duos item ex iisdem sanctis confessoribus episcopos memorat idem auctor capite laudato, illustrem scilicet et Januarium, qui Calari, ut superius a nobis observatum est, communem vitam cum Fulgentio ducebant. His dubio procul accensendus quoque est Quodvultus episcopus, qui in synodo Juncensi (sic quippe scribendum esse ex veteribus codicibus miss. constat, et ex eo quod Juncensis, non vero Vincensis civitas in Byzacena occurrat) Fulgentio priorem locum praeripere conatus est, quem ei vir sanctus postea in consilio Sufetensi ultro cessit. Denique ejusdem Vitae capite ultimo duo item episcopi recensentur, ex confessorum, uti videtur, numero. Ii sunt Dacianus Byzacena primas, et Ponticanus, seu, ut alii habent, Pontianus episcopus Thenitani Ruspae properaret, idem vir sanctus conspicuus visus est, eique suum successorum jam ordinatum esse declaravit. Certe de Daciano nulla videtur esse difficultas; cum enim primatis dignitas in Africa omnium ordinatione seniori episcopo provinciae deferri solet, Dacianus Fulgentio, qui nunquam primas fuit, ordinatione prior esse debuerat, proindeque cum caeteris in Sardiniam re-

legatus. Et quidem is ipse est Dacianus, ni fallor, qui in epistolis monachorum Scytharum quas modo laudabimus, inter Byzacenos Patres primus omnium recensetur. Major est de Ponticano difficultas, nisi beati et sanctitatis tituli, quos huic antistiti, quod alias non solet, tribuit Vita Fulgentii auctor, videantur probare hunc episcopum et Confessorum numero fuisse, et quidem ex iis qui majori sanctitate eminebant, ut ex Vita textu colligitur. *Recole*, inquit auctor ad Felicianum Fulgentii successorem, *visionem fidelissimam beati Ponticani Thenitani episcopi*, etc., *cui beatiss. Fulgentius per tempus quietis apparuit, et asfabili, sicut solebat, aspectu salutans amicabilem: Quo, inquit, nunc sanctitas tua velociter ambulat? Cui*, etc.

10. Pontianum item et Byzacena provincia episcopum habemus; qui statim post reditum et Sardinia concilio Juncensi interfuit. Sed an idem ipse sit quum num. praecedenti laudavimus, non satis nobis constat. Sane et ipse Ponticanus nonnunquam appellatur, ut patet ex epistola Bonifacii episcopi Carthagenensis ad Liberatum primatem caeterosque Byzacena provinciae antistites. Baronius 279 ad annum 546 laudat epistolam Pontiani episcopi Africani ad Justinianum Augustum de celebri trium Capitulorum quaestione. Ex qua quidem epistola, quod a Pontiano nomine complurium episcoporum conscripta fuerit, colligit Chiffletius, ipsum ejus scriptorem provinciae primatem fuisse, et forte hunc ipsum Pontianum, quem ex Fulgentii vita et ex synodo Juncensi laudavimus. Sed etsi id non adeo constat, certum est Pontianum, seu Ponticanum, qui concilio Juncensi interfuit, et confessorum numero fuisse, sicut et Restitutum ejus collegam, qui ambo et laudata synodo ad Carthagenense concilium, quod statim post ordinationem suam convocavit Bonifacius, nomine totius provinciae Byzacena antistitum legati fuerunt. His denique confessoribus certo certius accensendus quoque est Liberatus, ejusdem provinciae Byzacena primas, quo nomine statim post reditum ab exilio saepe laudata synodo Juncensi praefuit. De his vide tom. IV Concilii editionis Labbeanae, col. 1627 et sequentibus.

11. Plures item ex iisdem sanctis confessoribus noti sunt nobis occasione monachorum Scytharum, qui ob nonnullas quaestiones in Oriente exortas Romam missi, ad Fulgentium caeterosque ipsius in Sardinia exsulantes collegas litteras dedere, ut ipsorum de agitata quaestione sententiam sciscitarentur. Exstat inter opera sancti Fulgentii epistola, seu liber Petri diaconi aliorumque ipsius fratrum ea occasione scripta, in cujus inscriptione septem ex iisdem confessoribus recensentur. Sic se habet: *Dominis sanctissimis, et cum omni veneratione nominandis, Daciano, aliquot editi habent Diacono, Fortunato, Albano, Orontio, Boeto, Fulgentio, Januario et caeteris episcopis et in Christi confessione decoratis, exigui Petrus diaconus, Joannes, Leontius, alius Joannes, et caeteri fratres in causa fidei Romam missi*. His responderunt Africani Patres numero quindecim, id est, praeter memoratos in superiori epistola novem. Nam Albanus in priori recensitus, in ista responsione non habetur, quod fortasse jam fato functus esset. Ii autem hoc ordine descripti sunt: *Dacianus, Fortunatus, Boethus, Victor, Scholasticus, Orontius, Vindicianus, Victor, Januarius, Victorianus, Photinus, Quodvultus, Fulgentius, Felix et Januarius*. Qui omnes, exceptis Fulgentio, Felice et Januario, aliam scripserunt epistolam ad Joannem archimandritam et Venerium diaconum de gratia Dei et humano arbitrio, quanquam mirum sit Fulgentii nomen in istius epistolae inscriptione desiderari, quae, quia ejus esse fetus putatur, inter caetera Fulgentii opera edita est. Haecenus quae ex certioribus Ecclesiae monumentis de istorum ex provincia Byzacena antistitum exsulum nom nibus colligere licuit.

12. Iisdem vero temporibus celebris fuit Possessor Africanus episcopus, sed incertae provinciae, qui Con-

stantinopoli adversus Anastasium imperatorem, Timotheum eju- dem urbis episcopum, aliosque Euy- chianæ hæreseos fautores egregie decernavit. Qua de re exstat ad eundem Possessorem Hormisdæ pontificis Romani epistola, in qua fidem ipsius et constantiam egregie laudat, eumque ut in cæptis perseveret adhortatur. *Optimam, inquit, vestræ caritatis audientes instantiam, et cognoscentes rectæ vitæ tramitem, quem sine strepitu vindicatis, Deo nostro gratias persuas, et cæteris quod sequantur tribus exemplum. Ista sunt dona cælestia, ista sunt divinæ retributionis iudicia, ista sunt Dei iudicia, quæ te a catholico sacerdotum noluerunt separari consortio. Unde, frater carissime, presentibus hortamur alloquitur ut in ea constantia qua exorsus es perseveres, et augmenta probabilitibus initiis subministres : quia bonum opus, præcipue quod ad doctrinam fidei pertinet, nisi semper creverit, videtur imminui. Et si tribulatio mundana contigerit, ante oculos vestros futura præmia ponentes apostolica vos admonitione consulimus : Non sunt condigne passiones hujus temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis, etc. (Rom. viii). Hæc paulo lusius referre visum est, quod vix dubium esse possit quin ob fidei catholicæ defensionem Possessor ex Africa ab Arianis extorris factus fuerit. Id affi- mare non dubitat cardinalis Baronius ad annum 517 qui et multa de eodem Possessore habet ad annum 520, ubi ipsius ad Hormisdam et Hormisdæ ad ipsum epistolæ, occasione Joannis Maxentii, monachorumque Scytharum scriptas profert. Et quidem Byzaceni Patres in epistola inter Fulgentium decima quinta, ad Joannem et Venerium data, Hormisdæ epistolam ad Possessorem scriptam commemorant, ibique eundem antistitem appellant sanctum fratrem, consacerdotemque nostrum Possessorem. Porro idem Baronius ad annum 504 eidem confessorum numero accenset beatum episcopum Primasium antistitem Africanum, cujus expositionem in Apocalypsim laudat Cassiodorus Institutionum divinarum cap. 9. *Optatum Sittifensem, regali præceptione detentum* memorat Bonifacius in concilio Carthaginensi anno 525, sed ibi non declarat cur, cæteris restitutis, huic ad Ecclesiam suam redire fuerit interdictum. Iluc forte revocandus quoque est Maracinus episcopus, qui concilio Toletano ii, anno 531, sub hac forma subscripsit : *Maracinus in Christi nomine episcopus, ob causam fidei catholicæ in Toletana urbe exilio deputatus... interfui, relegi et subscripsi. Iisdem denique temporibus Pomerius, natione, ut observat Gennadius in Catalogo, Maurus, in Gallis floruit.**

13. Quod si stemus nonnullarum Italice Ecclesiarum traditionibus, aliquot insuper confessores ex Africa extorres sub Trasamundo in Italiam adventasse fatendum erit. Cum enim sub Totila Gothorum rege in istis regionibus claruisse dicantur, non potest eorum exsilium ad priores persecutiones, quæ ante Trasamundi tempora excitatae sunt, revocari : alius viri illi sancti ante annum 496, qui Guntabundo Trasamundi præcessori supremus fuit, in Italiam accessissent ; et tamen adhuc post quadraginta et amplius annos (Totila quippe ante annum 541 Gothorum in Italia regnum non suscepit), variis Ecclesiis præfecti dicerentur : quod nemo, ut arbitror, sibi facile persuasurus est. Ex iis præcipuus est Regulus, qui, ut referunt in Martyrologio Romano die 1 Septembris, ex Africa in Italiam impulsus, Populonii in Umbria sub Totila rege martyrium consummavit. Discipulus ipsius fuisse dicitur Cerbonius, inter Populonii antistites omnium prior ab Ughello tomo III Italice sacre recensitus. Idem auctor tomo I inter Volaterranos episcopos secundum appellat Justum Africanum, qui Vandalorum persecutionem fugiens in Italiam venit, ubi a Volaterranis in episcopum adlectus, a Clemente fratre suo et Octaviano collegis in exercendo pastoralis munere adjunctus est. Iis etiam Felicem episcopum accenset Ferrarius in 281 Cata-

A logo generali eadem die prima Septembris, qua Reguli festum celebrari diximus, tum etiam die 3 ejusdem mensis, quam sub Octaviani nomine sacram esse scribit, qui pariter Justum et Clementem, sed die quinta Junii, celebrat.

14. His adjici possent nonnulli quos Sardi, et potissimum Calaritani apud se sepultos fuisse tradunt : sed quamvis inficiari nolumus ex tanta confessorum multitudine qui in Sardinia insula exilium pertulerunt, multos anteditum in patriam interiisse, nondum tamen videre licuit idonea monumenta ex quibus eorum nomina hic recitari possent. Certe ex unica inscriptione, quam Papebrochius ad diem 20 Mæii Bollandiani, tomo V, exhibet, facile colligimus ejusmodi instrumenta prorsus incerta esse ac nullius auctoritatis. Sic quippe se habet.

✱ S. JANUARIUS EPP. ET M.
S. LUDOVICUS EPP. ET M.
ET S. EGIDIANUS EPP. ET M.
SUNT AFRICANUS.

Hujus inscriptionis vitia singulatim discutere non vacat, cum vel unum Ludovici nomen, quod tunc nec apud Afros, nec apud Romanos in usu erat, imo nec etiam apud barbaros eo modo scriptum, satis superque probet hæc monumenta suspectæ omnino fidei esse, utpote vitata, si non plane supposititia. Melioris notæ sunt variæ inscriptiones quæ in Turritanæ ecclesiæ ruderibus repertæ sunt sæculo superiori a Gavino ejusdem loci, seu Sassaritano archiepiscopo : sed nihil prorsus ad illustrandam Africanæ persecutionis Historiam conferunt. Eas videsis apud Jacobum Pintum libro ut de Christo crucifixo, titulo 4, loco 12.

15. Verum, ut ad id unde paulo digressa est, recurrat oratio, Symmachus, qui, fervescente in Africa Trasamundi persecutione, apostolicæ sedi præerat, accepto tam sævæ adversus Ecclesiam catholicam tempestatis nuntio, sui esse muneris esse ratus confirmare fratres suos, in tribulationibus et ærumnis positos, egregiam ad eos epistolam conscripsit, ut eos tum ad æquo animo perferendos exilii labores, tum etiam ad constantiam in defendenda Ecclesiæ causa servandam adhortaretur. Hanc epistolam habemus apud Ennodium libro ii, epist. 14, quam inde scriptam huic proferre visum est.

EPISTOLA

SYMMACHI PAPÆ AD EPISC. IN SARDINIAM DEPORTATOS.

(Hanc epistolam edemus cum et Symmachi opera.)

282 16. Ex hoc porro conquirendam reliquiarum studio quo confessores istos si grasse colligimus ex laudata Symmachi epistola, confirmari potest aliquot Italice Ecclesiarum traditio, quæ sanctorum martyrum corpora ex Africa per istos confessores ad hæc, apud se asservari contendunt. Ex his fuisse sanctorum Marcelli, Casti, Emilli, et Saturnini martyrum reliquias putat cardinalis Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die sexta Octobris, qua istorum festivitas 283 Capuæ celebratur. Casti, et Cassii episcoporum ibidem celebratum meminit quoque Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italice die 7 Novembris. Aliæ in aliis ecclesiis esse dicuntur, sed quas singulatim recensere non est operæ pretium. Et quidem Neapoli occasione translationis sancti Severini Noricorum apostoli in eam urbem, gratulatur Baronius ad annum 496, quod mirifice civitas illa studiosa semper fuerit reliquiarum sanctorum martyrum et confessorum ; utpote quæ non satis habuerit et proximo accipere sanctum Januarium, iste fuit Beneventi episcopus, et e longe ex Africa ejusmodi ditari thesauris, nisi etiam e Danubii ripis sacra pignora sancti Severini in Italiam delata a sancto pontifice Gelasio impetraret.

17. Sed inter alia cimelia quæ secum in Sardiniam attulere episcopi Africani, unum certe e pretiosissi-

mis fuit beati Augustini corpus. Cujus quidem translationem etsi nullus istius temporis scriptor memoraverit, tunc tamen factam fuisse ex iis quæ postmodum contingere certissime scimus. Constat quippe sanctissimi doctoris corpus sæculi octavi initio e Sardinia in suburbannum Papiense monasterium, quod Cælum-Aureum jam dicebatur, translatum fuisse a Liutprando rege Langobardorum, cum ea tempestate Sardinia a Sarracenis devastaretur; idque Petri Papiensis episcopi suavis, ut scribit Ferrarius in Catalogo sanctorum Italiae die septima Maii. Porro tunc temporis fama erat ubique recepta, ejusdem sancti doctoris reliquias in istam insulam allatas fuisse a sanctis confessoribus, quos Vandali Ariani ex Africa extorres fecerant. Hujus rei testem habemus Petrum Oldradum episcopum Mediolanensem qui jussu Caroli Magni istius translationis historiam scriptis mandavit. Oldradi epistolam ad eundem imperatorem ea de re datam profert Baronius ad annum 725, ubi hæc habet: Corpus sancti Augustini in Sardiniam translatum est a fidelibus et catholicis episcopis, qui ob Christi fidem ab iniquo Trasamundo rege, una cum Fulgentio Ruspensi episcopo, una cum innumerabilibus Christi fidelibus in eandem insulam relegati fuerant quo tempore Vandali armis Africam vastabant, ne gemma et thesaurus tantus ab immundis spiritibus pollueretur, secum cum nonnullis aliis sanctorum reliquiis deportarunt: ibi multis miraculis claruit. Utriusque etiam translationis meminit Paulus diaconus libro vi de Gestis Langobardorum, cap. 48. Luitprandus, inquit, audiens quod Sarraceni, depopulata Sardinia, etiam loca illa ubi ossa Augustini propter vastationem barbarorum olim translata et honorifice fuerant condita, scaderent, misit eo; et dato magno pretio accepit et transtulit ea in urbem Ticinensem, etc. His accedit Beda, qui in martyrologio sincero die 28 Augusti hæc habet: In Africa sancti Augustini episcopi, qui primo de sua civitate propter barbaros Sardiniam translatus, nuper a Luitprando rege Langobardorum Ticinis relatus, et honorifice conditus est. Celebris fuit, in plerisque ecclesiis hujus translationis memoria, quæ etiam nunc in variis martyrologiis recollitur die 28 mensis Februarii. Contigit vero, ut probat noster Mabillonius in Itinere Italico pag. 221, anno 712. Indeq. emendat quod in actis sanctorum ordinis Benedictini scripserat, ubi hanc translationem consignaverat anno 722. Monasterium vero Cælum-Aureum, quod du sub nostro S. P. Benedicti ordine perseveravit, canonicis regularibus sæculo xiii cessit, quibus postmodum adjuncti fuere Augustiniani eremitæ. De his plura Baronius et Mabillonius locis laudatis.

284 18. At vero Symmachus pontifex, cujus epistolam consolatoriam supra retulimus, non voce solummodo aut calamo Christi confessoribus, sed etiam et opere opem tulit. Exempla nempe præcessorum suorum secutus, sanctorum Christi confessorum passionibus communicabat, eis quæ ad victum aut vestitum necessaria erant suppeditando. Hic, inquit Anastasius, omni anno per Africam vel Sardiniam episcopis qui in exsilio erant retrusi, pecunias et vestes ministrabat. Habemus et alterum hujus rei testem, auctorem nempe Vitæ sancti Aviti Viennensis episcopi, quam e veteri manuscripto codice eruit eruditus vir Philippus Labbens tomo I Bibliothecæ novæ, pag. 693, ubi hæc leguntur: Hujus, beati Aviti, temporibus gravissima persecutio Vandalorum ceterarumque gentium in Africa excaudit, et Symmachus pontifex per Africam et Sardiniam episcopis qui in exsilio erant, quingentis quinquaginta pecunias et vestes ministravit. Eisdem beatum Symmachum quotidianam subsidium ministrare non destitisse scribit auctor Historiæ miscellæ sub nomine Pauli Diaconi, lib. xvii. Omitto Adonem in Chronico, Hermannum Contractum, aliosque ævi posterioris scriptores, qui antiquos exscripserunt.

49. Cæterum pulsus pastoribus Trasamundus se absque ullo negotio invasurum greges existimabat,

A nihil non movens ut orthodoxos partim vi, partim promissis, imo etiam et ratiociniis (eloquentia enim et magna loquendi facilitate pollebat) ad suam sententiam adduceret, ut narrat Vitæ sancti Fulgentii auctor, quem fere unicum habemus qui de ea persecutione fusius conscripserit. Interea, inquit cap. 21, *Trasamundi regis adversus religionem catholicam mens implacabilis et ira terribilis, inter asperas persecutiones, subdolasque factiones, quibus æqualem Deo Patri negare Christum, catholicos nunc terroribus cogebat, nunc promissionibus invitabat. Simulare cepit rationem se simplici et inquirere catholicam religionem; reperiri neminem putans cujus posset in suis erroribus assertione convinci. Proponebat denique multas [al. multas] ineptiarum vendiculus quæstiones, nec si quis ei respondere voluisset aut despiceret aut repellebat, imo quasi patienter audiens, satisfæri sibi non posse jaclabat. Huc revocari debent quæ supra ex Procopio observavimus, Trasamundum plus astutia quam cruciatibus catholicos persecutum fuisse. Sed nemo non videt persecutionem hanc cæteris multo fuisse periculosiorum. Haud tamen permisit Deus ut his in angustiis fideles orthodoxi necessaria sibi ope destituerentur. Efficiebat enim, ut loquitur idem auctor, plurimos religiosos auctores fidei suæ constantia, per occasiones a Domino præparatas studiosi regis convincere blasphemus.*

20. Sed et nonnulli quibus ad regis aliorumve objecta respondendi facultas deerat, ad episcopos exules litteras dederunt, ut ab eis discerent quæ ratione hæreticorum cavillationes possent refellere. Exstant de hoc argumento complures tractatus apud Fulgentium, quibus absentes in fide confirmabat. Sic in libro de Fide orthodoxa instruit Donatum, quem Ariani, propositis adversus Christi cum Patre æqualitatem variis quæstionibus, a recta fide revocare conabantur. Scripsit et ad Felicem Notarium ut insidias hæreticorum, quibus cum conversari illum oportebat, facilius devitaret. In libro secundo ad Monimum palmarem, ut aiebant, referente ad Fulgentium ipso Monimo, hæreticorum **285** interrogationem refutat, de sacrificio corporis et sanguinis Christi, quod plerique soli Patri exstimabant immolari: Cur, inquit capite 6, ipse Filius sanctificare nequeat sacrificium corporis sui, quod offerimus nos, cum corpus suum ipse sanctificaverit, quod obtulit, ut redimeret nos? Tanta vero erat Fulgentii, etiam absentis auctoritas, ut quicumque, ait illius Vitæ auctor cap. 20, in qualibet sacerdotum exsultantium plebe tentabat inquietus existere, vel episcopi proprii jussa contemnere; beato Fulgentio dictante sic corripiebatur absens, et satisfactionis remedium querens, enavigato mari continuo fieret præsens.

21. Tanti viri videndi et audiendi desiderio captus Trasamundus, hunc e Sardinia Carthaginem adduci præcepit: cui cum dicta quædam veneno perfidie plena legenda celeriter direxisset, ita plane eis respondit sanctus antistes, ut etsi sapientiam ejus rex laudaret, humilitatem præd caret, tamen obtinata mente veritatem intelligere non meruerit. Cum interea Carthaginensis populus triumpho spiritualis interpres, propositiones regis fuisse convictas lato murmure confiteretur, et catholicam fidem semper esse victricem, conjunctis beati Fulgentii laudibus gloiaretur. Alterum inire prælium paulo postea tentavit rex infidelis, misit ad Fulgentium novis quæstionibus, quibus omni fere meditando, aut describendo facultate sublata, eum nunquam facturum satis existimabat. At quantum a spe sua fuerit dejectus valet ille princeps probant Fulgentii libri tres ad Trasamundum inscripti, quos ea occasione beatus antistes conscripsit. Eadem facilitate Pintam Ariarium episcopum, qui regem devictum vindicare conatus fuerat, confutavit singulari libro adversus eum edito. Mirum est autem quantum tunc catholica religioni profuerit Fulgentius, qui, ut sæpe laudatus testatur auctor ejus Vitæ cap. 21 *Alios jam rebaptizatos errorem suum plan-*

gere docebat, et reconciliabat; alios ne suas animas pro terrenis commodis perderent admonebat; et quos iam perditioni proximis sentiebat, ita blandis sermonibus leniebat, ut propter ejus benevolentiam, verecundarentur cogitatum implere malitiam, reversique velociter agerent poenitentiam. Et confortati alii verbis ejus, et doctrinæ sive conditi, redarquebant Arianos hæreticos cum omni fiducia. Sic mirabili gratia factum fuit... ut per ministerium persecutionis fides catholica incrementum potius quam defectum acciperet. Imo et capite 24 conqueuntur Ariani Fulgentii doctrinam ita prævaluisse, ut de sacerdotibus tuis (regem alloquuntur) reconciliet aliquantos. Proinde nisi cito subveniret, religio nostra deficiet, et quicumque a nobis est baptizatus, hominibus iterum prædicabit publice reconciliatus: nec si persecutionem volueris concitare, timeri poterit regalis sævitiæ. Multum quippe confortat stabilisque facit omnes episcopos Fulgentii præsentia.

23. Nihil itaque non movebant Ariani ut Fulgentium Carthagine perellerent; sed iis assentiri non poterat Trasamundus, qui beatum antistitem, sive quod ipsius doctrinam et virtutes reveritus, nihil adversus eum decernere vellet, sive quod eo pacto se victum fuisse palam fateri videretur, intra Carthaginem diutius retinere volebat. Et quidem non nisi magna necessitate constructus, suis ipsi importune suggerentibus, quod alias frustra adversus catholicos laboraret, nihilque suam sectæ suæ proficere posse diligentiam, quando præsens in Africa esset Fulgentius, eum in exilium rursus deportari ægre licet et quasi invitus assensit, ea tamen lege ut id noctu et clam populo fieret. 286 Sed servi sui triumphum publicum esse voluit Deus: stantibus nempe ex adverso ventis, plurimos dies (Fulgentius) in litore transegit, ita ut per dies plurimos omnis pene illuc civitas conveniret, et de manu ejus, valescens, communicaret. Sicque postea furente æris serenitate in Sardiniam reportatus, essulantium coepiscoporum lætos animos reddidit... concurrentibus undique cum gaudio Christianis hominibus videre athletam Christi fortissimum, qui certamine singulari sævientis impetum regis fregerat, ad divina castra rediisse insignibus lauribus adornatum. Reversus in exilium Fulgentius, monasterium, permittente Brumatio seu, ut alii scribunt, Primasio, aut Vitalico, Cataritano episcopo, prope sancti martyris Saturnini basilicam, extra urbis muros construxit, ubi congregatis quadraginta et amplius fratribus, disciplinæ cænobialis ordinem custodivit illæsum; ibique vitæ austerioris exemplo, et scriptis, quibus Ecclesiam illustrabat, confessionis suæ gloriam adaugens, usque ad Trasamundi mortem perduravit.

25. Quid vero post Fulgentii ex Africa discessum adversus orthodoxos decreverit Trasamundus, auctores non referunt: quamvis verisimile sit Arianos, sublato tam invictis-imo fidei defensore, regis animum in cæteros exasperasse. Commemorant auctor Vitæ sæpe laudatus, Fulgentium eo tempore Carthaginensis epistolam, sublimi exhortatione præspiciam, ubi pene cunctos dolos et fallacia blandimenta, quibus infelices seducebantur animæ ad mortem, gravissima conquestione digressisse. Vi aperta in orthodoxos savitum fuisse innuit ipse Fulgentius, sive quisvis alius auctor libri qui inter ipsius opera adversus Pintam, tunc temporis Arianum episcopum, inscribitur. Ibi numero 4 fidem tunc crevisse probatur: per exilia innocentium, et proscriptiones miserorum, et tormenta et oppressionem captivorum. Idem colligi potest ex Bonifacii episcopi Carthaginensis epistola ad Missorem Numidiæ primatem, secundo Hilderici anno scripta, ubi sic loquitur: Post gravissimam tribulationis jugem pene molestiam quam communiter universa provinciæ Africanæ toleravit Ecclesia. Eodem fere modo loquitur Patri Felix Zactarensis episcopus, Numidiæ legatus ad concilium Carthaginense sub eodem Bonifacio: Post discrimina exitiata, inquit, quibus perstrictim episcopalis honor subjacebat arctatus. Et sane nemo eum graviter adversus catholicos excanduisse inficiari

A potest, quem constat non viventem solum, sed etiam, quantum ei fas fuit, mortuum in eos sævisse. Morti siquidem proximus, ut post Victorem Tunnonensem, alii quoque auctores asserunt, Hildericum, qui ei erat successurus, sacramento obstrinxit, ne catholicis aut ecclesias redderet unquam, aut restitueret privilegia. Quantum vero infesti essent catholicis tunc temporis Vandali, vel ex uno exemplo colligi potest, quod Procopius, alia Trasamundo plus æquo favens, Historiæ Vandalorum lib. 1 inseruit. Narrat quippe iste auctor loco laudato Vandalus adversus Mauros qui circa Tripolim habitabant bellum illaturos: Prima statim die ut castra posmere, in Christianorum templa inductis equis animantibusque aliis, nullo ludibrio abstinentes libidini indulisse, et quos nacti erant sacerdotes, alapis multisque in tergum verberibus vexatos coegisse eos ad ministeria quæ servorum vilissimis injungi solent. Nec desinebant per id iter quotidie Vandali eadem peccare. Sed iis aliisque ejusmodi facinoribus Dei vindictam in seipso concitantes, fugati planeque a barbaris victi fuere, atque paulo post Trasamundus mœrore confectus excessit e vita, anno 523, die 28 Mail, uti probat Norisius Historiæ Pelagianæ lib. II, cap. 21.

CAPUT XII.

Pax Ecclesiæ Africanæ restituta.

1. Ex Trasamundi morte mutata est omnino Africanæ Ecclesiæ facies. Mirabilis nempe bonitas, inquit Fulgentii Vitæ auctor cap. 28, Hilderici regnare incipientis, Ecclesiæ catholicæ pro Africam constitutæ libertatem restituens, Carthaginensi plebi proprium donavit antistitem, cunctisque in locis ordinationes pontificum fieri clementissima auctoritate mandavit. Bonifacii ordinationem in ecclesia Sancti Agilei apud Carthaginem fieri præcepisse Hildericum in regni sui exordio, restituta omnibus catholicis libertate, testatur vetus auctor fragmenti Tironis chronico subjuncti apud Canisium. At Victor Tunnonensis episcopus in Chronico contendit id ab Hilderico antequam regnum caperetur præstitum fuisse: quod ipse a Trasamundo sacramento fuisset obstrictus, uti supradiximus, ne posteaquam regnum fuisset adeptus, catholicis unquam restitueret libertatem. Hilderici, inquit, qui est Valentini imperatoris filia a Gizerico captivata et Ugneric junctia natus est, regnavit annis 7 mensibus 3. Illic ergo sacramento a decessore suo Trasamundo obstrictus ne catholicis in regno suo aut ecclesiis aperiret, aut privilegia restitueret, priusquam regnaret, nec sacramenti terminos præteriret, præcipit et sacerdotes catholicos ab exilio redire, ecclesias aperire; et Bonifacium cum dogmatibus divinis satis strenuum, ad postulationem totius urbis Carthaginensis Ecclesiæ episcopum consecravit. Idem testatur Isidorus in brevi Chronico Vandalorum æra 555. Porro tam a Hilderico erga catholicos benevolentia non nullis persuasit ipsum catholicam fidem professum fuisse, quam ab Eudoxia matre sua accepisset. Eam tamen mansuetudini ipsi innatæ potius referendam esse alii censent, cum, teste Procopio, nulli unquam, nec catholicis nec aliis gravis fuerit.

2. Devotionem populi Carthaginensis, qua gratulabundus excepit sanctos confessorum, ac præsertim Fulgentium, ab exilio redeuntes, describit auctor Vita ejusdem sancti Fulgentii cap. 20: Resonabat, inquit, divina laus ex omnibus linguis. Ad sancti quippe Agilei basilicam sequens populus et præcedens, confessorum beatorum triumphum nobilem celebrabat. Sed singularis erat omnium in beatum Fulgentium affectus. Ubi, inquit Vitæ ipsius auctor, facies Fulgentii apparuit, immensus nascitur clamor, altercantibus omnibus quis primo salutare agnoscendum, quis caput benedicienti supponeret, quis extremis vel saltem digitis mereretur tangere gradientem, quis videre vel oculis procul stantem. Cum vero immensa pluvia eodem tempore supervenisset, impeditus non est populorum concursus; imo tantum fides nobilitum crevit, ut Planetis

suis super beatum Fulgentium graniter expansis repellerent imbres, et novum tabernaculum genis artificiosa caritate componerent. Hic vero observare juvat quanta fuerit beatorum confessorum religio, qui e longa peregrinatione non reduces, ut primum attigerunt littus, e navibus egressi statim ad ecclesiam Sancti Agitei properarunt, gratiarum actiones publicas Deo reddituri: et quidem paulo inferius habet auctor Vitæ laudatus, vix appropinquante vespere sanctæ memoria Bonifacio episcopo representati, benedixerunt omnes et laudaverunt communitur Deum.

3. Fulgentius post aliquot dies Ruspas profectus, per omnes itinera proximiæ vias gaudia majora **288** reperiens, in occursum suum populus undique tendentibus, cum lucernis et lampadibus et a borum frondibus, redentibus gratiam ineffabili Deo... per omnes Ecclesias tanquam proprius episcopus suscipiebatur. Sedi suæ restitutus simul cum suis monachis vixit, ita tamen ut absque abbatis Felicis conscientia quidquam de rebus ad monasterium pertinentibus non ageret. Monachos sæpius ad ecclesiasticam militiam assumpsit; adeo omnia temperans, ut nulla lis aliquando inter monachos et clericos ventitaret. Plura habet idem Vitæ auctor de Fulgentii in plebe regenda sedulitate, variisque libris pro fidei catholice defensione editis. Sed de istis fusius disserere ad nostrum non pertinet institutum. At omittere non licet eximium summæ humilitatis exemplum, quod ab ejus Vitæ auctore refertur cap. 29. Cum enim pro reparanda Ecclesiæ disciplina post reditum ab exilio patres Byzaceni ad concilium Juncense convenissent, Fulgentius Quodvultdeus episcopo, qui se eo priorem existimabat, omnium jurisdictione prælati est: quod tunc quidem tacite tulit beatus antistes, ne auctoritatem concilii excusando minere videretur. Sed paulo post in synodo Sufletiana preces supplices coram omnibus Patriis fudit, ut sibi volenti Quodvultdeus anteponeatur, timens propter suum honorem generari fratri scandalum; meliusque judicans per caritatem se fieri minorem, quam sine caritate majorem. Cum itaque ruins Ecclesiæ suæ reparandis totus insisteret, quod etiam Bonifacius Carthaginiensis episcopus generali totius Africae concilio convocato, quod ann. 525 habitum est, per universam Africam fieri procurabat, ad meliorem vitam anhelans, in insulam Circinam cum paucis fratribus majoris perfectioris studio secessit, ubi paulo post ad extremam usque horam sana mente perseverans, inquit Vitæ ipsius auctor, ipsis Januarii calendis, post peractam vespere migravit e vita, anno postquam Ecclesiæ Ruspensi præfectus fuerat vigesimo quinto, ætatis vero suæ sexagesimo quinto: quibus verbis annum æræ vulgaris 553 indicari probat Henricus Norisus libro II Historiæ Pelag., capite ultimo. Fulgentium die 4 Januarii recentiora simul et vetera martyrologia commemorant, quem merito ut sanctissimum doctorem, vigilantissimum antistitem, invictissimumque Christi confessorem Ecclesia catholica veneratur.

4. Cæterum pax ab Hilderico concessa non nisi aliquid veluti prælidium fuit summæ illius tranquillitatis quam Ecclesia Africana post paucos annos consecuta est. Etenim Gelimer Geliaride Genserici filio natus, cui post Hilderici mortem Vandalorum regnum debebatur, moræ impatiens, pulso Hilderico, anno 531 regnum invasit. Favit ejus rebellionem Hilderici indoles; is nempe adeo timidus erat, ut ne quidem gladii aspectum se re posset. Deinde idem Hildericus Gothorum animos a se alienos fecerat ob Amalafrida Theodorici magni filia necem. Hæc Transmundo nupsit: at cum post mariti mortem, ut narrat Victor Tunnonensis, ad barbaros fugiens, commisso prælio Capusæ prope arenum intercepta fuisset, paulo post in custodia de uncta est: quod ægre ferens Athalaricus, Theodorici ex Amalasantha filia nepos, qui Ostrogothis in Italia imperabat, ea de re conquestus est apud Cassiodorum lib. IX Variarum, epistola 4, quæ est ad Hildericum data, ubi violentam fuisse Ama-

lafilidæ mortem dicit, minaturque se regiæ ex Amali sanguine exorte eadem armis brevi vindicaturum, nisi ipsi cunctæque Gothorum genti fiat satis. Amalafridam in vinculis detentam, et Gothos omnes **289** a Vandalis interfectos fuisse scribit Procopius libro I Historiæ Vandalicæ, incusatos res novas in regis regniq. perniciem moliri. Non tamen Gothos adversus Hildericum quidquam istis temporibus tentasse legimus, quod forte paulo post Hildericus e solio a Gelimere absque magno negotio fuisse dejectus. Quorum animos tyrannus ille regnum affectans haud dubium placavert. Theodor. cum has injurias ultam non fuisse testatur laudatus Procopius, quod non satis valere se classe ad petendam Africam judicaret. Cæterum Hilderico favebat Justinus Augustus, et, qui paulo post imperium adeptus est, Justinianus, quod ex matre Endoxia genitus Hilderici imperatorum Romanorum affinis esset. Et quidem Justinianus factus imperator, cum Gelimer Hildericum e solio dejecisset, fœdus inter Zenonem et Gensericum regem olim initum abrupit, atque comparato ingenti exercitu, per Belisarium ducem victo captoque Gelimere, qui paulo post Constantino-polim ad triumphum productus est, Africam totam recuperavit, ut fuisse scribit Procopius in libris de Bello Vandalico. Belisarii triumphum egregie representat idem auctor, quia occasione Gelimer illustre rerum humanarum fragilitatis res simul et vix exemplum dedit. Adductus quippe ad circum cum stirpis regie principibus cæterisque primoribus Vandalorum, qui natalibus aut etiam corporis proceritate erant spectabiles, statim atque imperatorem in sublimi sede positum vidit, quod ipse venisset malorum considerans, neque ad lacrymas, neque ad lamenta prolapsus, has in voces erupit ex sacris libris desumptas: *Vanitas vanitatum, vanitas. Recenset Procopius spolia pretiosiora quæ ex Vandalis reportata in triumphum ferebantur. Erant, inquit laudatus auctor, ea quibus solitum ministrare regi Vandalis, sedes aureæ et pilenta, quæ regiam matronam veclaverat, gemmarum præter ea incredibilis splendor, ex auro pocula quæque alia regiæ mensæ ostentamenta. Tum vero argenti centena aliquot millia pondo, pretiique ingentis alia, quæ Romano quondam palatio direpto Genserichus abstulerat. In his et illa quæ captis olim Jerosolymis Romanis pertulerat Titus Vespasianus. Omnia quoque imperialia ornamenta quæ Genserichus Roma ca;ta in Africam transtulerat, sibi restituta fuisse testatur Justinianus imperator cod. lib. I, tit. 27. Anno sequenti, qui erat vulgaris æræ 535, Belisarius consuetum adeptus, more veterum consulum triumphavit, ac e pavorum humeris portatus, curruque impositus, ut Procopius narrat, inde missilia de Vandalorum spoliis sparsit in vulgus; vase scilicet argentea, zonas aureas, variaque regiæ luxus instrumenta, quæ plebs cum magnis plausibus recipiebat.*

5. Maximus vero hujus victoriae fructus fuit pax Ecclesiæ Africanæ: persecutionem quippe, quam nonnulli sub Gelimeris tyrannide reperiisse volunt, penitus tunc temporis exstitam fuisse nemo distinetur. Certe Gelimerem catholicis favisse nemo sibi persuadebit, quem scilicet etiam in suos fuisse sævisissimum omnes consentiunt, ut ne quid dicam de Hilderico, optimo principe, quem crudeliter cum aliis ipsius affinibus occidi jussit, ut testatur Victor Tunnonensis in Chronico, ad quartum Justiniani Augusti consulatum: qui auctor non semel observat *multos nobilium Africae* ab eodem rege fuisse interemptos, quorum bona per fas et nefas postea diripiunt. Eundem vero Arianorum sectæ addictissimum fuisse ex Procopio colligimus, qui libro II de Bello Vandalico refert Gelimerem speciosus **290** in Galatia prædiis, quæ cum propinquis inhabitaret, a Justiniano donatum quidem fuisse, patriciatus vero dignitatem non fuisse adeptum, quod ab Arii placidis discedere noluit.

6. Recuperata itaque a Romanis fuit Africa indicatione XII, Justiniano Augusto IV et Paulino consula-

libus, id est vulgaris æræ anno 534, post anno scilicet septem supracentum quam a Vandalis occupata fuerat. Simulque restituta fuit imperio Carthagineensis civitas, anno postquam a Gensorio capta fuerat nonagesimo quinto. Publicas ea de re gratiarum actiones Deo Opt. Max. retulit Justinianus Augustus in constitutione de officio præfecti prætorio Africae, quæ habetur in codice Justiniani libro 1, titulo 27; ubi sibi met ipsi de tanto beneficio sibi a Deo concessio gratulatur. Quas, inquit, gratias, aut quas laudes Domino Deo nostro Jesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere, nec lingua proferre. Multas quidem et antea a D'o meruimus largitates, et innumerabilia circa nos ejus beneficia confitentur, pro quibus nihil dignum nos esse cognoscimus. Præ omnibus tamen hoc, quod nunc omnipotens Deus per nos pro sua laude, et pro suo nomine demonstare vult dignatus est, excedit omnia miracula opera quæ in sæculo contigerunt, ut Africa per nos tam brevi tempore reciperet libertatem, antea nonaginta quinque annos a Vandalis captivata; qui animarum fuerant simul hostes et corporum. Nam animus quidem, diversa tormento atque supplicia non ferentes, rebaptizando ad suam perfidiam transirebant; corpora vero liberis natalibus clara jugo barbarico durissime subjugabant: ipsas quoque Dei sacras ecclesias suis perfidiis maculabant, aliquas et ex eis stabula fecerunt. Vidimus venerabiles viros qui abscessis radicibus linguas suas rænas miserabiliter (mallem legere mirabiliter) loquebantur. Alii vero post diversa tormento per diversa dispersi provincias vitam in exilio peregerunt. Quo ergo sermone, aut quibus operibus dignas Deo gratias agere volumus, etc. Hac in constitutione imperator Africanam in pristinum statum restitutam, iisdem privilegiis gaudere vult quibus antea perfruebatur. Præter præfectum prætorio, quem Carthagine commorari jussit, cæteros quoque officiales instituit, qui per diversas Africae regiones in majoribus urbibus sedes proprias haberent, eisque omnibus stipendia singillatim assignavit. Diocæsin Africanam septem in provincias partitus est: Tingitanam scilicet, et quæ antea proconsularis vocabatur Carthagine, Byzacium, Tripolim, Numidiam, Mauritaniam, et Sardiniam, quarum priores quatuor a consularibus, tres vero posteriores a præsidibus administrari voluit. In sequenti constitutione, de militariibus officiis ac judicibus agit, assignans loca in quibus militum duces per varias Africae provincias instituti sedes habere debeant.

7. Nec his contentus imperator, ut Africanam pristino splendore restitueret, novas urbes ædificavit, vero muris cinxit, omnem denique regionem magnificentissimis ædificiis, necessariisque munimentis adversus barbaros, et ornavit, et protexit, ut fusius narrat Procopius libro sexto de Ædificiis a cap. 3 usque ad finem. Et his Caput Vadam in Byzacena, et Tueram in proconsulari urbem de novo extractas recenset, Leptim Magnam Tripolitane metropolim pene dejectam muris cinxit, in ea vetus palatium, olim a Severo Augusto, qui ibi natus fuerat, ædificatum, sed penitus fere collapsum restauravit. Carthagine Justinianeam appellari voluit, quo nomine etiam donavit Adrumetum, Byzacii metropolim, olim, ut Plinius observat, Sisam Nigram dictum, quæ civitas adeo a barbaris 291 fuerat neglecta, ut vix antiqui splendoris umbram retineret. Bagam vero in proconsulari urbem, antea vix notam, vere urbem, inquit Procopius, fecit, quam ipsius cives, ne ingrati viderentur, in honorem Theodoræ Justiniani uxoris, Theodoriadem appellarunt. Ex ejusdem Augustæ nomine Theodorianæ balneæ spectatu dignæ, inquit idem auctor, dictæ sunt. Alia in aliis Africae locis publica ædificia ab eodem imperatore constructa videsis apud laudatum auctorem.

8. Cæterum non minus in sacris quam in profanis ædificiis construendis magnificus fuit Justinianus, quem apud solam Leptim Magnam ecclesias quinque construxisse, refert Procopius libro laudato: ex his

una in honorem Deiparæ Virginis sacra præ cæteris eminebat; alteram sub ejusdem beatissimæ Virginis nomine apud Septam, quæ in ora Africae prope alteram Herculis columnam sita est, construxit: Primam, inquit Procopius, ipsi Mariæ Deiparæ dicans consecransque oram imperii, castellum hoc universo hominum generi inextinguibile reddidit. Nobilissimam item ecclesiam apud Sabratam Tripolitane urbem a Justiniano ædificatam memorat idem auctor; duas vero apud Carthagine fieri præcepit, priorem scilicet in palatio Dei Genitrici, alteram extra palatium Sanctæ Primæ, quæ una erat, inquit Procopius, ex sanctis indigenis, sacram. Monasterium præ terea intra ejusdem urbis muros ad portum quæ i Mandracium appellabatur condidit. Porro ecclesiarum bona quæ barbari invaserant, idem imperator suis quæque locis restitui curavit, aliaque bene multa decrevit in ecclesiarum ac sacrorum ministrorum gratiam, quæ in Novellis aliisque imperatoris constitutionibus habentur. Gaudium auxit novarum aliquot gentium ad Christi fidem converso, barbarorum scilicet qui circa litem Tripolitanum habitabant. Ex his Mauros, cognomento Pacatos, qui Sidamam urbem incolebant, memorat Procopius libro vi de Ædificiis, cap. 5; et Mauros Gadabitanos capite sequenti, quos haud procul ab urbe Lepti Magna habitasse scribit.

9. De functione autem his temporibus Bonifacio episcopo Carthaginiensi, Reparatus in ipsius locum assumptus est, Belisario V. C. consule, id est anno 535, si Victori Tunnonensi credamus. Qui tamen concilium Carthaginense sub Reparato anno 534 habitum fuisse volunt, necessarium est ut ipsius ordinationem eodem anno consignet. Certe Agapeti epistolæ ad Reparatum scriptæ mense Septembri datæ sunt post consulatum Paulini, quo idem 535 annus designatur. Porro Reparatus statim post suam ordinationem, restituta episcopali Carthagini sede apud Fausti basilicam, multis locis completam sanctorum martyrum reliquit, quam Ariani sub Ilnerico per vin occupaverant, concilium generale totius Africae in ea celebravit, ad quod ducenti decem et septem episcopi convenisse dicuntur. Lecti sunt ibi veterum conciliorum canones, multaque decreta fuerunt pro restauranda Ecclesiæ disciplina, quam priorum temporum acerbitas in istis regionibus labefactarat. Missæ sunt etiam ex eadem synodo legationes duæ, ad pontificem Romanum una, altera vero ad Justinianum Augustum. Hac petitum est ab imperatore ut res ecclesiarum quas barbari rapuerant, catholici antistites alique sacri ministri reciperent, quod ab imperatore concessum fuisse jam supra observavimus, idque patet ex novellis 36 et 37; altera vero legatione Patres Africani Romanum pontificem de pace Ecclesiis restituta certiore faciebant, cujus sententiam de recipiendis ad Ecclesiam presbyteris Arianis qui ejurata hæresi redibant, ac de aliis nonnullis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus sciscitabantur. 292 Legati erant Caius et Petrus episcopi, cum Liberato Carthaginensis Ecclesiæ diacono, qui ob scriptum Breviarium celebris fuit. Hos, Joanne II mortuo, Romanum appulso Agapetus ipsi substitutus suscepit. Concilii Carthaginensis acta excidere; at synodicam epistolam ad Joannem papam habemus, sicut et Agapeti responsionem, quam pontifex Reparato, Florentio, Daciano et aliis episcopis inscriptis, quos exinde collegimus fuisse provinciarum primates, Reparatum scilicet Carthaginensem; Florentium Numidiam, ac Pontianum Byzacena. Litteras præterea seorsim Agapetus dedit Reparato Carthaginiensi, qui paulo post legationem missam, accepta ipsius in Joannis locum ordinatione, ei scripserat. In illius pontifex gratulatur de restituta Ecclesiæ Africae libertate, quam gratis Deo omnino enti redditis, ut utilis ac fructifera fiat apprecatur. Et hic erat felix Africae Ecclesiæ status, quæ post tot calamitates tandem barbarorum oppressione liberata, brevi pristinum splendorem recuperavit.

D